Iosif Micu

lagărul morții dar și al demnității

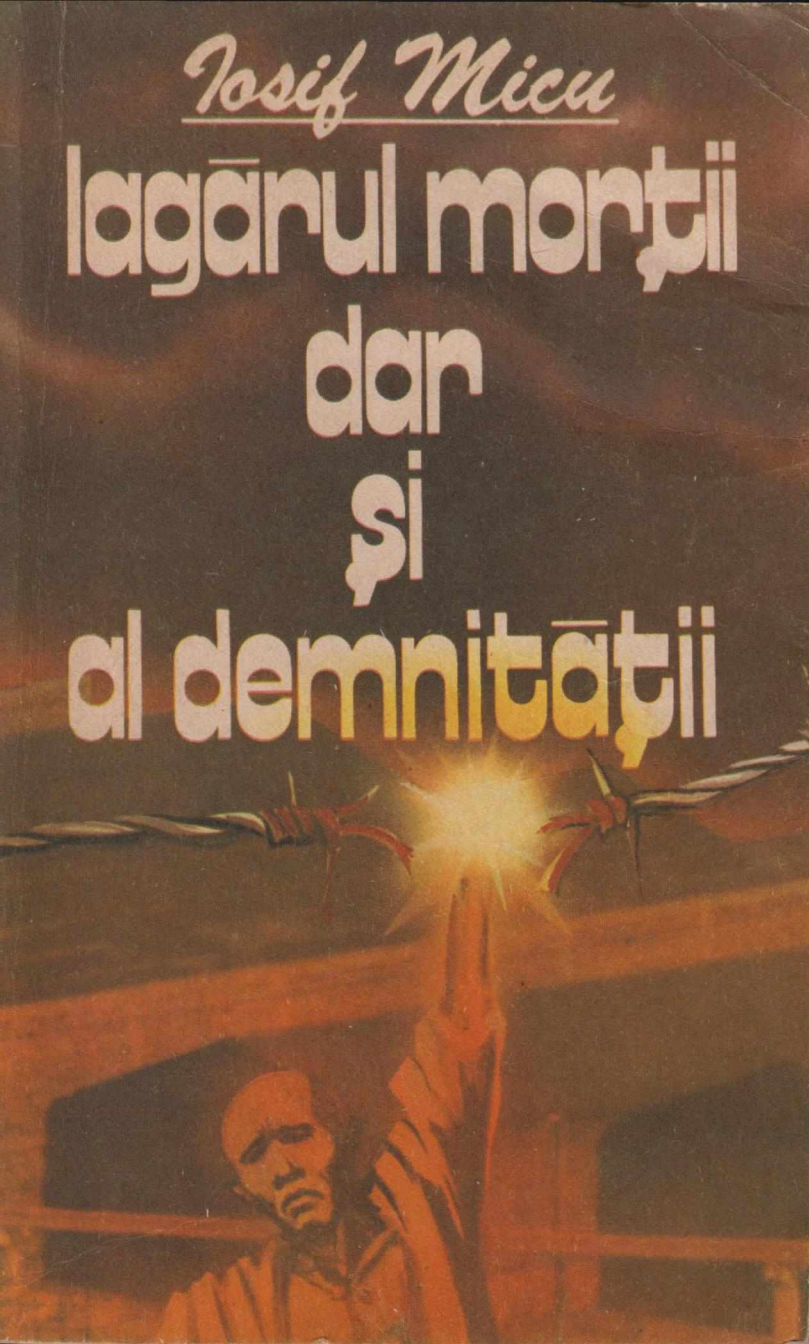

„În activitatea noastră politico-educativă trebuie să combatem cu fermitate și să demascăm orice manifestări naționaliste, șovine, rasiste, antisemite, orice încercare de învrăjbire a oamenilor muncii de diferite naționalități, îndeosebi a tineretului. Nu trebuie să uităm că tocmai în împrejurări internaționale grele cercurile reacționare imperialiste, fascismul au recurs la asemenea concepții pentru a-și promova politica de dominație și asuprire a popoarelor".

NICOLAE CEAUȘESCU

Iosif Micu

lagărul morții, dar și al demnității

1987

Editura Politică

București

Coperta : GHEORGHE BALTOC

Prefață
7

Prolog
11

Amintiri din altă lume
17

A existat un început cu sînge și moarte
24

Pe orice cărare ai apucat
31

Drama „Lagărelor anexă"
51

Armele
66

Lumina omeniei (copiii la Buchenwald)
77

Dincolo de realul posibil
89

Eliberarea
96

După acea oră „H" — dramatică și glorioasă
112

Atunci cînd clopotele nu băteau pentru înmormîntare
130

Documentar
135

Prefață

Buchenwald — un nume care a dobîndit în întreaga lume sensul de lagăr de concentrare, Gestapo, S.S., fascism. Buchenwald a devenit sinonim cu foame, tortură, crimă, inuman. La decenii după eliberarea noastră acest cuvînt ne mai provoacă groază !

Dar Buchenwald n-a rămas sinonim doar cu inumanul. El a devenit, totodată, și un nume ce exprimă afirmarea demnității și solidarității umane, a unei lupte care poate fi numită, pe bună dreptate, eroică.

SS-iștii, trupe de călăi ale fascismului, nu voiau să ne ia numai viața. Ei au făcut totul pentru a nimici în noi orice urmă de omenesc și demnitate. Tot ce de secole și milenii constituise elementul fundamental al existenței umane ne-a fost răpit. Înfometarea și bătăile, degradarea și înjosirea, lipsa oricărei perspective trebuiau să ne transforme în „suboameni", în ființe aflate sub condiția animalelor. Sadismul material și ideologic al fascismului nazist n-a avut egal în istorie.

Nevăzut, dar fără să poată fi trecut cu vederea, plutea peste intrarea în lagăr dramaticul avertisment din „Infernul" lui Dante : „Voi cei care intrați lăsați orice speranță". Fără speranță, înjosiți, dezumanizați urma să ne ducem zilele de azi pe mîine pînă la lichidarea noastră definitivă. Căci nu trebuie uitat : în timp ce noi eram deținuți după sîrmele ghimpate ale Buchenwaldului, fascismul guverna cu ajutorul camerelor de gazare și al spînzurătorilor, cu foc și sabie, de la Atlantic pînă la Volga, de la Capul Nord pînă în Sicilia. Părea că nu există altă scăpare decît sinuciderea sau supunerea, pînă la complicitate cu crimele fasciste. Mai era însă ceva : rezistența !

Cu toate că multora, în acele condiții, rezistența li se părea zadarnică. Nu însă și nouă ! Chiar atunci cînd fascismul stăpînea aproape întreaga Europă noi știam că el va trebui să se prăbușească. Un sistem bazat pe inumanitate nu poate dăinui, nu are voie să dăinuiască. Noi, antifasciștii tuturor națiunilor Europei, comuniști și socialiști, creștini și democrați, evrei și atei. Noi, comuniștii, sîntem mîndri că am fost primii care am organizat rezistența, noi reprezentam nucleul și vîrful frontului de opoziție ; noi comuniștii tuturor națiunilor. Pe noi, luptătorii din Partidul Comunist German, ne onorează faptul că această carte ca și alte numeroase lucrări istorice despre acea perioadă, consemnează atît de real și elogios rolul nostru, rolul tovarășilor din P.C.G. în lupta de rezistență. Nu este însă meritul nostru. Am fost pur și simplu primii pe care fasciștii germani i-au dus în lagăr. Nouă, celor dintîi deportați, ne-a revenit sarcina să formăm nucleul organizației. Fără îndoială că și tovarășii români sau sovietici, francezi, olandezi sau polonezi ar fi preluat această sarcină cu aceeași seriozitate și energie cu care ne-am asumat-o noi. Este însă o cinste că ne-a revenit nouă această sarcină și că am dus-o la bun sfîrșit. Și este o laudă pentru internaționalismul proletar faptul că germani și sovietici, români și francezi, polonezi și cehi, olandezi și belgieni, danezi și norvegieni — comuniști din toate țările Europei — au realizat împreună această sarcină.

Prima noastră obligație a fost să apărăm demnitatea umană în fața sadismului fascist. Nimeni, nici un individ izolat, nici chiar dacă ar fi fost un supraom, n-ar fi putut realiza asemenea lucru trăind ani de-a rîndul sub teroare și într-o atmosferă de dezumanizare. Numai solidaritatea, strînsa unire, numai întrajutorarea și sprijinul reciproc, consultările și consolările reciproce, numai ele ne-au ținut tari atunci cînd pierdeam orice speranță. Și toate aceste atribute sînt proprii comuniștilor. Nu am pretins o soartă mai bună decît a camarazilor necomuniști, așa cum nici azi nu pretindem o recunoștință deosebită. Sîntem însă mîndri, că în clipa cînd a fost vorba de viață și de moarte, de supraviețuire sau nimicire toți, indiferent dacă erau creștini sau evrei, social-democrați sau burghezi, s-au strîns în jurul nostru, s-au debarasat de orice prejudecată anticomunistă, au înțeles și au susținut, necondiționat, că numai în unire cu comuniștii erau posibile salvarea, supraviețuirea, victoria umanității. Susțin și scriu acest lu-

cru, tocmai pentru că sînt astăzi cetățean al Republicii Federale Germania și pentru că împreună cu tovarășii mei trebuie să mai lupt cu anticomunismul criminal și inuman. Cu atît mai mult sînt fericit că există popoare și state, cum este România socialistă, unde această „prostie fundamentală a epocii noastre" este învinsă.

Această carte redă cu multe amănunte dramatice lupta pe care am dus-o. Nu este sarcina mea să anticipez relatările. Dar în numele foștilor deținuți de la Buchenwald, care trăiesc azi în Republica Federală Germania aș dori să mulțumesc atît tovarășului Micu cît și întregului popor român pentru editarea acestei cărți.

Într-o parte a fostului Reich german, în Republica Democrată Germană de azi, zestrea luptei de rezistență, zestrea numeroșilor camarazi și tovarăși uciși și căzuți, s-a materializat. Dar mai sînt în Vest și țări în care forțe reacționare încearcă să dea din nou înapoi roata istoriei. „Oameni, fiți vigilenți", scria Julius Fucik la Praga în umbra spînzurătorii pe care S.S.-iștii o ridicaseră pentru el. *Oameni, fiți vigilenți,* față de fascismul care încă n-a fost lichidat definitiv ! Acesta este sensul și scopul cărții de față. Cu cît ea va fi citită de mai mulți, cu atît își va îndeplini mai bine menirea ca armă împotriva a tot ce este inuman, ca armă a viitorului socialist împotriva unui trecut de orori care încearcă să ne mai amenințe și azi.

EMIL CARELBACH
Frankfurt am Main — Republica Federală Germania
Vicepreședinte al Comitetului Internațional Buchenwald — Dora

Prolog

Înainte de-a începe să derulăm întîmplările redate în prezentul volum se impune a fixa cadrul istorico-politic în care au putut lua naștere dramele și monstruozitățile de care va lua cunoștință cititorul la lecturarea acestor capitole. Acest lucru este cu atît mai necesar cu cît după cum este îndeobște cunoscut, pe actualul teritoriu al României — deși *de facto* ocupat de nemți încă în anul 1940 — deportările au avut loc numai din nordul Transilvaniei, ocupată de fasciștii horthyști, în urma odiosului Dictat de la Viena. România a fost singura țară ocupată de naziști de unde nu s-au deportat adversari politici ai regimului fascist în cel de-al treilea Reich. Aceasta se datora în primul rînd structurii sufletești a majorității poporului român de care a trebuit să se țină seamă în permanență.

Aprecierea de mai sus este frumos argumentată într-un volum al unui scriitor din Transilvania.

„E de reținut totuși din această vreme aspră, în afară de luptă, a tuturor forțelor democratice și antifasciste, atitudinea omenească și profund democratică a omului de rînd din România, a întregului popor român, care a devenit din ce în ce mai reținut, pe măsură ce s-au întețit agitațiile din jur, care nu l-a lovit pe evreu că era evreu și nici nu l-a dat cum necum, pe mîna gestapo-ului, să-l ducă la nimicire, care nu l-a scuipat în față pe maghiar, pentru că era maghiar.

. . . . . .

Dacă nu ar fi existat atitudinea profund omenească și profund românească a poporului nostru, a întregului

popor, avînd așa caracter de masă, nu ar fi fost posibile nici strategiile oamenilor politici, nici cumpărările — care au fost periferice după opinia mea — caracteristică și fundamentală fiind și pentru această perioadă grea, atitudinea antifascistă, antihitleristă și anticotropitoare a poporului român" [1].

Cu privire la opțiunile poporului român mi se pare edificator faptul că în România trei prim-miniștri au fost asasinați de bandele legionare și mulți eminenți oameni de știință și de stat au căzut victime acestui flagel social. Cu toată teroarea dezlănțuită de *coloana a cincea* a imperiului morții al lui Hitler poporul român nu s-a lăsat intimidat rezistînd cu curaj și demnitate presiunii hitleriștilor, salvînd tot ceea ce se mai putea salva.

Chiar dimpotrivă, atunci cînd în Ungaria horthystă ocupată de naziști teroarea și fărădelegile au ajuns la apogeu, România a fost țara care a primit victimele terorii fasciste. Edificatoare în acest sens sînt remarcile unui scriitor din Ungaria. Pentru evreii din provincie au fost trei posibilități de a scăpa, „fuga în România sau Slovacia". Aceeași sursă subliniază că ambasadorii Suediei și Elveției au urgentat emigrările subliniind că România permite trecerea prin teritoriul ei emigranților, iar Turcia și-a oferit flota sa de transport în acest scop [2]. În final Partidul Comunist Român care a inițiat și organizat o largă coaliție a rezistenței, a reușit să scoată România din războiul antisovietic și prin revoluția socială și națională antifascistă și antiimperialistă să întoarcă armele împotriva vrăjmașului națiunii române, a omenirii, Germania hitleristă și aliații săi fasciști-horthyști.

Dacă aceasta a fost situația în România, cu totul alta a fost cea din nordul Transilvaniei ocupată de trupele fascisto-horthyste la 30 august 1940 în urma Dictatului de la Viena. După cum este cunoscut încă din zilele în care au urmat ocupației *de facto*, un corp ofițeresc contrarevoluționar și fascist, susținut de elemente naționaliste, iredentiste, revizioniste, declasate, șovine grupate în Nemzetőrség (Organizație paramilitară formată din populația autohtonă) și membri ai organizației teroriste „Rongyosgarda" au comis odioase crime împotriva populației româ-

[1] Ion Lăncrănjan, *Cuvînt despre Transilvania*, București, 1982, p. 170.

[2] Lèvai Jenö, *Fekete Könyv*, ed. Oficina, Budapesta, 1946, p. 135.

neşti, omoruri fără sens, atrocităţi. Şi toate acestea numai din setea de răzbunare şi din instinct atavic, în încercarea de a înfricoşa populaţia românească.

În Ungaria născută după venirea la putere a lui Horthy evenimentele politice s-au derulat în modul specific unui stat fascist totalitar : stăpînirea atotputernică a baronilor şi conţilor cu uriaşe latifundii pe care trudeau *zselèri*, (proletari agricoli) fără drepturi şi perspective, o mişcare muncitorească, de altfel foarte activă dar permanent decapitată şi paralizată de organele represive fasciste, şi o pătură mijlocie îndobitocită de programul contrarevoluţionar fascist, iredentist al lui Horthy !

Nu mi-am propus ca în volumul „Lagărul morţii, dar şi al demnităţii" să mă ocup de prezentarea unor acte de vandalism şi de cruzime comise de fasciştii horthyşti în Transilvania în general, ca şi în detaşamentele de muncă, împotriva românilor şi evreilor. Întrucît însă o parte a celor din nordul Transilvaniei înrolaţi în detaşamentele de muncă au terminat prin a fi trimişi în lagărele de concentrare hitleriste (de exemplu la eliberarea lagărului Bergen-Belsen, au fost găsiţi peste 600 de ţărani români proveniţi din nordul Transilvaniei), a fost necesar să scriu şi despre aceste fapte. Peste 30 000 de români au fost trimişi la muncă forţată în Germania hitleristă. Alţi zeci de mii de transilvăneni au fost încadraţi în detaşamentele de muncă organizate pe teritoriul Ungariei, la Budapesta, Miskolc etc. Comandantul de lagăr din Püspökladány raporta, la un moment dat, că are în evidenţă 1 315 oameni, cu 315 persoane peste capacitatea maximă a lagărului. În 1943 funcţionau în Transilvania, la Someşeni, Floreşti, Dej şi în alte localităţi 74 de detaşamente de muncă forţată care cuprindeau 15 000 de localnici [3]. „Companiile de muncă constituie o ruşine a armatei noastre — relata postul de radio clandestin Kossuth, într-o emisiune difuzată la 5 decembrie 1942. Oamenii sînt trataţi asemenea criminalilor de drept comun. În timpul lucrului sînt păziţi de gărzi înarmate. Sînt loviţi, bătuţi, răstigniţi de mîini... pentru cea mai mică neglijenţă. Alimentaţia lor este atît de slabă încît bolile şi foamea îi decimează..." [4]. Acesta era de fapt obiectivul principal urmărit — deci-

[3] Csatári Daniel, *Forgószélben*, Budapesta, 1968, p. 137—138.
[4] Ion Spălăţelu, *Lunga noapte a Sfîntului Bartolomeu*, „Contemporanul", 28 aprilie 1978.

marea populației nemaghiare din nordul Transilvaniei. Să amintim aici și faptul că, în timp ce România a fost una dintre puținele țări în care hitleriștii n-au izbutit să răpească populația evreiască spre a fi internată în lagăre de concentrare, arsă în crematorii, horthyștii au trimis din teritoriul răpit României, la Auschwitz, Dachau, Buchenwald și în alte lagăre de exterminare aproape 150 000 de evrei, dintre care peste 100 000 au fost uciși.

Începînd cu luna august 1944 o parte din deținuții politici comuniști din Cluj — ca de altfel din toate închisorile horthyste — au fost concentrați în închisorile Gyüjtőfogház și Komárom fiind predați gestapo-ului pentru a fi deportați în lagărele de concentrare hitleriste.

În lagărul Buchenwald comuniștii și cetățenii din nordul Transilvaniei au ajuns în două tranșe : în mai-iunie 1944 și în septembrie-noiembrie același an. Transporturile în partea a doua a anului se compuneau numai din comuniști condamnați de instanțele horthyste pentru așazisa activitate antistatală, comunistă.

Iată modul în care își amintește un fost deținut de la Buchenwald despre acest moment. „Acum așteptam. Eram peste 2 000 cîți încăpuserăm în tren. Printre ei era și grupul nostru care sosise de la Komárom, unde regimul horthyst adunase începînd din vară, în subsolurile cetății bastion din Komárom pe deținuții politici din Ungaria și ținuturile vremelnic ocupate de ea, pe care i-a mai putut aduna în grabă, și în ziua de 7 noiembrie l-a predat S.S.-ului, care a întocmit pe loc fișa individuală a fiecăruia dintre noi și ne-a expediat spre Reichul hitlerist." [5]

În lagărul fascist de concentrare Buchenwald, la mijlocul anului 1944 a luat ființă, cu aprobarea comitetului de partid ilegal pe întregul lagăr, o organizație de partid a grupului român și maghiar, care la sfîrșitul anului 1944, a cuprins 11 membri. Majoritatea membrilor celulei au provenit din nordul Transilvaniei (Kohn Hillel, Anton Cionca, Petru și Gavril Mureșan, Iosif Micu, Ludovic Rațiu, Carol Raucher și alții). Legătura superioară permanentă a organizației era comunistul german August Groel, membru al comitetului internațional pe întregul lagăr. Activitatea organizației s-a desfășurat specific *lagărului Buchenwald*. Hotărîrile se luau prin consultarea membri-

[5] Gheorghe Sebaestyèn, *Trei luni la Buchenwald — Amintiri*, 1985 (mss.).

lor organizației, iar sarcinile se trasau prin „legătura superioară" ; un singur om cunoștea și răspundea de activitatea unui membru de partid. Crearea și activizarea unei organizații comuniste proprii au înlesnit integrarea în mișcarea de rezistență din lagăr inițiată de comuniștii germani încă în primii ani ai existenței lagărului. Organizația noastră comunistă la sfîrșitul anului 1944 a activizat și o largă organizație antifascistă care într-o formă sau alta și-a extins influența asupra a mii de deținuți, în mod deosebit evrei proveniți din nordul Transilvaniei, deportați de autoritățile horthyste începînd cu luna mai 1944. Menționez că contrar unor statistici de largă circulație — la eliberarea lagărului Buchenwald numărul cetățenilor proveniți din nordul Transilvaniei a fost de peste 1 000. În statisticile ei figurează ca unguri deoarece au fost deportați din patria lor vremelnic ocupată de unguri în urma Dictatului de la Viena.

Partidul comunist a fost promotorul și conducătorul unei largi organizații antifasciste. Ea a înlesnit salvarea și ajutorarea deportaților și depistarea deținuților antifasciști în scopul desfășurării muncii politice și protejarea arestaților.

Membrii organizației de partid au acționat și în colaborare cu alte organizații de partid pe teritoriul blocului în care au trăit și activat.

Încă în perioada ilegalității, organizația de partid s-a preocupat de educarea tinerilor existenți în lagăr și de pregătirea lor în vederea creării unei organizații comuniste de tineret. După autoeliberare, numărul tinerilor cuprinși în organizație era de 18, în jurul cărora gravita o organizație antifascistă care număra peste 200 de tineri. Scopul principal al organizației a fost pregătirea pentru viață a acestor tineri traumatizați psihic și fizic, educația patriotică și comunistă și pregătirea lor pentru reîntoarcerea acasă. Organizația comunistă de tineret din Buchenwald a fost condusă și îndrumată direct de partid prin reprezentantul ei, iar secretarul organizației tineretului comunist din Buchenwald a fost tînărul clujean Vasile Székely.

Prezentul volum despre Buchenwald evocă forța morală a comuniștilor tuturor națiunilor din lagăr care s-au autoeliberat eroic, lupta dusă de comuniști pentru a rezista teroarei S.S.-ului, lupta pentru viață, pentru eliberare și reîntoarcere în patria noastră, în România liberă.

Peste timp și spațiu geografic această carte este în primul rînd încă un act de acuzare împotriva fascismului — rușinea secolului al XX-lea —, un act de acuzare împotriva acelora care ne-au mutilat țara, sufletele și care au făcut să ne secе lacrimile, bucuriile. Dar ca în poveștile noastre din bătrîni, care reflectă robustul optimism al neamului românesc, și în volumul de față răul este înfrînt și încetul cu încetul se tămăduiesc rănile. Peste ceea ce nu reușește să vindece o generație, generațiile viitoare vor face acest lucru și vor ridica un edificiu material și uman tot mai măreț, demn de mileniul pe care îl încheiem.

Amintiri din altă lume

Nu-i dădeai vîrsta. Avea o față senină, o piele întinsă și chiar o mină de prospețime, iar în părul său negru numai foarte atent puteai descoperi cîte un fir alb. S-ar părea că această ființă a ajuns în floarea vîrstei fără dramatice zguduiri. Viața i s-a scurs pentru că trebuia să se scurgă și acum la acest prag pe care omul îl pășește atît de greu, omul este împins înainte de toate : de bucuria marilor trăiri, a satisfacțiilor personale. Dacă te uitai însă atent în ochii lui, acolo în adîncuri unde se poate citi în sufletul omului observai scene apocaliptice, trăiri inimaginabile, o viață tulburător de dureroasă, dar dreaptă și demnă. De aici cavalcada simțămintelor, de aici neliniștitoarea instabilitate acolo în adîncul irisului unde ca luna pe fața unui lac se reflectă sufletul. Aceste raze tremurătoare provocau și tremurul mîinii pe care numai atent îl puteai descoperi.

Era o zi tîrzie de vară, cu miros de brad, cu parfumul fînului așezat în stog, cu fel de fel de zvonuri de viață, cu triluri de păsări, cu țîrîitul greierilor în iarbă și oameni. Dar ce-l făcea să fie cuprins de neliniște ? Ce-l făcea ca toată ființa sa să se transforme în ceva nedefinit de dureros, de neconceput de dureros, insuportabil de dureros?... Amintirile !

Au trecut mai mult de treizeci de ani, o viață de om, de cînd s-a sfîrșit coșmarul unei inimaginabile realități omenești. S-a sfîrșit... Pe atunci tînăr, plin de înaripate visuri pentru tămăduirea rănilor multîncercatului homosapiens maturizat, credea cu o forță de neînvins că odată vindecată rana, odată tămăduit beteșugul, cele văzute și trăite vor fi tot mai umbrite, încețoșate de timpul care

vindecă totul, — că va sosi momentul dacă nu chiar al liniștii sufletești, cel puțin al echilibrului. Dar... cei din jurul său care îl credeau ațipit, gîndind sau contemplînd, îl surprindeau cîte odată cu o privire ațintită spre tavan și cu degetele bătînd în neștire lemnul canapelei pe care stătea întins. Atunci gîndurile lui erau departe, foarte departe în timp și spațiu, conștiința gonindu-i acele vedenii care toată viața i-au amărît zilele și nopțile ciudate, chinuite de nesomn și care i-au alimentat coșmarurile. Vedeniile au făcut ca atunci cînd bucuria trebuia să-l copleșească, în colțul gurii să se așeze un surîs forțat, sarcastic, crispat. Această invaliditate părea întîi să fie ceva trecător, dar trăirile au fost prea aproape ca să le „poți uita". Credea cu multă convingere că e vorba de ceva trecător, — însă odată cu scurgerea anilor și-a dat seama că suferă de o maladie incurabilă. Bucuria de a trăi, simfonia familiei, parfumul patriei — îl făceau să nu-și pună capăt zilelor. Viața trebuia trăită și trebuie deci să se supună legii existenței. Dar totodată, trebuia luat act că în existența lui — fiu al generației lagărelor —, incomensurabila durere, coexistă într-o simbioză veșnică cu însăși viața.

În după-amiezile liniștite de primăvară, cînd razele blînde ale unui soare căldicel pătrundeau de-a curmezișul în încăperea liniștită înconjurată cu rafturi încărcate cu file care conțin atîtea înțelepciuni își punea mereu întrebarea — pentru ce rațiunea umană e sinonimă cu suferința ? Conștiința de a fi *drept* și *om* în timpurile neomeniei înseamnă să porți pe umerii tăi povara vieților stinse înainte de vreme ? Oare tu — *om* care trăiești, care ai supraviețuit — înseamnă să-ți iei pe umeri zecile de mii de suferințe care s-au răspîndit în neant ? Au fost luni și ani cînd avea certitudinea că după cele petrecute la Buchenwald, e nedrept să exiști, să respiri, să mai fii om pentru o existență umană. Acestea au fost momentele de remușcări. Momente cînd omul și-a dat seama că armele au fost slabe, anemice față de dușmanul hain înarmat pînă în dinți, cu tot eroismul deținuților care va fi slăvit de-a pururi. În anii aceia paloarea feței a fost mai pronunțată, ochii mai pierduți în orbite, tristețea mai profundă, mai adîncă ca abisurile oceanului. În anii aceia se întîmpla de multe ori ca stînd așa cu ochii deschiși ațintiți asupra unui punct fix din cameră, să-i apară în fața ochilor, așa dintr-o dată, o mînă cu degete îndoite, încremenite pentru veșnicie, parcă vrînd să scormonească o bucată de țărînă

de care nu avea parte. Să-i apară în faţa ochilor, una, două, zeci de arătări. Feţe bătrîne, tinere, bărboşi sau pe care puful nici nu a apucat să se aşeze, feţe diferite, de diferite dimensiuni. Craniile unor schelete, care aveau ochii sticloşi, întrebători, plini de reproşuri, şi care se uitau la el cu disperare în încremenirea lor. Dar vai! Aceste priviri nu erau arătări, nu erau halucinaţiile unei imaginaţii bolnave, aceste priviri existau aevea. Ele aparţineau unor oameni — fii ai Europei şi ai neamului românesc, care au respirat, au raţionat, au gîndit, au sperat. Aceste vedenii cînd îl asaltau nu îi era teamă. Se simţea că le aparţine lor, că le-a fost prieten, aliat pînă la sacrificiul suprem pe care-l oferea, fără nici un regret! Dar soarta a vrut ca el să trăiască şi să suporte povara acestor priviri sticloase care cutreieră infinitul cu adînc reproş adresat umanităţii.

Războiul se terminase de mult. În vîltoarea luptei pentru a construi o lume a dreptăţii, o lume a omului, o ţară a ta, a tuturor fiilor patriei, imaginile apocaliptice ale lagărului mai dăinuiau încă. Viziunile dantești nu mai aveau aceeaşi forţă zdrobitoare. Cîteodată mai păleau, se mai îndepărtau, a început să simtă noţiunea timp. „A trecut timpul". Într-o după-amiază s-a trezit că a rostit fraza de mai sus ca un posedat. Şi apoi totul se repeta de la început. Revedea, de parcă atunci s-ar fi întîmplat, carul cu roţi de cauciuc cu care transportau morţii la crematoriu. El nu şi-a dat seama că acele mîini îndreptate spre cer, dintre sute de cadavre, acele groteşti încleştări, înlănţuiri de mîini, picioare şi capete, acea lume pentru care nu mai există decît veşnica tăcere sau cenuşa veşniciei, va face să se cutremure el, copiii şi copiii copiilor săi, va face să se cutremure cei ce-şi vor da seama de tragedia prin care a trecut omenirea.

În momentele de răgaz, în dialogul său cu aceste vedenii, calm şi liniştit cîntărea tot ceea ce a pierdut omenirea în urma acestui cataclism iar morţii aceia dragi — fii ai tuturor naţiunilor Europei, — francezi, polonezi, ruşi, germani, olandezi, cehi, iugoslavi, români, danezi, spanioli, unguri, evrei, belgieni şi copii ai altor naţii îi dădeau răspunsul: omenia. În concepţia umană a secolului XX — monstruozităţile de la Buchenwald erau pur şi simplu de neconceput. Dacă cineva ar fi cutezat să afirme că aşa ceva este posibil în era luminii, în secolul marii înălţări

umane, răspunsul ar fi fost „sînt vedeniile unei minți rătăcite". Da, se știa că fascismul a ridicat crima la rang de principiu politic, dar că el va fi în stare să dea viață ideologiei morții, puțini credeau. Ce vor spune copiii noștri, nepoții noștri, generațiile viitoare, nu despre acei oameni care au degradat existența umană, ci despre aceia care au admis căderea în prăpastie fără a opune rezistență. Este adevărat — se va spune — dar s-a plătit tributul de sînge, un grav și dureros tribut și la Buchenwald. Dar acest lucru nu schimbă fondul problemei. Oamenii nu și-au făcut datoria atunci cînd trebuia, atunci cînd se putea. Și așa — contemplînd, dintr-odată s-a cutremurat observînd că în colțul ochilor i-au apărut mărgele de rouă. L-a copleșit mila pentru milioanele de oameni care ar fi putut încă trăi, să se bucure de soare, lumină, de viață.

I-au crescut copiii. Au început întrebări cu nemiluita despre existență, despre a fi sau a nu fi. Pentru ce luminează soarele ? Pentru ce crește iarba ? Pentru ce trăim și alții nu trăiesc ? Întrebări, întrebări la care nu era ușor de răspuns. În mod deosebit, ultima întrebare i-a provocat o neliniște, o tulburare deosebită. Ce să spună copiilor ? Pentru ce trăim noi ? Că am avut noroc ! ?... Dar ce noroc mai e acela cînd simți că fiecare respirație e un reproș din partea milioanelor de ființe neînsuflețite, omorîte prin inaniție, bătăi, prin boli provocate, prin împușcare sau otrăvire. Ce să le răspunzi inocenților copii, cu nevinovatele lor întrebări ? Că au avut șansa ca el să nu fie torturat de gestapoviști sau de S.S. pentru tainele rezistenței ? Aceste reproșuri pentru simplul fapt că exiști, nu le poate înțelege decît acela care a trăit în mod conștient existența lagărului, atunci cînd șansa pentru a supraviețui era minimă, iar perspectiva unei renașteri umane părea mai mult o utopie, dar în care se credea fără margini !

Au urmat apoi groaznicele îndoieli. Cînd s-au născut ființele iubite a fost copleșit de măreția momentului. A fost tulburat de bucuria continuității, pentru că a crezut, ca atunci la început de drum, că acestui pămînt drag îi este hărăzit să poarte pe solul său oameni fericiți cu copii mulți, jucăuși și zglobii, inteligenți și sănătoși care să asigure perpetuarea nu numai a propriului popor, ci și a speciei umane.

A avut neșansa să-și vadă copilul mai mare suferind de o maladie gravă, îndelungată. Cît de negre i-au fost

gîndurile, cît de întunecate simțămintele, cît de apăsătoare i-a fost inima. De cîte ori tîmplele îi zvîcneau și își zicea: „nu, n-ar fi trebuit să am copii. Lagărul ne-a luat dreptul ca să fim reprezentanții egali ai umanității. Tina cu care ne-a uns, n-o poate șterge o generație, nici două". Se frămînta în taină, înghițea a amar, se simțea neajutorat, disperant de singur. Fiecare criză de sufocare a copilului, se amplifica în sufletul său și-i crea valuri tulburi, mocirlă sufletească adusă de viitura lagărului, de zecile de mii de nevinovați care n-au putut fi salvați de la moarte. Fetița, duios de blajină, cu părul mătăsos auriu, de o inteligență sclipitoare, care trebuia însă purtată pe brațe ca să poată respira, i-a dezechilibrat și mai mult sufletul zbuciumat și așa plin aproape pînă la refuz cu durerea destinului uman. Apoi mai era și al doilea copil. Dacă picioarele îi erau mai curbate, concluzia era „degenerare din cauza alimentației", „consecințele torturii de la D.E.F.", „repercusiunile unor boli inoculate deținuților de diabolice minți hitleriste". Calvarul primilor ani ai grijii pentru copii l-au zguduit într-atît încît a început să dea semne vădite de oboseală, de iritare a sistemului nervos. Acum nu mai era vorba numai de ceva psihic, ci și de ceva biologic. Cu trecerea anilor copiii au crescut, s-au mai liniștit tulburătoarele valuri, dar „teama" pentru copii, pentru acești copii ai „unui fost deținut într-un lagăr hitlerist" niciodată nu s-a stins. Dar nici nu se putea stinge. Conștiința umană nu i-a dat dreptul la liniște nici cînd a fost vorba de copiii săi, dar nici de-al altora care au fost în situația sa. În clipe de cumpănă, de adînci meditații, de căutări febrile de răspunsuri, faptul care i-a dat tăria de a putea trăi a fost munca, o muncă dreaptă, cinstită, subordonată în toate resorturile sale — de la cel mai neînsemnat mecanism pînă la cel mai complex — cauzei viitorului de aur al țării, al omenirii. Cînd era vorba de muncă, inima-i putea cîntări o tonă, mintea putea să-i fie oricît de grea. Atunci impulsurile vieții se dovedeau a fi mai tari !

Cu diferite prilejuri, a pus piciorul pe pămîntul Republicii Democrate Germane. A vizitat orașul Weimar, casa în care Göthe a cerut pentru omenire „Mehr Licht". Cu încetul s-a vindecat și plaga leproasă de pe corpul națiunii germane. Numai zece kilometri îl despărțea de Buchenwald, dar n-a vrut să revadă locul supliciului. Pe pămîntul german, totdeauna îl chinuiau simțăminte contradic-

torii. Pe de o parte se gîndea la tovarăşii săi de luptă şi suferinţă germani, oameni demni, curajoşi, care de multe ori cu preţul jertfei supreme au salvat ce s-a mai putut salva, iar pe de altă parte îl rodea convingerea că mai e mult, foarte mult de făcut ca „epidemia" ciumei brune, rămăşiţele flagelului să fie stîrpite. Germania renăscută îl primea cu braţe deschise, el n-a putut să fie însă decît „supravieţuitorul lagărului hitlerist" taciturn şi dureros de trist.

Totuşi într-o zi s-a hotărît. Se împliniseră douăzeci şi cinci de ani de la eliberarea Buchenwaldului. A fost într-un grup de oameni de cultură din toate colţurile Europei. N-a făcut scene dramatice, n-a plîns. Cînd a trecut pragul „Porţii plîngerii", după ce a străbătut „Drumul de sînge", în inima şi în mintea sa s-a produs un gol. Parcă n-ar fi fost om cu raţiune, cu simţăminte, — ci ceva ireal, blestemat de ireal.

Ă rugat, să fie lăsat singur. Ca un somnambul a început să coboare la vale pe fostul Appellplatz. Iar acolo unde ruinele mai semnalau locul blocurilor de ieri, simţămintele au început să se reverse atît de tumultoase, încît la un moment dat, a simţit că se prăbuşeşte. Dar nu s-a prăbuşit ! S-a aplecat cu pietate în faţa plăcii care amintea de locul barăcilor comisarilor politici ruşi, de locul în care, în ultimele zile ale existenţei lagărului, i s-a salvat viaţa şi a început să caute urmele existenţei sale de Häftling, de combatant. Cît de puţine urme ? În locul faimosului bloc 64, o pădurice tînără, plăpîndă, căuta să acopere teritoriul fostului lagăr. Ici-colo cîte o piatră „funerară" mai amintea de „Gros Revier"-ul — centrul rezistenţei — de blocul 61, locul crimelor celor mai bestiale. Cum păşea i se părea că drumeagul de sub picioare era însăşi cenuşa corpurilor omeneşti deformate de mizerabila existenţă buchenwaldiană, din craniile celor ucişi şi batjocoriţi, din inimile tovarăşilor de suferinţă şi a copiilor scheletici din care puţini au fost salvaţi ca prin minune. Ar fi vrut să stea locului, să nu mai facă nici un pas, să se arunce la pămînt şi să mîngîie cenuşa reproşurilor, cenuşa durerilor. Un publicist din Budapesta a observat că se petrece ceva grav cu el şi l-a sprijinit să urce dealul. Apoi pe „Aleea naţiunilor" a depus o jerbă de flori la monumentul ridicat în amintirea militanţilor şi patrioţilor români, a eroilor

căzuți într-o luptă inegală, iar la cripta turnului monumentului a depus o coroană de flori în numele tuturor națiunilor prezente atunci acolo. Umbla ca o nălucă. Seara, într-o localitate de lîngă Buchenwald, un fost deținut — originar din Weimar, — l-a recunoscut, l-a îmbrățișat și a plîns. Dar atunci a fost ca o piatră de mormînt — făcută pentru suferință — care tace, cu o tăcere dureros de mută.

A existat un început cu sînge și moarte

Au fost și alte lagăre în care crimele hitleriștilor au atins cote mai înalte ca la Buchenwald ! Și totuși acest pămînt însîngerat, înnobilat în decursul existenței sale de măreția luptelor deținuților din rezistență, a devenit ceva cu totul aparte în sistemul concentrațional al național-socialismului.

Încă de la înființarea sa — în iulie 1937 — lagărul de la Buchenwald avea rolul de a fi ascuțișul de baionetă îndreptat împotriva a tot ceea ce omul a creat omenesc, împotriva culturii, a generozității, a conștiinței, a gîndirii și progresului uman. De fapt, era o continuare a cinismului mărturisit al individului numărul doi în ierarhia nazistă, care afirma flegmatic : „Cînd aud de cultură îmi vine să trag cu pistolul". De la orașul cetate al iluminismului german în care au trăit titani ca Göthe, Schiller, de la locul în care s-a visat o societate umană dreaptă pînă la povîrnișul Ettersbergului * nu sînt decît zece kilometri și ceva. Aici !... Da, aici, chiar în locul atît de des amintit de Göthe și *nu într-alt loc,* au *vrut* hitleriștii să dureze o împărăție a dezumanizării, a antigîndirii, a antibucuriei, a antiprogresului ! Buchenwald, încă de la înființarea sa a fost o provocare plină de sadism adresată viitorului Germaniei și al umanității. Dar sfidătoarea provocare de la bun început a fost respinsă cu demnitate, de multe ori cu prețul vieții, de către deținuții politici.

„Lagărele de concentrare (de tip hitlerist, n.n.) au fost înființate de sistemul nazist pentru a înfrînge rezistența poporului german împotriva dictaturii fasciste și a pre-

* Povîrniș calcaros situat la nord de Weimar, înalt de 481 m (n.n.).

gătirilor de război. Antifasciștii germani au fost primii deținuți. Neînfrînți, convinși de justețea și dreptatea cauzei lor, ei niciodată n-au renunțat la luptă. Ei au fost reprezentanții unei alte Germanii, mai bune, erau salvatorii adevăratei onoare naționale germană. După izbucnirea celui de-al doilea război mondial, hitlerismul fascist a adunat patrioții din toate țările pe care le-a subjugat, în lagăre de concentrare. Terorii S.S.-ului i s-a opus o rezistență internațională. În fruntea acestei aprige și inegale lupte se aflau comuniștii ! Antifasciștii în acest lagăr au contribuit la victoria omenirii asupra barbarei" [1].

Nu trebuia să fii comunist ca să „fii apt" pentru a fi trimis la Buchenwald — „lagăr prin excelență politic în toată existența sa". Sufereau aici, alături de comuniști, social-democrați, reprezentanți ai burgheziei liberale, creștini care nu găseau compatibilă crima cu morala creștină, evrei și mulți, mulți patrioți de diferite naționalități fără ca ei să fi aparținut vreunei grupări politice. Dar ei au *devenit* „deținuți politici", deoarece n-au putut accepta ca patria lor să fie cotropită, jefuită de năvălitori mai barbari decît orice alte seminții barbare care de-a lungul timpului au călcat pămîntul Europei.

Istoria Buchenwaldului a fost scrisă cu sînge nevinovat, mai înainte ca românii și cetățenii români să fi cunoscut iadul cu vînturi aspre de pe Ettersberg.

Selectarea faptelor a fost făcută fără părtinire, dar tot ce s-a gîndit și aplicat din partea hitleriștilor, ca de altfel însăși existența lagărului, era monstruos de nedrept pentru a fi „scuzabil". Cîteva date în legătură cu aceasta sînt convingătoare.

„Zeltul" (Cortul) în noțiunea Buchenwaldului era sinonim cu masacrul. Faima și-a dobîndit-o încă din anul 1939, după agresiunea împotriva Poloniei. În colțul stîng al Appellplatz-ului au fost ridicate cinci corturi uriașe în care — în strictă izolare — au fost înghesuiți mii de prizonieri de război, ofițeri, patrioți și adversari politici polonezi. Hrana și condițiile de viață erau de fapt — executarea unei condamnări la „moarte lentă", dar inevitabilă. În cîteva luni de zile respectivele corturi uriașe, pline de noroi și de oameni lihniți de foame, secerați de boli, de „schelete mișcătoare" au devenit depopulate. Nu se știe

[1] Din ghidul oficial al „Orașului muzeu și de amintire", „Buchenwald".

dacă a mai rămas măcar un supraviețuitor care să povestească generațiilor viitoare acel înfiorător asasinat în masă.

În partea de vest a lagărului se afla o clădire, un fost grajd, transformat într-o „instituție sanitară". Călăii S.S.-iști îmbrăcați în halate albe — minciună cinică, lașă, ce caracteriza întregul sistem de exterminare în masă a naziștilor — îi luau în primire pe deținuți. Pe acel loc, executînd „ordinul" cu privire la „comisarii sovietici" — au fost exterminați în octombrie 1941 — aproape 7 800 de ofițeri și soldați prizonieri de război sovietici. Cifra este aproximativă, deoarece a fost luată după numărarea de către un deținut a hainelor celor morți. Lașitatea hitleriștilor a mers pînă într-acolo, încît n-au îndrăznit să-și execute „dușmanii" așa cum se execută un om, un adversar, aducîndu-l în fața plutonului. Au *inventat* un „aparat de măsură al înălțimii corpului", dispozitiv care avea un oficiu ce străbătea peretele. Prin deschizătura mascată mîna călăului trimitea victimei glontele în ceafă. Crimă deosebit de lașă, „demnă" de S.S. și de „imperiul nazist"!

Buchenwaldul a devenit cunoscut prin diversitatea diabolică a crimei. Va trebui să treacă mult, foarte mult timp pînă ce conștiința umană se va ușura de povara apocaliptică, a existenței unei ființe născută de o mamă, făptură care să dispună uciderea unor oameni tineri, în puterea vîrstei, copiii unor părinți, numai pentru că aceștia aveau un tatuaj frumos. Cazul Ilse Kockh, cu abajururile din tatuaje umane, cu cărțile legate în piele de om, nu era doar un nefericit caz patologic, „rațiunea funestă" a unei minți rătăcite, nici măcar abuzul sadicului, ci era însăși concepția firească a fascismului ca ideologie despre om și umanitate.

În Buchenwald, crima era prezentă în fiecare minut, în fiecare secundă. Diferența era doar că unele crime au fost sesizate, iar altele s-au petrecut într-un disperat anonimat. O crimă de mare răsunet — pe care V. Kuznețov o descrie într-un reportaj, — a fost cea comisă împotriva lui Ernst Thälmann — președintele Partidului Comunist German, militant de seamă al mișcării muncitorești internaționale.

„Printr-o ușă întredeschisă de la subsolul pavilionului pentru bolnavii contagioși, aflat într-un colț al lagărului, se strecura una cîte una, umbre. S.S.-iștii ocoleau cu grijă pavilionul de izolare. Care dintre ei își putea închipui

că la adăpostul zidurilor ei groase are loc o ședință a comitetului ilegal al rezistenței din Buchenwald ?

. . . . . .

În subsol, în jurul unei mese acoperite cu pînză roșie, s-au adunat cîteva zeci de oameni în haine vărgate. Lumina lanternei smulge din întuneric portretul unui bărbat cu capul ras, cu ochii limpezi și plini de bărbăție...

În noaptea de 17 spre 18 august, S.S.-iștii l-au adus pe Ernst Thälmann din închisoarea Bautzen, la Buchenwald, unde în zorii zilei de 18 august l-au ucis în mod bestial în curtea crematoriului. Fasciștii au încercat să șteargă urmele crimei. Dar unul dintre deținuți, un polonez care lucra la crematoriu, a fost, întîmplător, martorul acelui asasinat mîrșav. Un alt deținut, un german, a recunoscut haina lui Thälmann însîngerată și ciuruită de gloanțe. Trista veste a făcut ocolul lagărului.

Antifasciștii au hotărît să cinstească amintirea conducătorului căzut. Era o manifestare îndrăzneață, nemaiauzită, sub nasul S.S.-iștilor, sfidînd automatele lor, a fost organizată o adevărată ședință de doliu.

Ședința a fost pregătită ca o acțiune de luptă. Totul a fost chibzuit, luat în considerație și cîntărit pînă în cele mai mici amănunte. Unul dintre deținuți a schițat în cărbune pe ascuns, pe o hîrtie pusă pe perete, portretul lui Tedy (așa îl numeau pe Ernst Thälmann tovarășii de partid). Un altul a subtilizat lanterna unui paznic neatent. Un al treilea a rupt cîteva flori. Pereții subsolului au fost acoperiți cu hîrtie neagră. N-a fost uitată nici muzica, s-o hotărît să fie chemat la ședința de doliu și cvartetul de violoniști cehi din lagăr.

Comitetul ilegal a luat toate măsurile de precauție. Intrările „secției izolare" erau păzite de oameni de încredere. La fiecare 20 de pași au fost puse posturi de control. Parola era „optsprezece" (ziua morții lui Thälmann).

Toate națiunile ai căror fii erau închiși în dosul sîrmei ghimpate a Buchenwaldului și-au trimis reprezentanții la această ședință.

Și iată-ne adunați pe toți ! Lîngă portretul lui Thälmann stă nemișcată, într-o tăcere îndurerată, garda de onoare — șase prizonieri de război sovietici. Sub bolțile sumbre și apăsătoare ale subsolului răsună cîntecul revoluționar.

„Voi jertfă căzut-ați în lupta cea grea".

Viorile plîng. Cîteva lacrimi bărbăteşti se rostogolesc pe obrajii supţi. Se ridică un bărbat cărunt, lat în umeri. Pe haina lui stă scris numărul 5 044. Este Robert Siewert, vechi revoluţionar german. Glasul i se frînge de emoţie. Îşi aminteşte de ultima întîlnire cu Thälmann la închisoarea Moabit. N-au putut să schimbe decît o privire şi să se salute după tradiţiile celor din Rotfront (Frontul roşu) — mîna stîngă ridicată cu pumnul strîns...

— Să jurăm în numele lui Thälmann — spune Robert Siewert, că vom continua lupta noastră fără teamă şi fără şovăire, aşa cum ne-a învăţat el...

O clipă de tăcere. Într-un avînt spontan, toţi ridică pumnii strînşi. Viorile nu mai plîng. Ele cheamă la luptă. Se aud accentele hotărîte ale „Internaţionalei", căreia i se alătură vocile în surdină ale celor de faţă" [2].

La Buchenwald, moartea a fost înfruntată bărbăteşte, crima a fost nu numai o chemare la vigilenţă ci şi un îndemn la luptă. La această manifestare internaţională a participat şi un reprezentant al viitorului grup român al cărui nucleu a fost deja format.

Am fost solicitaţi ca prin talentatul violonist antifascist, dar nu comunist, din grupul nostru să contribuim la programul de doliu. S-a garantat pentru cinstea şi încrederea care merita acest om aşa încît acordurile Requiemului în subsol au fost cîntate şi de un membru din grupul nostru. La cîteva săptămîni după această manifestare îndrăzneaţă, au început arestările. A fost ridicat şi violonistul. Întreaga organizaţie era în alertă. Dar omul a tăcut. Vestea eliberării violonistului a avut asupra deţinuţilor proveniţi din România un efect deosebit. Am avut măreţul sentiment că există o puternică forţă de organizare, că toţi comuniştii ţin sus flacăra vie a solidarităţii revoluţionare, că există spirit combativ, fapt care presupune o disciplină extraordinară. Tot cu prilejul „adunării de doliu" ne-am convins încă odată că există două Germanii şi că fiii Germaniei antifasciste, cu riscul sacrificiului suprem, sînt oricînd gata de luptă.

A existat un început de luptă la Buchenwald. Deţinuţii, în marea lor majoritate aveau încredere nealterată în viitorul luminos al omenirii atunci cînd luptau şi se pregăteau chiar să-şi dea viaţa. Dacă S.S.-ul a reuşit să iasă biruitor, secerînd fără cruţare victimele — 55 000 în pe-

[2] V. Kuznețov, *Reportaj.*

rioada existenței lagărului — măreția Buchenwaldului constă în riposta care ardea în ochii celor vii, sau în ochii acelora care se pregăteau pentru veșnica tăcere, riposta pe care S.S.-iștii n-au reușit s-o anihileze niciodată. La Buchenwald a existat o simbioză între moarte și viață, între înspăimîntătoarea durere și incomensurabilele bucurii, între prezentul blestemat și viitorul luminos, între resemnare și speranță, între pasivitate și luptă — în final ultima ieșind biruitoare. La Buchenwald a existat rațiune combatantă, revoluționară, gîndire calitativ superioară rațiunii obișnuite, care n-a putut fi sesizată de naziști deoarece aceștia nu erau capabili s-o înțeleagă. Dintr-o asemenea rațiune s-a născut și „grupul român" din lagăr, ca fii ai Partidului Comunist Român sau ai Uniunii Tineretului Comunist, militanții acestui partid, ai acestui pămînt. Ei au fost militanți și în Spania republicană și în rezistența franceză și la Buchenwald și în alte multe locuri unde se lupta pentru viitorul umanității.

Iată cîteva reflecții despre nașterea grupului român din Buchenwald, făcute de Georges.

După aflarea știrii că pe frontul de Est armatele sovietice își desfășoară cu succes ofensiva, iar în România poporul a înfăptuit victorios insurecția armată, că eliberarea nordului Transilvaniei este iminentă și că frontul se va apropia de Ungaria, comuniștii români și unguri au apreciat că în fața acestei situații regimul horthyst va înăspri măsurile de teroare. Era deci de așteptat un nou val de deportări din Ungaria și teritoriile ocupate de aceasta, spre lagărele din Germania. Crearea și activitatea unei organizații comuniste formată din români, unguri și evrei, trebuia să înlesnească, și a înlesnit, ajutorarea deportaților și depistarea deținuților antifasciști în scopul desfășurării muncii politice între românii și maghiarii care aveau să sosească în număr mare. Comuniștii români și unguri deportați la Buchenwald au înființat în august — septembrie 1944, o celulă de partid. Alături de celelalte celule comuniste și organizații antifasciste ale altor naționalități din lagăr, aceea a comuniștilor români și unguri și organizația antifascistă respectivă au desfășurat în mare taină, sub îndrumarea Comitetului ilegal pe întregul lagăr, o activitate de informare și orientare politică, de organizare a unor acțiuni în spiritul solidarității și într-ajutorării deținuților, precum și pregătirea militară în vederea unei eventuale acțiuni insurecționale.

Se poate că cei care au supraviețuit lagărului hitlerist, combatanți neînfricați sau soldați de rînd — anonimi — abia atunci au înțeles ce înseamnă îmbinarea sarcinilor naționale cu cele internaționale. În jurul organizației comuniste, se construia un edificiu din suflete dornice de libertate, de trupuri chinuite, însă cu gînduri înaripate spre o lume a omeniei, o lume rațională, pură, curățată de zgura acelui prezent. Totodată însă, acest edificiu era îndrumat de Comitetul ilegal pe întregul lagăr al mișcării de rezistență buchenwaldiană. Un combatant de cum a pășit pragul unei încăperi, aparținea și comunității oamenilor care luptau pe acel loc, precum și unei problematici, de multe ori foarte complexă, acelei părți din marea baricadă. Odată intrați în lagăr, acești oameni erau cu gîndul la eliberarea propriei lor patrii, la tovarășii lor de luptă și de suferință, simțind alături tovarășii de luptă ai națiunilor, mari sau mici, existente în lagăr. Aici trebuia căutată tăria și eficacitatea rezistenței din Buchenwald în momentele cele mai amenințătoare pentru existența deținuților din lagăr — fapt conjugat cu experiența acumulată acolo de deținuții antifasciști în decursul multor ani de detenție, în primul rînd a germanilor, apoi a francezilor, rușilor, spaniolilor, cehilor, polonezilor și a altora.

Și pentru grupul român a existat la Buchenwald un început cu sînge și moarte ! Moarte care nu i-a înspăimîntat însă, ci a îndemnat oamenii, cu scrîșneli de dinți, cu puteri sleite, să nu se lase doborîți — să lupte !

Pe orice cărare ai apucat

Întîlnirea grupului de deținuți politici din nordul Transilvaniei predat naziștilor la Budapesta, cu cei din lagărul de la Buchenwald a fost deosebit de dureroasă. Mai tîrziu, se vorbea atît de faptul că membrii acestui grup care erau gata să piară, cît și despre neșansa avută de a intra „cu stîngul" în lagărul suferințelor inimaginabile. Häftling-ul nr. 101256 își amintește de sosirea la Buchenwald în felul următor :

„Noapte de decembrie, ceață, frig. Un tren al morții sosește în lagărul Buchenwald. Se deschid ușile vagoanelor de marfă în care acum au mai rămas în viață puține persoane, frigul din timpul călătoriei și-a cules o parte din victime. Lumină orbitoare de reflectoare, lătrat de cîini și răcnetele S.S.-iștilor. Häftling-ii care ne așteptau rostogolesc din vagoane întîi cadavrele celor morți în drumul de trei zile și trei nopți (dinadins prelungit n.a.) fără mîncare, fără apă, cu trupurile aproape înghețate. S.S.-iști lovind orbește, îi aruncă pe cei care mai sînt încă în viață. Clătinîndu-se de epuizare, de foame, de boli, deținuții se încolonează cu greu și pornesc pe drumul calvarului, spre lagăr. Unii cad, soldații fasciști îi lovesc cu cizmele. Cine nu se ridică ? O împușcătură și un scurt horcăit. Mai încolo cîinii dresați se năpustesc asupra unuia, care semiconștient orbecăind, se îndepărtează de coloană. Se aude hîrșcîitul mușcăturii de carne, un icnet și apoi nimic.

Sosim în fața porții lagărului pe care cu litere de o șchioapă, turnate în fier forjat stă inscripția „Jedem das seine" — „Fiecăruia ce i se cuvine".

Sîntem numărați de către un ofițer cu epoleții aurîți, în rînduri de cîte cinci, cu lovituri de cravașă. Sînt al cincilea. Lovitura cravașei îmi ustură umerii.

Pas alergător în noaptea neagră ca smoala, străpunsă din loc în loc de paloşele de lumină ale reflectoarelor de pe turnurile de pază, în care stau S.S.-işti în uniforme negre, cu degetul pe trăgaciul mitralierelor. Sîntem goniţi în clădirea băii. Căldură infernală. Două mii de oameni şi nici o picătură de apă. În zorii zilei uzi leoarcă de transpiraţie, cu zbierete şi lovituri, sîntem scoşi afară în ceaţă, frig, zăpadă. Ni se ordonă dezbrăcarea. Două mii de umbre complet despuiate, în frigul năpraznic care ne striveşte pieptul ca nişte cercuri încinse, muşchii se încordează dureros, iar zăpada ne arde tălpile picioarelor goale. Stăm la rînd pentru a intra la dezinfecţie. Unii se prăbuşesc. Doi S.S.-işti, în hohote de rîs, încearcă să-i trezească, stropindu-i dintr-un furtun din care ţîşneşte apă rece ca gheaţa. Degeaba ! Nu mai mişcă. După o săptămînă din cele două mii de deţinuţi mai sînt în viaţă doar vreo cinci sute — cei mai rezistenţi sau cei care au avut norocul să stea în primele rînduri şi să intre mai repede în clădire" [1].

La Buchenwald — ca de altfel şi în alte lagăre de concentrare hitleriste — au fost realităţi care au fost cu mult mai înspăimîntătoare decît moartea, decît sfîrşitul prin împuşcare sau îngheţ. O asemenea realitate a fost Zeltlagărul în care, după tragismul băii au fost incartiruiţi şi deţinuţii grupului român şi maghiar. Cine a avut de-a face cu monstrul denumit „Zelt" înseamnă că a cunoscut superlativul suferinţei. O iarnă aspră din Thüringia. Zeltul, împrejmuirea acoperită cu un fel de cort ridicat dincolo de lagărul mic, vis-a-vis de blocul 64, avea lungimea de circa 30—35 m, iar lăţimea de 15 m. În el arătări în „pijamale vărgate", pe cap cu o tichie, pe pipet cu un număr sub care, în general, se afla un triunghi roşu. Sînge, vlagă. În ochii S.S.-ului acest triunghi roşu era semnul stigmatizant care dădea mînă liberă păzitorilor ordinii şi executanţilor celor mai inimaginabile şi înspăimîntătoare atrocităţi. După eliberare s-a găsit în sala de instruire a S.S.-ului o inimă conservată, străpunsă de un glonte exact în punctul unde moartea survine imediat. Asemenea gesturi au fost încurajate. Zeltul nu era însă un loc în care se murea imediat. În această împrejmuire plină de blesteme, de horcăituri, de oftaturi, de ură neîmpăcată, de

[1] Din amintirile lui Ludovic Raţiu, fost Häftling la Buchenwald, 1974 (mss.).

reproşuri, era de domeniul fantasticului să-ţi poţi imagina supravieţuirea. Întregul Zelt era nemobilat, cu excepţia unei mese primitive din scînduri, nici măcar trasă la rindea. Această împărăţie a infernului era împărţită în trei secţiuni : cea din mijloc mai lată, iar cele două de pe margini — marcate prin linia pe care cădeau stîlpii de susţinere ai uriaşului cort, — mai înguste, pe jos pămîntul cleios era călcat cu bocanci cu tălpi din lemn sau cu „saboţi olandezi din lemn". Acest pămînt cleios, plin de miasme, de scîrboase resturi, de miros de urină şi de fecale, datorită amestecării sale permanente, nu îngheţase, deşi temperatura a fost aproape ca cea de afară. În acest aşa-zis cort oamenii se zgribuleau şi mai mult, îşi ridicau gulerul şi reverul hainei vărgate, creîndu-şi iluzia că se pot apăra de ceva, de cineva, cu acest gest atît de familiar. Mai putea avea omul gînduri, speranţe şi vise, fără de care nu se poate trăi ? În aparenţă, nu !

Cînd vedeai acele arătări fugind spre latrina primitivă îndurînd gerul şi mai aspru de afară, cînd tot mai mulţi au fost aceia pe care i-a cuprins „diareea", boală specifică lagărelor hitleriste datorită subalimentaţiei, lipsei de igienă, a infectării apei, aveai impresia că tot ce este aici în cel mai scurt timp va fi dat pieirii. A *nu fi* era numai o problemă de timp, o realitate de care nu puteai scăpa. Aşa se părea !

Dar chiar şi aceşti oameni au devenit ofensivi atunci cînd se împărţea acea fiertură denumită supă, gătită din sfecla furajeră, sau se împingeau şi se îmbrînceau atunci cînd se împărţeau acele 100 grame de pîine — greutate teoretică. Se încolonau pentru aşteptarea mîncării cu ore înainte, se înjurau în cele mai diferite limbi ale Europei şi erau unele momente cînd credeai că dezumanizarea atît de diabolic gîndită, atît de meticulos pregătită, a *reuşit* formidabil.

Dacă ai fi vrut însă să studiezi mai atent aceste scene înfiorătoare, neredate încă în limita realului de nici un creator, narator sau plastician, de nici o imaginaţie, se observa că în dosul aparentului haos, la care participa în principal minoritatea, deţinuţi cu triunghiuri verzi (condamnaţi de drept comun), există ceva ce purta fizionomia unui lucru care semăna cu ceea ce noi numeam „existenţa conştientă", fapt cu care se mîndrea atît de mult specia umană. În acest blestemat haos parcă vedeai mintea funcţionînd, gîndind, plănuind. Parcă auzeai inimi care

bat galopînd pentru ceva, inimi care cred, care nu se lasă înfrînte. Dacă te uitai atent în ochii lor imediat descopereai că în cavalcada demenței, mai există caractere. Cît de prețios a fost a descoperi această comoară care aici părea pierdută.

Într-un grup care și-a început odiseea în nordul Transilvaniei cotropite, aceste caractere se conturau puternic. De arătat nici ei nu arătau altfel ca ceilalți, dar în ochii lor se citea acel ceva despre care vorbeam, în multiple valențe. Totul se polariza în jurul „Bătrînului" (Kohn Hillel), fost secretar al Partidului Comunist din nordul Transilvaniei. Privirile au fost ațintite asupra lui în primul rînd din cauza grijii pentru supraviețuirea sa. Condamnat la muncă silnică pe viață, scăpat ca prin minune de ștreangul horthyst, obligația comuniștilor antifasciști care îl înconjurau era să facă totul ca să-l mențină în viață. Aceasta cu atît mai mult cu cît și el simboliza tăria, voința și certitudinea că lupta va continua și foștii combatanți nu vor pieri ca niște obiecte uzate. Grupul se polariza mereu în jurul „Bătrînului" pentru că în el vedeau omul care *vrea* și *poate* fi atunci acel punct de sprijin ce mișcă orice din loc, chiar și în acel univers unde se aflau atunci, acolo, în lagăr.

Spre orele de prînz în mintea „Bătrînului" deja încoltise ideea, prima idee care a însemnat că a fost învins și șocul „Zletului", care a durat aproape o zi. Concluzia ! Măsuri pentru supraviețuire !

În acest lagăr unde sînt atîția deținuți politici și probabil mii de comuniști, de combatanți antifasciști, nu se poate ca să nu se găsească tovarăși de luptă, cugeta „Bătrînul". Apoi vom vedea !

Primul apel organizat în această direcție a constat în faptul că antifasciștii — cei din grupul nostru — să se așeze în așa fel încît corpurile lor să se încălzească unul pe celălalt. Apoi, unii au primit sarcina să procure de unde vor putea bucățele de scînduri. Scînduri să fie... S-a tras apoi noroiul la o parte, s-a făcut cu culcuș și cu două din păturile primite după „baie" — doi care nu dormeau s-au acoperit cu o singură pătură — un corp sleit a fost acoperit. Primul — conform hotărîrii colectivului — care a fost culcat, cu toate protestele sale, a fost „Bătrînul". Era de necrezut, chiar de neimaginat, ca în acel iad, în acel du-te-vino, în mocirla mocirlelor, în acel infern să

existe o insulă, să se nască un dram de speranţă. Şi totuşi ea s-a născut !

Bătrînul a fost trezit după ce s-a apreciat că a dormit o oră. Urmau apoi alţii la rînd. Acest episod, deşi atît de puţin dătător de speranţă, i-a mai înviorat pe toţi tovarăşii de suferinţă. Cum te uitai la „Bătrîn", înalt, uscăţiv, stors de vlagă, de încercările vieţii, puteai descoperi pe faţa aceea brăzdată de cute, pe corpul sleit, pe ochii injectaţi de nesomn şi alte încercări, o viaţă plină de autodisciplină, de cumpătare, o viaţă pregătită pentru încercările care erau iminente să apară. Cei care aţipiseră stînd în picioare, văzînd metamorfoza petrecută cu „Bătrînul", oricît de puţin plauzibil părea, în inima lor s-a cuibărit un dram de speranţă, o licărire de lumină. Este adevărat că la acest grup român din Zelt nu existenţa era pe prim plan, nu „a fi" era deviza supremă. Acolo, în adîncul conştiinţei, străbătea, în primul rînd, lumina credinţei de a fi om demn de tine, de prezentul şi viitorul tău.

Cele două becuri care atîrnau sus de tot pe „tavanul" Zeltului, făceau ca feţele desfigurate să semene şi mai mult a arătări. Pe unde te uitai, vedeai ochii căzuţi în adîncul orbitelor, pe feţe bărboase, ici-colea, se vedea cîte o bucăţică de piele cadaverică, mîini murdare tremurînde, pe haine vărgate, soioase, urme de noroi şi de mîncare. Şi totuşi acest apocaliptic tablou deliberat creat de minţi tulburi naziste, n-a reuşit să stingă credinţa în victoria umană.

Şi cînd se părea că totul este în regulă, că mai există viaţă şi pentru zilele care urmează, dintr-odată un înspăimîntător ţipăt ne chema la apel, la numărătoare, în faţa Zeltului. Abia atunci s-a putut vedea că în aparenţa unei încăperi populate cu oameni vii, cît de mulţi şi-au dat sufletul într-o zi. Iar ce va urma... ?

Oameni din grupul nostru au văzut şi la Dachau, trupuri sleite de puteri. Dar aici ei păreau nişte umbre ce se mişcau încet, de colo-colo. În priviri li se citea groaza. Alţii însă priveau către ieşire, absenţi cu totul la ceea ce se petrecea în jurul lor. Mişcările le erau mecanice. Nu aveai nevoie să te străduieşti prea mult pentru a-ţi da seama că acestea erau într-adevăr ultimele lor eforturi, că peste puţin timp se vor prăbuşi. Puţinii deţinuţi mai în puteri, care rezistaseră frigului de noapte şi lipsei de somn, încercau să ridice de jos pe vecinii care nu se mai puteau urni.

Ne-am oprit peste cîteva clipe, lîngă un tînăr care rămase pironit în noroi. Un tovarăș de-al lui îl apucase de umeri și încerca să-l ridice cu toate puterile de care dispunea. Dar cel de jos îl privea liniștit, cu niște ochi mirați, învăluiți de tristețe. Alături de el, alți doi tineri deținuți zăceau cu ochii sticloși, ațintiți spre „tavanul" cortului...

Dar S.S.-iștii n-aveau timp de pierdut. Pe cei morți peste noapte, deținuții îi apucau de picioare și îi duceau afară. Mîinile cadavrelor se zbăteau de parcă brusc ar fi înviat. Corpurile neînsufletite erau trase la marginea careului de apel și apoi începea numărătoarea. Astfel, era mai ușor pentru Blokfürer să facă apelul. Totul era ca numărul total să corespundă celui din scripte.

Un S.S.-ist, roșu la față, bine hrănit, cu un nas nefiresc de mare și cu niște mîini cît lopețile vorbea răgușit cu colegul său : „Să știi că merge bine ! Azi noapte au murit numai în cortul ăsta, 22...".

. . . . . .

Minutele se scurgeau îngrozitor de greu. Gerul ne pătrundea pînă la os. Pentru a nu îngheța, se înghesuiau unul într-altul. Băteau din picioare încetișor cu saboți de lemn, fără nici o obială, fără nici un ciorap.

Uneori, cînd nu erau observați, se așezau spate în spate. Stăteau așa cîteva secunde, apoi încercau iarăși să țopăie ușor, săltîndu-se cînd pe călcîie, cînd pe vîrfurile picioarelor. Firește, toate acestea în momentele de „repaus" al apelurilor, dacă această denumire poate fi potrivită la un apel prelungit pe un ger de minus 20—22 grade.

Și orele treceau încet, atît de încet, încît aveai impresia că prin fața ochilor se derulează un film cu încetinitorul. Numărătoarea se făcea migălos, fără nici o grijă că oamenii ar putea să înghețe și să se prăbușească acolo, în noroiul curții, așa fără nici un rost. Încercam cu toții ca să fim cu gîndurile aiurea, să uităm de cele din jur...

Cînd s-au făcut orele 9, în sfîrșit, apelul s-a terminat! Din masa deținuților încolonați au fost scoase alte unsprezece cadavre... Și asemenea apeluri se repetau de mai multe ori pe zi.

În toiul acestor suferințe de neuitat s-au născut fapte care vor deveni legende despre dragostea pentru oameni,

despre dăruirea pentru aproapele tău, la cote de-a dreptul inimaginabile în acea lume a sălbăticiei, durerii și suferinței. După un astfel de apel, lumea specifică Zeltului era și mai buimăcită și mai mohorîtă, mai prăpăstioasă. Oamenii în majoritatea lor — sau stăteau la rînd să aștepte mîncarea, cu multe ore înainte ca ea să poată teoretic sosi —, sau acoperiți cu pătura subțire fugeau spre latrină.

Două imagini tulburătoare au făcut ca în grupul transportat din „Gyujtőfoghàz" din Budapesta inima să bată a speranță. A trebuit să treacă un timp în acel purgatoriu al Zeltului, echivalent cu o zi, ca mai mulți să observe că aici, deținutul cu funcție nu bate. A fost incredibil să auzi un deținut cu funcții, un Stubendienst, un Blockëlterster să se roage, să se tînguiască, să facă apel la deținuți pentru înțelegere. Era de-a dreptul de domeniul fantasticului să vezi un Stubendienst încasînd palme de la un S.S.-ist înfuriat, deoarece în coloana formată pentru a primi mîncare, ar fi fost „haos", „dezordine". Deținutul rus, un modest Nicolae, a stat în poziție de drepți pînă ce S.S.-tului i-a trecut furia, apoi și-a șters sîngele de pe buza crăpată și a continuat — ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic — apelul la calm, la răbdare, la disciplină. Vocea sa caldă parcă vroia a spune că sîntem fiii aceleiași suferințe, aceleiași dureri, fiii aceleiași patrii pîngărite de cruciații crucilor încîrligate. Tot mai mulți oameni au înțeles că acest om trebuie ocrotit, deoarece și el poate adăoga noi speranțe la edificiul de care cu toții aveau nevoie.

Cu valoare de legendă este și faptul că după un asemenea apel, mulți, foarte mulți oameni mai erau vii, se gîndeau la ziua de mîine, în ochii multora se vedea înțelegerea situației, dorința de a acționa, de a nu se lăsa aruncați de valurile dușmănoase, amenințătoare ale vieții inimaginabile din lagăr. Și asemenea focuri ardeau în ochii fiilor multor națiuni care populau Zeltul. Un mare miracol a fost că aceste focuri sacre ardeau și atunci cînd degradarea fizică devenea tot mai evidentă, cînd fețele deveneau tot mai livide, iar unora le apărea chiar și semnalul fatal al „dezinteriei", maladie atît de frecventă în lagărele hitleriste.

În acel stadiu se afla grupul nostru de transilvăneni atunci cînd un polonez mai în vîrstă, care numai prin privirea sa inteligentă se deosebea de ceilalți, s-a apropiat

de un tînăr dintre noi şi într-o nemţească stricată a întrebat din ce colţ al lumii a ajuns aici ? Am fost descoperiţi ! Situaţia a cauzat destule frămîntări. „Bătrînul" care discuta cu acel tînăr, cu Raţiu şi cu Gyöngyösi spunea : „dacă acest om a descoperit prin organizarea noastră empirică, că existăm, înseamnă că orice agent al secţiei politice hitleriste, orice pramatie vîndută S.S.-ului poate face acelaşi lucru". „Bătrînul" căuta să-l liniştească pe tînărul din Sălaj, care a intrat în discuţia cu polonezul şi care era copleşit de remuşcări pentru „actul său necugetat", spunîndu-i să aşteptăm, să vedem ce va urma. În fond aici sînt numai două alternative : „să mori, sau dacă ai noroc, să mai trăieşti cîteva săptămîni sau luni, să supravieţuieşti". Pentru prima oară în colţul buzelor se strecoară parcă un surîs : „vă rog să credeţi şi în ultima alternativă", remarca el cu blîndeţe.

Cînd a apărut acel Häftling german, într-o haină de deţinut curată, cu palton, cu o faţă palidă dar acceptabilă de a fi a unui om, în mizera ambianţă a Zeltului pentru aceşti noi veniţi el apărea o arătare dintr-o lume ce se părea că nici nu poate exista. Hans era un om înalt, iar ochii te priveau adînc, drept, cinstit. Statura, ţinută demnă, faţa ovală, plăcută, toate radiau încredere.

Părerea unanimă era că mai întîi să fie scos din acest infern „Bătrînul" deoarece avîndu-i-se în vedere vîrsta şi antecedentele, se resimţea cel mai mult în urma condiţiilor grele din Zelt. Încă din acea zi a apărut, deşi ceva mai tîrziu, şi secretarul de partid al grupului nostru. A fost ferm, expeditiv şi nimeni nu s-a îndoit o clipă că se va face totul ca acest grup în cel mai scurt timp să fie mutat din Zelt, adică să fie salvat. A mai spus ceva, ce a electrizat oamenii şi le-a dat speranţă celor ruinaţi fizicește : „îngrijiţi-vă, capul sus, e nevoie de voi în lupta antifascistă !". A adăugat apoi cîteva cuvinte care au pus oamenii în stare de veghe, i-a făcut să fie mai vigilenţi : „în lagăr există forţe antifasciste puternice, dar să nu uitaţi că stăpînii lagărului sînt S.S.-iştii, Secţia Politică [2] şi deci antifasciştii nu întotdeauna pot să facă ce vor, ce ar dori" !

Faptul că exista o rezistenţă activă s-a adeverit în cazul „Bătrînului", chiar în ziua următoare. Şansa mare de protejare era Blocul 61, aşa-zisa „Mică baracă sanitară"

[2] Denumirea Gestapoului din lagăr (n.n.).

— locul în care S.S.-ul a comis cele mai oribile crime, inclusiv injectarea intravenoasă a substanței care provoca moartea instantanee.

Atunci cînd nu exista o altă alternativă de salvare a unei persoane, spre această baracă erau îndreptați oamenii pentru a fi ascunși și astfel a fi salvați de la moarte. Să primească viață chiar în împărăția morții !

Iată cum descrie Kohn Hillel intrarea sa în „Mica baracă sanitară" :

„Spre sfîrșitul anului 1944, într-o zi de decembrie am fost mutat în baraca 61 — ca un om în vîrstă, grav bolnav, după suferințele îndurate în Zeltlager, am fost transferat în această „baracă spital".

Ca orice intrare într-un spital, și aceasta a trebuit să înceapă cu baia. În gînd m-am bucurat la apa caldă, la curățenia care va urma în sfîrșit. Stînd sub dușul destinat mie a țîșnit deodată apa rece ca gheața. Într-o clipită am învinețit, am încremenit, abia a mai fost viață în mine. Instinctiv am încercat să evadez din această situație, să ies de sub duș. Dar un pumn tare m-a împins sub duș unde a mai trebuit să mai stau cîteva minute, între viață, și moarte. Așa a început „spitalul". Responsabilul băii — un om al S.S.-ului, cînd a văzut că baia și-a făcut efectul, m-a scos de sub duș, a aruncat peste mine o cîrpă și o pătură udă și însoțit de lovituri date cu piciorul m-a băgat în „spital". Cu greu m-am cățărat pe locul indicat pentru mine (o cușetă lată de 66 cm, înaltă de 50 cm și lungă de cca 2 m — de fapt un coșciug), unde trebuia să-mi dau sufletul. Eu însă, strîngîndu-mi toată voința de a trăi, m-am înfășurat bine în pătură și nu după mult timp, am început să simt căldura trupului. Noaptea am petrecut-o fără somn așteptînd moartea. De dimineață, cînd mi-am scos capul — curios — din cușetă, șaptesprezece cadavre au fost așezate pe pămînt. Victimele „băii" de ieri. Cu toții au murit în noaptea trecută în urma acestei crime. Stubendienștii sau cine știe ce fel de specimene, scriau cu sîrguință, cu creion chimic pe pulpele morților numerele de identificare a deținuților. Zilnic se repeta cazul cu alte cadavre, toate victime ale inaniției și frigului. O lună am fost în această baracă, dar spre norocul meu, am scăpat de moarte. Între timp m-a vizitat din partea mișcării de rezistență secretarul de partid și a luat măsuri pentru mutarea mea într-un spital adevărat, în așa-

zisul „Gross-Revier", unde un tovarăș german cu numele de Ernst m-a luat în primire.

Menționez că mutarea mea s-a făcut indirect, adică întîi am fost mutat într-un bloc în care am făcut cunoștință cu tovarășul Emil Carlebach" [3].

Și drumul tînărului sălăjan a dus către Klein Revier. El cu Rațiu, pur și simplu au fost furați din Zelt, chiar de sub nasul Blockfürerului S.S., care se pregătea să facă un apel drastic — adică un masacru în toată regula. Rudi, acel sprinten deținut politic, a fost făptașul care în grabă i-a așezat pe un șomoiog de paie pe pămîntul Blocului 67 — ultimul bloc al lagărului. Rațiu mai era conștient atunci cînd în ziua următoare Rudi, numărînd pulsul celor doi, spunea : „tu Rațiu ai un puls de 39, el de 25, deci el trebuie mai întîi transportat. Trebuie încercat că-l salvăm. „Salvarea" a însemnat unul din coșmarurile cele mai groaznice ale vieții sale care l-au urmărit cu încăpățînare pînă la bătrînețe.

Lucrurile au început cam așa ca cele relatate de Bătrîn. Lui i s-a hărăzit însă trista soartă de a fi într-o cămăruță de unde se putea vedea și auzi multe. A fi martor cînd se deschid flegmoane fără cea mai elementară anestezie, se taie în carne vie fără ustensile medicale sterilizate, se bandajează răni purulente și sîngerînde cu fîșii de hîrtie, imagini care te împing la pierderea minții. Să auzi țipete disperate de tineri, pițigăiate și deformate de chinuri pricinuite de S.S.-iști, haită de lupi travestită în figuri de om, să vezi chipul unui S.S.-ist blazat, indiferent, cînd înfige acul în venă știind că joacă rolul de gîde, odată, de două ori, de zece ori pe zi, să vezi cum mișună în jurul lui ca să-l ajute ființe care nu mai au nimic comun cu ceea ce se numește om, îți dorești de o sută, de o mie de ori moartea. Acestui tînăr i-a fost hărăzită amarnica soartă de a vedea decăderea umană la cel mai de jos nivel — acum un cadavru viu care dorea cu ardoare să zacă între cadavrele înțepenite, aruncate de-a valma și cărate spre crematoriu în văzul tuturor.

În acea cavalcadă a morților și a celor condamnați la moarte, exista ceva ce te făcea totuși să învingi cele mai dificile crize sufletești, din care se părea că nu mai este nici o ieșire. Acel ceva se numea — și se va numi de-a pururi — spiritul Buchenwaldului ! Aici nu simțeai acel straniu simțămînt ca în alte lagăre, că nu există ieșire. În

[3] Kohn Hillel, *Amintiri*, 1973 (mss.).

spatele tău simţeai permanent ceva, pe cineva care te poate ocroti şi acest lucru însemna incomensurabil de mult. Chiar şi aici, pe acest pămînt al brutalităţii şi al crimei, ai putut să simţi ce înseamnă solidaritatea internaţională. Acest tînăr a fost dat în primire unui medic iugoslav, care i-a salvat viaţa, încet, dar sigur, mai întîi corpul, apoi conştiinţa şi sufletul stors de suferinţa inumanului.

Chiar şi asupra tovarăşilor de suferinţă şi de luptă care au păşit în lagăr „cu dreptul", pericolul morţii fără satisfacţia luptei cu crîncenul duşman, luptă, la care cu toţii visau, era o situaţie permanentă.

Mureşan Petru sosise în lagăr cu un transport care a ocolit Zeltul. Norocul i-a surîs să găsească imediat legătura cu mişcarea de rezistenţă şi totuşi n-a putut ocoli pericolul. Iată o mărturie : „Optimismul nostru fu umbrit în curînd de dezinteria pe care o contractaseră cei mai mulţi dintre noi, datorită apei contaminate. Orice aliment înghiţit ne provoca o enterită şi mai gravă, cu scaune sanguine, 20—30 la număr în 24 de ore, aşa că în curînd cu greu puteam să ne ridicăm din „paturile" noastre.

De ce m-am temut mai mult, n-am putut scăpa, făcusem cîteva escare şi oasele păreau că străbat tegumentele subţiri, fără strat celular suficient. În această situaţie, secretarul grupului nostru a aranjat să fiu internat în infirmeria mare şi predat în grija unui infirmier neamţ, Wolfgang (infirmierii erau aleşi toţi din rîndurile deţinuţilor). Prima oară, după patru ani, mă aflam într-un pat cu pernă şi cearceaf.

Singurele medicamente primite erau sulfamidele procurate clandestin dar totuşi scăpasem de această infecţie care de altfel s-ar fi terminat în cîteva zile prin decesul meu.

Fericirea aceasta nevisată de a putea dormi zi şi noapte la căldură, nu dură decît 4 zile, deoarece se făcu un control din partea S.S.-ului şi toţi cei cu dezinterie au fost puşi pe tărgi şi duşi la Klein Revier (Spitalul Mic).

În drum am fost oprit însă de infirmierul meu, Wolfgang, în a cărui grijă fusesem dat care m-a transportat înapoi, după care m-a îmbrăcat în hainele mele şi mi-a spus că voi pleca imediat în lagărul mare, blocul nr. 23, deoarece fusesem pus pe lista celor care trebuiau să fie ucişi cu injecţie pagraton cum se proceda din cînd în cînd cu bolnavii dezinterici sau de febră tifoidă. (Astfel de

„transporturi sinistre" în interiorul Buchenwaldului, s-au topit ca prima zăpadă, la destinație, ajungînd acei care într-adevăr nu mai puteau fi salvați, n.a.). Norocul meu că Wolfgang observase din timp transportarea mea și mă salvase astfel de la o moarte sigură. Între timp la Schreibstube mi se schimbase fișa, iar după cîteva zile mi se schimbă din nou blocul în care eram ascuns pentru ca să mi se piardă urma" [4].

Despre sosirea la Buchenwald, pe atunci un foarte tînăr supraviețuitor, își aduce aminte în felul următor: „Nu pot preciza data la care vagoanele de marfă deschise au intrat în apropierea lagărului. Era în orice caz sfîrșitul lui februarie sau începutul lunii martie. Am călătorit șapte zile în vagoane de marfă deschise. La 18 ianuarie 1945 a început evacuarea lagărului de exterminare Auschwitz. Un convoi de oameni lung de mai mulți kilometri, înconjurați de trupe S.S.-iste și de cîini dresați, a parcurs zeci și zeci de kilometri pe jos. Am făcut popas prin mai multe lagăre printre care Gross Rosen și Bolkenheim în care am rămas mai multe zile. În timpul mersului cei care nu rezistau erau împușcați pe loc și lăsați pe marginea drumului, atunci cînd treceam pe teritoriul polonez, sau duși în locuri mai ferite, cînd traversam orașele nemțești. În perioada șederii în lagărul Bolkenheim am trăit zile deosebit de grele. Comandantul lagărului era un plutonier care îl imita în toate pe Hitler. Cei aproximativ 2 000 de deținuți erau exploatați în modul cel mai neomenos. Chiar și noaptea ne făcea șicane din cele mai ciudate. De exemplu, în paturi deținuții trebuia să doarmă complet dezbrăcați. Fiind foarte frig mulți s-au îmbolnăvit de pneumonie. Bolnavii au primit cîte o injecție mortală și au fost apoi îngropați în morminte comune. Ceilalți au fost îmbarcați în vagoane de marfă deschise. Direcția în care am plecat era necunoscută. În momentul plecării ni s-au dat 200 grame pîine și cîte 50 grame marmeladă, cu precizarea că această cantitate de mîncare trebuie să se împartă pe trei zile, deoarece în această perioadă nu vor avea posibilitatea să ne dea altă hrană pe drum. Unii dintre noi am consumat toată cantitatea într-o singură zi. Precizia nemțească de astă dată n-a funcționat. În loc de trei zile nu ne-au distribuit mîncare șapte zile. În plus, în vagoanele deschise a fost foarte

[4] Petru Mureșan, *Amintiri*, 1973 (mss.).

frig. Pe podea era umed. Noi eram îmbrăcați numai în haina vărgată, subțire, de ocnaș, fără paltoane. Ca urmare, din cei aproximativ 70 de deținuți cîți eram în vagon am ajuns vii la Buchenwald în jur de 23 sau 30 de oameni, unii avînd picioarele sau mîinile degerate, alții bolnavi de pneumonie. O parte cu nervii complet zdruncinați deoarece în ultimele două zile ale călătoriei am stat pe cadavre, fiindcă pe podea udă, înghețată, nimeni n-ar fi putut supraviețui. Toți cei care am rămas în viață aveam sub 35 de ani.

La Buchenwald am fost primiți de către deținuții de acolo cu foarte multă grijă și prietenie. Ne-au adus hrană suplimentară și medicamente. Astfel au procedat Mureșan Petru și Berla Martin, ambii din Cluj, care au lucrat la infirmerie. Datorită acestei întorsături favorabile în decurs de două săptămîni mi-am revenit și am reușit să rezist la munca foarte grea pe care o prestam în cariera de piatră de lîngă lagăr" [5].

Destine umane incredibile se derulau pe acest pămînt însîngerat al Buchenwaldului. Înfrîngeri dar și victorii în lupta între moarte și viață. Edificatoare în această privință sînt amintirile a doi foști Häftling-i la Buchenwald, unul fost militant comunist, iar altul, un copil al pămîntului însîngerat al nordului Transilvaniei ocupată de armata horthystă în urma Dictatului de la Viena.

„Pentru mine Buchenwald a început la Dachau. Aici a tăbărît peste mine brutalitatea primară în toată nuditatea și hidoșenia sa.

La Dachau am fost dezbrăcat și tuns pe cap, subsoară și genital. A fost un început de noiembrie, acolo foarte friguros. Am fost obligați să stăm în curte așa în pielea goală, să stăm în curte și să ne așteptăm rîndul la „examenul medical". Mulți au dispărut încă atunci, alții, ca de exemplu, dr. Frid Bela, medic de circumscripție rurală de lîngă Satu-Mare, de 26—27 de ani, s-au îmbolnăvit cu această ocazie, au fost duși la revier de unde apoi au dispărut fără să-i mai fi văzut cineva vreodată. El a zăcut 2 sau 3 zile pe un pat de lîngă geam, unde l-am văzut, apoi a dispărut pentru totdeauna. Am simțit pe pielea mea — împreună cu mii, chiar zeci de mii de deținuți de aici — omorul cu încetinitorul prin înfometare și lipsă de îmbrăcăminte, eu — ca și ceilalți tovarăși de-ai mei —

[5] Székely Emerich, *Amintiri*, 1985 (mss.).

am fost îmbrăcaţi în iarna grea a anului 1944—1945, cu sabot de lemn cu faţa de pînză, un pantalon bluză şi şapca tot de pînză, fără rufărie de corp.

Mîncarea ! Dimineaţa un aşa-zis ceai călduţ şi o felie subţire de pîine, cînd şi cînd cu circa 5 grame de margarină, la amiază un blid de supă cu cîteva bucăţele de zarzavat... la două persoane şi cca 250 grame pîine de persoană. Seara nimic".

Iată cea de-a doua relatare : „Împreună cu un grup mai mare de tovarăşi am fost luat dintr-o închisoare din Budapesta, toţi fiind condamnaţi pentru activitate ilegală antifascistă, în mare parte neevrei.

După o şedere la Dachau am fost transportat la Buchenwald. Ceremonia tunsului, „examenul medical" şi a dispariţiei multora s-a repetat şi aici. Buchenwald a fost printre primele lagăre de concentrare din Germania hitleristă. A luat fiinţă încă în anul 1937. Cu o muncă de Sisif, deţinuţii politici, în esenţă comuniştii, la sfîrşitul anului 1944 au reuşit să deţină toate funcţiile-cheie în gospodărirea internă a lagărului. Astfel, aici a existat — desigur camuflat, strict conspirat —, un detaşament de recuperare a tuturor antifasciştilor, a oamenilor cinstiţi în general, adică a acelora care n-au fost corupţi de fascişti nici acasă şi nici în lagăr. Odată depistaţi au fost aranjaţi fie în transporturi fără pericol de exterminare în masă, fie reţinuţi la Buchenwald în locuri mai mult sau mai puţin lipsite de pericole imediate.

Astfel pe mine m-a găsit un comunist din Cluj, cu nume conspirativ şi identitate falsă în lagăr — ajungînd astfel într-un bloc (baracă) de piatră şi lemn, evitînd astfel şederea „de triaj" în cort (Zeltlager). Totuşi în primele zile m-am îmbolnăvit de acel „scheiserai", diareea de subnutriţie, devenind „musulman" (n.n. în jargon de lagăr, denumirea acelora care au ajuns într-o degradare fizică maximă). Situaţia devenise critică, nu mă mai puteau camufla responsabilii blocului. Şi atunci iarăşi a apărut tovarăşul de legătură şi a rezolvat internarea mea în Revier-ul mare al lagărului. Tratamentul în spital consta într-o mîncare ceva mai bună şi odihnă. După cîteva zile, cînd mi-a cedat febra şi diareea, am fost externat şi dat ca medic la ambulanţa de boli interne (Innere Ambulanz). Aici la intervenţia celulei de partid cu sprijinul organizaţiei ilegale antifasciste a lagărului, am fost lăsat 5—6 zile fără să fac ceva, deoarece nu aveam nici atîta putere

ca să merg singur. Aproximativ, într-o lună am ajuns de la 65 la 29 kg. Numai tinereţea şi trecutul meu de sportiv au permis salvarea mea de către mişcarea ilegală. Am primit rufărie mai bună şi am stat în căldură relativă în „cabinetul medical". La acest cabinet am fost 7—8 medici, într-o încăpere destul de mare. Rolul nostru era de a examina şi a recomanda tratamentul bolnavilor conducerii blocului de care aparţineau. După ce examinam un bolnav îl luam de braţe (în general erau oameni fără vlagă) şi-l duceam la responsabilul ambulanţei, care nu era medic, şi avea rolul de a menţine cu multă dificultate, independenţa şi cvasilibertatea de acţiune a medicilor. Diagnosticul şi tratamentul indicat de medic erau în general 1—3 zile de „Schonung", (scutire de muncă) şi de a nu sta ore în şir la apelul din curtea lagărului. Mai rar cîte un medicament ce se lua pe loc, şi mult mai rar internarea în blocul spital.

Spitalul pe atunci avea un personal compus din antifasciştii-comunişti, încît se făceau eforturi serioase pentru salvarea şi vindecarea bolnavilor, peste capul medicilor S.S.-işti. În plus, — conform sarcinii primite de la organul superior — eram atenţionat ca pentru comunişti şi antifascişti să obţin maximum de menajare şi tratament posibil. Pentru aceasta aveam parola care se schimba în anumite intervale.

Dintre cei 7—8 medici eram cel mai tînăr, singurul comunist şi singurul evreu. Doi dintre ei, Imbone, cardiolog, dintr-o clinică din Paris şi Gardyn, internist din Belgia, cu care am discutat mai mult, erau chiar catolici fervenţi dar antifascişti cu trup şi suflet. Şi aşa am devenit Häftling în lagărul Buchenwald dornic să înfrunt S.S.-ul, sistemul concentraţionar" [6].

Iată acum şi mărturiile unui adolescent de 15 ani, care în mai 1944, a fost deportat de la Cluj, în lagăre de concentrare hitleriste unde şi-a pierdut părinţii : „Trenul format din vagoane de marfă — în care de obicei se transporta vite, de data aceasta a transportat oameni — în cursul nopţii s-a oprit într-o gară necunoscută de noi. Se aud voci în limba germană. Lătrat de cîini. După o călătorie în aceste vagoane închise de cîteva zile şi nopţi, aşteptam cu nerăbdare, cu disperare, ce va urma.

[6] Raucher Carol, *Rememorări*, 1985 (mss.).

Trenul s-a oprit. Uşa vagonului nostru în care eram înghesuiţi, împreună cu fratele meu, cu zeci şi zeci de femei, fete, bărbaţi, băieţi, s-a deschis. Am auzit pentru prima oară răcnetul „Alle heraus" — Afară cu toţii. Abia ne-am dezmeticit... Fără ca să ne putem da seama unde sîntem, am coborît şi ne-am aşezat lîngă vagon, care cum am fost îmbrăcaţi, neluînd cu noi ceva îmbrăcăminte sau alimente (din bagajele lăsate în vagoane).

Ne-am încolonat. Era întuneric. Sufla un vînt puternic. Simţeam cum ne scutură frigul. S-au suprapus vîntul rece cu oboseala, cu frica, cu gîndul. „Oare ce ne aduce viitorul" — dacă mai există un viitor ? Cu „ajutorul" bastoanelor şi al cîinilor repede s-a făcut „ordine". În rînd cîte unul, am trecut în faţa unui ofiţer superior S.S.-ist. care s-a uitat la noi şi arăta cu mîna dreaptă, spre stînga sau spre dreapta.

Fratele meu, Emeric, a stat înaintea mea. Am văzut cum mîna ofiţerului l-a dirijat spre stînga. În clipa aceea mi-a străfulgerat prin minte ideea că trebuie să par voinic, mare. M-am îndreptat şi am păşit cu paşi siguri, ca să par bărbat cînd trec prin faţa acelui ofiţer. Cele cîteva secunde mi s-au părut ore. Am răsuflat uşurat cînd şi eu am fost dirijat ca să trec la stînga, ajungîndu-l din urmă pe fratele meu.

Ulterior am aflat că toţi acei care au fost dirijaţi spre dreapta, erau condamnaţi la moarte în camerele de gazare din lagărul Birkenau.

* * * * * * * * * * * * * * * *

Prima noapte din acel lagăr am petrecut-o într-o baracă din *lagărul ţiganilor*. Ne-au înghesuit ca pe nişte peşti în cutii de conserve, obligîndu-ne să ne aşezăm pe fund, cu picioarele îndepărtate, iar în spaţiul rămas să se aşeze un altul, formînd astfel rînduri-rînduri.

Cred că a fost una din nopţile cele mai groaznice. Nu puteai să urinezi, unii făceau pe ceilalţi. Cei care au vrut să iasă, au trecut peste zeci de deţinuţi, călcîndu-i pe cap, pe umăr, ivindu-se certuri, bătăi, înjurături cînd într-o parte, cînd în alta a barăcii.

În noaptea aceea, în gînd mi s-a derulat tot filmul vieţii mele, al copilăriei. Mă gîndeam la părinţii mei despre care nu mai ştiam nimic. Eram în acelaşi timp şi îndurerat şi nefericit că nu pot fi alături de părinţi şi totodată fericit

că îl aveam lîngă mine pe fratele meu, care era deja matur, (avea 22 de ani). Aveam o mare încredere în el că mă va apăra.

. . . . . .

În ziua aceea am făcut şi eu acei doi paşi înainte ceea ce însemna că am o meserie. Am fost luat în evidenţă ca depanator de biciclete. Aşa am ajuns, cu un transport de deţinuţi la Buchenwald.

La vîrsta mea, de 15 ani, în cîteva zile am observat că lagărul Buchenwald este cu totul altceva decît Birkenau. A fost o organizare „perfectă" în cadrul lagărului. Treburile interne ale lagărului au fost conduse de înşişi deţinuţi. Cei mai mulţi dintre ei purtau triunghiuri roşii pe piept. Am aflat că aceştia sînt deţinuţi politici. Aveam mare încredere în ei. Am aflat de asemenea că în fiecare trasport care pleacă într-un lagăr anexă sînt incluşi şi comunişti, care vor prelua în viitorul lagăr, unde se vor duce, conducerea treburilor interne ale lagărului dacă acest lucru este posibil.

După cîteva zile de călătorie, am ajuns, în vagoane de marfă, la Bochum, în mijlocul Ruhrului. Prima dată am construit din ciment clădirea cantinei. Printre noi se aflau mai mulţi clujeni. Weisz Nicolae, om în floarea vîrstei, care a primit sarcina din partea organizaţiei ilegale din Buchenwald ca să facă parte din acest transport, Leibovici Tiberiu (Lecsò), fost coleg de liceu, Tesler, fost student şi alţi clujeni.

Aici am simţit pentru prima dată ajutorul oamenilor din rezistenţă, care au avut grijă de copii şi adolescenţi. Pe noi ne-au ocrotit, ne-au îmbărbătat şi ne-au învăţat să avem încredere în viitor. Au reuşit să plaseze copiii în munci mai uşoare, ca de exemplu, curăţat cartofi, preparat betoane şi altele. În perioada aceea nu ne-am pierdut încrederea în viaţă, în viitor, despre care cu atîta frumuseţe şi căldură ne-a vorbit Weisz Nicolae.

. . . . . .

Tovarăşul meu de suferinţă „Lecsò" a făcut parte dintr-o echipă de comando care avea misiunea să dezamorseze bombele neexplodate la Bochum (mulţi din acest comando au pierit). Zilnic, cînd pleca, ne luam rămas bun,

dar nu se ştia dacă ne mai revedeam. În schimb „meseria" era bună, deoarece aduceam mîncare din oraş, din casele, locuinţele bombardate.

Odată cu retragerea din Vest nemţii au început să evacueze şi să retragă şi lagărele din Ruhr. În luna martie 1945 am fost şi noi evacuaţi şi readuşi la Buchenwald.

Prin schimbarea fişei a fost salvat de la moarte şi „Bătrînul", care în amintirile sale descrie episodul în felul următor : „Eu figuram pe foaia mea de evidenţă ca deţinut politic condamnat la muncă silnică pe viaţă. Organizaţia de partid era neliniştită că pe mine ca deţinut comunist condamnat pe viaţă, S.S.-ul — mai devreme sau mai tîrziu — mă va descoperi. De aceea, a hotărît că primul deţinut de vîrsta mea care va muri, să i se schimbe identitatea, cu alte cuvinte eu să fiu şters din evidenţa deţinuţilor. Într-o zi a murit un polonez catolic cu numele de Solomonowsky Henry. Imediat s-au schimbat numerele. În acest mod Kohn Hillel *a murit.* Henry Solomonowsky, în schimb, a trăit. Am şi fost mutat în baraca 39 din lagărul mare" [7].

Acest lucru a reuşit, însă, deodată s-au ivit alte complicaţii. La Buchenwald existau mulţi Häftling-i originari din Cluj, dintre care un număr însemnat îl cunoşteau personal. Exista pericolul că, — unii dintre aceştia îl vor recunoaşte — fără să fie informaţi despre „metamorfoză" şi *volens-nolens* să-i divulge identitatea. Aşa s-a şi întîmplat. Odată, o rudă l-a văzut şi-a exclamat fericit „Iată, Hili trăieşte" ! El însă i-a şoptit : „Nu mai am identitatea mea". Băiatul a înţeles şi totul s-a sfîrşit fără alte urmări.

Cuvintele martorilor sînt rostite cu asprime. În dosul vorbelor laconice, aparent imparţiale, se rosteşte cu nerv grav, bine mascat ca însăşi sufletul supravieţuitorilor, despre tristul adevăr că prin orice „poartă" ai intrat la Buchenwald, chiar dacă ai fost norocos sau mai puţin norocos, a existat un pericol real de a fi nimicit. Acest adevăr care trebuie să se audă în al „şaptelea cer" şi care n-a putut fi înţeles în toată gravitatea sa nici la procesul de la Nürnberg, trebuie să fie înţeles — acum în perspectiva istorică — de omenire, oricît de preocupată ar fi aceasta de probleme într-adevăr prioritare ca : pacea, dezarmarea, noua ordine economică, lichidarea subdezvol-

[7] V. nota nr. 3.

tării etc. Trebuie să se ia act de avertismentul buchenwaldian — nu există viitor pentru omenire, dacă nu există conştiinţă umană, viziunea umană despre existenţa umană, despre perpetuarea umanităţii dincolo de a trăi, a exista. Alături de responsabilitatea naţiunii, a speciei trebuie să existe şi responsabilitatea conştiinţei.

*

* *

Este cărunt la tîmple, are o faţă plăcută, chiar senină uneori. Dacă treci pe lîngă el fără să-l cunoşti, nu sesizezi nimic deosebit, totuşi trecătorul atent poate remarca ceva. Există un impuls lăuntric care transmite vibraţii pentru cei din jur. Acestea sînt impulsurile conştiinţei oamenilor care au trăit şi care vor transmite celor din jurul lor tragedia „Zeltului", zvîrcolirii oamenilor care îşi dădeau ultima răsuflare căzuţi în noroi cu faţa în jos. Aceste impulsuri sînt vibraţii peste vreme, despre oameni demni şi respectuoşi care după un timp şi-au pierdut ţinuta de om. sînt priveliştile latrinelor mizerabile, sînt durerile picioarelor paralizate de frig şi murdărie. Aceste impulsuri pe care le emană aceşti oameni care pot deveni dintr-odată extrem de taciturni, sînt durerile umilinţei, neputinţei, a remuşcării colective că lucrurile au fost lăsate ca să ajungă pînă la nivelul prăbuşirii în prăpastie, că s-a pierdut într-una, s-a pierdut în Spania, la München, la Viena, şi vai în cîte alte locuri, pînă la Stalingrad. Sînt impulsurile unui suflet inimaginabil de îndurerat care a văzut cu ochii minţii, pe propria sa viaţă ce înseamnă moartea hitleristă şi de aceea ura sa are puterea unui explozibil. Este pătimaş în ură, pătimaş în iubire. Pentru acest om iubirea faţă de oameni este sinonim cu cuvîntul „a fi". Omul, acest om, atît de banal în aparenţă a văzut cum la un apel, un S.S.-ist feroce, care n-a avut mai mult de optsprezece ani, a tras şi nu numai că n-a tresărit, dar nici cel puţin cu un urlet de mînie n-a justificat crima. Omul, victima a căzut mai întîi în genunchi, parcă rugîndu-se, apoi s-a prăbuşit la pămînt. A fost un ceh bătrîn. Impulsurile pe care le emana în jurul lui sînt ţipetele de disperare care ar fi trebuit să zguduie pămîntul, ţipetele tinerilor şi bătrînilor ale căror corpuri au fost nimicite de mîini neîndemînatice pentru o muncă cinstită, brutale, criminale. Sînt impulsurile celor care şi-au pierdut viaţa în

urma injecțiilor de pagraton — un produs compus din formol și alte substanțe — care ar fi putut încă mulți ani să privească soarele și s-ar fi putut bucura de căldura lui. Da... Sînt impulsurile transmise de oameni care numai sînt de mult, dar, care au trăit odată, și care își trimit acum avertismentele prin conștiințele supraviețuitorilor și prin alte conștiințe umane în existența socială și umană de azi, de mîine și de totdeauna.

Zeltul, Mica baracă sanitară — au fost numai o parte din *zestrea* morții hitleriste în Buchenwald, o parte deosebit de dureroasă, dar totuși numai o parte !

Moartea a început încă acolo pe „Blutstrasse" (Aleea sîngelui), atunci, în noaptea aceea ticăloasă și nu s-a terminat pînă la... Umblînd pe stradă și cînd vede copii frumoși, viguroși, veseli și „înțelepți" se întîmplă să i se întunece fața, nori grei, aspri, să-i apese sufletul. Acestea sînt momente ale continuării tragediei, de mult gîndurile galopează într-o viitură tulbure „dă și ei acei care nu sînt ar fi putut avea asemenea copii, nepoți, raze de soare și lumină". Și vai, ce întunecime este în jurul lui ! În suflet e un întuneric de îl poți pipăi.

Drama „Lagărelor anexă"

În față o hartă de culoare neagră pe care se vede modul în care „sistemul concentrațional" a cuprins cu tentaculele sale, ca un uriaș polip cu sute de brațe — toată Europa. Pe harta amintită lagărele de concentrare propriu-zise sînt însemnate cu roșu, iar anexele lor, sutele de anexe — cu verde. Aceste comandouri care au împînzit Europa ca niște tumori canceroase erau dependente de marile lagăre, dar fiecare dintre ele își avea drama lui. În general, a fi într-un asemenea comandou sau „lagăr anexă" nu însemna numai să suporți consecințele unei munci de rob, să fii hăituit, batjocorit, lovit și în final cînd nu mai erai bun de nimic — exterminat, ci a însemnat să fii la cheremul unui ins oarecare, care nici măcar regulile lagărului hitlerist nu se considera obligat să le respecte.

Un asemenea comandou reprezentativ (care pînă la urmă, dovedindu-se supradimensionat, s-a transformat într-un lagăr independent) a fost Dora, unde printre alții a fost asasinat mișelește, în ianuarie 1945, conducătorul mișcării ilegale din Dora, Albert Kuntz — recurgîndu-se la acest procedeu după ce cu toată diabolica lor inventivitate n-au reușit să dea de urma mișcării ilegale din lagăr. Lagărul Dora a fost infernul. Deținuții, muncind cîte 12 ore într-un ritm diabolic, au săpat în stîncă tuneluri capabile să cuprindă mii și mii de muncitori, pentru a face loc fabricării armamentului cel mai ofensiv de exterminare din perioada respectivă, mijloace de luptă cu care hitleriștii sperau să facă minuni. Argument care să creeze teama, „deruta care să favorizeze un revirîment în războiul pe cale de a fi pierdut". Acolo, sub pă-

mînt, la Dora și în acel „lagăr anexă" se năruiau planurile hitleriștilor. Orice izolare, orice încercare de a stăvili impulsul uman spre dreptate și libertate era în zadar, acea mare sete de lumină a omeniei, a viitorului care se contura, nu putea fi stăvilită. Și aici, cu toată paza strașnică în măruntaiele stîncilor, a pătruns o lumină care a dat putere nu numai pentru a supraviețui, a exista, a crede, a spera, — ci și a lupta. Avîndu-se în vedere importanța armamentului care se fabrica aici a devenit necesar odată mai mult sabotajul — un sabotaj brutal, dur, dar inteligent —, pe care hitleriștii nu l-au putut sesiza, descoperi. Ei au luat act despre existența lui numai atunci cînd protestele „beneficiarului", marele stat major al Wehrmachtului, au devenit tot mai insistente, arătîndu-se că armamentul fabricat sub „strașnica supraveghere" a S.S.-ului, a secției politice a lagărului, își greșește ținta, se defectează înainte de a-și lua zborul. Și atunci diabolicele minți s-au gîndit la o acțiune de înfricoșare, la o acțiune cu menirea de a opri acea rezistență clandestină, solidaritatea de oțel, acel sabotaj tainic care nu l-au putut descoperi! Dar iată relatarea unui martor competent [1]:

„Häftling-i din Dora au asamblat „Arma minune" V 1 și V 2. Din partea Wehrmachtului au sosit proteste adresate direcției generale a uzinei producătoare. Era de presupus că un număr însemnat de arme fabricate la Dora sînt defectate voit, în mod tainic. Și deoarece măsurile teroriste ale S.S.-ului n-au folosit, conducerea S.S. a lagărului a pus la cale un diabolic plan de intimidare. La mijlocul lunii februarie 1944 i-a scos pe toți Häftling-ii din subteran și i-a încolonat pe Appellplatz. Tot comandamentul S.S.-ist și sute de soldați înarmați cu armament greu au fost dispuse pe marginea Appellplatz-ului care avea la mijloc o spînzurătoare. Sub spînzurătoare stăteau doi noi candidați la moarte, — un deținut rus și unul german [2]. Fără a se spune motivul, s-a anunțat că cei doi Häftling-i au fost condamnați la moarte prin spînzurătoare.

Comandantul lagărului, S.S.-istul Sturmbanführer Förscher, l-a chemat la el pe primul Lagerälterster, pe

[1] Walter Bartel (fostul conducător al mișcării ilegale de rezistență din Buchenwald) : Din volumul *Buchenwald.*

[2] După ultimele cercetări, respectivul a fost de fapt deținut politic polonez (vezi publicația *„Die Gloche von Ettersberg"* 1974).

antifascistul Georg Thomas, originar din München, şi i-a spus cu voce tare, apăsînd fiecare cuvînt : „Lagerälterster, vă ordon să executaţi ordinul de condamnare la moarte prin spînzurătoare !". Georg Thomas se afla în detenţiune în lagăr de la venirea la putere a naziştilor. De doisprezece ani n-a cunoscut nici o singură zi ce înseamnă libertatea. Thomas ştia că ziua eliberării este aproape, el şi-a dat seama că aceste măsuri de intimidare au ca scop să întărească disciplina. El văzuse ochii reci, ameninţători, congestionaţi ai S.S.-istului aţintiţi asupra lui. Dar vedea şi pe camarazii şi prietenii săi din rîndul Häftling-ilor, între francezi, cehi, polonezi, iugoslavi, olandezi, ruşi şi unguri. El ştia că de comportarea sa depinde forţa rezistenţei în lagăr. O secundă de întîrziere, apoi cu o voce tare, apăsînd pe fiecare cuvînt, ca să audă toţi şi Häftling-ii şi S.S.-istul a strigat : „Acest ordin nu se. execută" ! Prin rîndurile S.S.-iştilor a trecut un val de mirare. Inima deţinuţilor bătea mai tare. Majoritatea deţinuţilor n-au auzit cuvintele, dar din modul cum a vorbit şi din tonalitatea cuvintelor, ei au înţeles că antifascistul Georg Thomas a refuzat să execute pedeapsa capitală ordonată. A urmat apoi un nou ordin. S.S.-iştii s-au năpustit asupra lui Thomas, i-au rupt banderola de pe braţ, l-au maltratat şi l-au dus în Buncker. Se lăsase o linişte de moarte. Şi iarăşi s-a auzit vocea ameninţătoare a comandantului lagărului „al doilea Lagerälterster la mine !". S-a prezentat muncitorul forestier — comunistul Ludwig Szymczak, din Silezia Superioară. Comandantul ordonă cu voce tare : „Lagerälterster doi, spînzuraţi aceste două persoane ! „Ludwig Szymczak, uitîndu-se la comandantul lagărului, se gîndea la soţia şi la copiii săi pe care nu i-a văzut din anul 1933, şi probabil se gîndea că — numai cu scurt timp înainte a aflat prin undele radioului ilegal — cît de aproape sînt deja forţele aliate, cît de bine ar fi să trăieşti şi să lupţi împotriva acestor criminali ai societăţii umane. Dar nici el nu ezită. Exact ca şi camaradul său, Georg Thomas a răspuns cu voce tare şi chiar vioi „Acest ordin nu se execută". Şi Szymczak a fost tîrît de pe Appellplatz după care S.S.-ul a executat murdara operaţiune. Häftling-ii s-au întors la blocurile lor subterane. În inima deţinuţilor ardea fapta măreaţă a celor doi antifascişti Georg Thomas şi Ludwig Szymczak care au ştiut că au ales moartea".

Moartea era prezentă aproape în toate aceste lagăre anexe a Buchenwaldului, zi și noapte, vara și iarna, în mod organizat, deliberat sau numai datorită unui capriciu de moment ! Moartea te pîndea ziua, noaptea, în zile însorite sau în cele cu ploi, mîzgă sau îngheț, te pîndea totdeauna și de peste tot, nu știai de unde apare și de aceea, de cele mai multe ori — nu știai pe unde s-o apuci ca s-o eviți. Crima nu alegea victimele nici după vîrstă, nici după apartenența politică, din cadrul uneia sau alteia dintre națiuni. Crimelor săvîrșite în lagărele anexe le-au căzut victime și comuniștii și antifasciștii originari din pămîntul însîngerat din nordul Transilvaniei.

„Au trecut 10 zile de cînd ne aflam la Bergarder Eltzer în munții Thüringiei. Aceasta era o anexă a lagărului de concentrare Buchenwald. Am fost aduși aici ca să lucrăm la cariera de piatră, la sfărîmarea stîncilor, în căutarea materiei prime atît de necesară producerii și lansării „armei secrete" a lui Hitler. Toți cei 3 000 de Häftling-i erau îngrămădiți într-o hală mare unde se găseau instalate paturi din lemn supraetajate cu trei nivele.

: : : : : : : : : : : : : : : :

24 decembrie 1944 era o zi geroasă de iarnă. Ca în fiecare zi, și în această dimineață la ora 4 am fost scoși la apel. După ce am stat două ore la numărătoare și am băut „cafeaua" de dimineață, pregătindu-mă la încolonare pentru a ieși la lucru, se apropie de mine Andrei și cu o oarecare ușurare îmi spune : „Să știi că am reușit să fiu repartizat în grupa care lucrează în pădure. E aer curat și e mai bine acolo decît la cariera de piatră". Cu asta a luat-o la fugă să ajungă grupa sa, care a și pornit spre poarta de ieșire a lagărului.

Andrei, brutar de meserie, era din Dej și avea 25 de ani. A fost arestat în anul 1941, pentru activitatea comunistă antifascistă. În noiembrie 1944, împreună cu alți deținuți politici, a fost predat nemților care l-au adus întîi la Dachau, apoi la Buchenwald.

În perioada aceea lucram la cariera de piatră.

Era o muncă istovitoare. Porneam din lagăr dimineața la orele 6 și ne întorceam seara la orele 19—20. Efectiv lucram 12—13 ore pe zi. Eram flămînzi și îmbră-

cați în zdrențe. Frigul ne pătrundea pînă în măduva oaselor. Mîinile și picioarele ne erau degerate. Numai numărul de deținut — 101283 — pe care l-am primit la Buchenwald, s-a păstrat cît de cît curat, ca să fie vizibil pentru oricare S.S.-ist. Am rezistat acestor tentative de nimicire fizică numai datorită încrederii nețărmurite pe care am avut-o în lupta dusă de armata sovietică, puterile aliate împreună cu toate forțele antifasciste în care se inclusese de la 23 August 1944 și armata română, pentru distrugerea fiarei fasciste.

Această credință a format din noi și aici — luptători. Ne-am sudat într-un colectiv pe care nu au putut să-l destrame nici măsurile drastice din lagăr.

Fără să fi fost anunțat în prealabil de cineva, în fiecare seară, după terminarea lucrului ne întîlneam într-un colț întunecos al sălii unde ne informam reciproc despre cele auzite și văzute în cursul zilei.

Așa a fost și în seara zilei de 24 decembrie 1944.

Dar imediat ne-am dat seama că Andrei lipsește. Am rămas să-l așteptăm.

S-a făcut ora 22, cînd de obicei toate comandourile de zi trebuiau să fie deja în lagăr. Am început să ne interesăm printre celelalte grupuri de Häftling-i dacă nu cumva se știe ceva despre comandourile care lucrează în pădure ? Între timp un tovarăș din comandoul nostru a ieșit în curte. S-a întors după cîteva minute spunîndu-ne : în dosul latrinei într-o roabă se află cadavrul unui tînăr împușcat azi de S.S. Pentru moment n-am reușit să aflăm cine e victima“ [3].

. . . . . .

Asemenea vești că a fost împușcat un Häftling nu reprezentau ceva nou. Foarte des au fost împușcați oamenii în lagărul din Berga. Însă pînă la acea dată, grupul nostru de antifasciști, care de-a lungul anilor a trecut prin multe închisori horthyste și lagăre hitleriste, a reușit printr-o disciplină severă și obligatorie pentru fiecare membru al colectivului, să evite provocările. Astfel am izbutit să ne ferim de ciocniri directe și deschise cu S.S.-iștii. Tocmai de aceea, ne-a surprins și ne-a zguduit

[3] Fischmann Hugo, *Rememorări*, 1973, „Împușcarea lui Andrei“ (mss.).

pe toți momentul cînd am recunoscut în victimă pe fostul nostru tovarăș — utecistul Legman Andrei.

De la Häftling cu care a lucrat la doborîrea copacilor am aflat că pe la orele 10—11 în timpul lucrului, Andrei a fost chemat de către un S.S.-ist să-l urmeze în pădure. După cinci-șase minute s-a auzit o împușcătură. S.S.-istul s-a întors fără Andrei și atunci ei și-au dat seama că acel tînăr nu mai este printre cei vii.

Un martor care a avut tăria sufletească să povestească, un om care cu inima plîngîndă, cu suflet îndurerat se simte obligat să spună tuturor că nici noi — fiii acestui drag pămînt n-am fost scutiți de ororile lagărelor anexe hitleriste. Buchenwaldul secera victime atît printre militanții de seamă, cît și printre luptătorii de rînd. Aceștia însă sînt martori, prin inexistența lor. Martori cu pondere mare ai acuzării. Dar cei vii ? Sînt printre ei supraviețuitori care nici astăzi, după zeci de ani, n-au suficientă tărie sufletească să povestească, să repovestească cele văzute, cele întîmplate.

„Ți-aș fi scris cum l-au asasinat pe Andrei, dar nu sînt în stare. Au avut nevoie de un exemplu drastic de intimidare, că se înmulțeau evadările și l-au împușcat mișelește pe la spate. Apoi ne-a fost arătat și ni s-a spus la „Appell" că a fost împușcat într-o tentativă de evadare" [4].

Pe Andrei l-au lichidat brutal, ca exemplu, deoarece în ochii săi ardea flacăra vie a urii, în dimensiuni pe care el nu le putea stăpîni. Ochii săi negri, expresivi, puri, omenoși, drepți — erau fulgere de indignare cînd vedea ce se petrece în jurul său.

Au fost într-adevăr și „lagăre anexe" și comandouri unde moartea n-a fost prezentă cu frecvența sa obișnuită. Locuri în care moartea a fost „calculată" cu rațiune, nu cu furia besmeticului, nu cu lăcomia sadicului, ci dozată meticulos, cu sînge rece. Se calculau caloriile consumate în cantități cît mai mici, efectele frigului, ale înghețului, ale subalimentației, se calculau veniturile provenite în urma consumului forței vitale, al mușchilor, al inteligenței și se gîndeau din timp la rezervele umane să nu se epuizeze acolo unde aveau nevoie de ele. Era un calcul sinistru, întrucît permanent se încurcau dînd peste cap balanța

[4] Dintr-o scrisoare a lui Konreich Emeric (1973).

— întrucît aceştia permanent adăugau două elemente, — resemnare şi demoralizare, — elemente care la Buchenwald — în general n-au fost prezente. Niderorschel a fost un loc în care moartea nu secera, însă culegea nemilos, drămuit, tacticos.

„În luna noiembrie 1944, am fost transferat la Niderorschel, un lagăr anexă al Buchenwaldului. Nu voi uita discuţia angajată cu santinela din vagon. În centrul acesteia se afla Mureşan Gavril din Cluj. Santinela a fost întrebată ce ocupaţie a avut înainte de războiul „care se apropie de sfîrşit". S.S.-istul, un tip înalt, supt la faţă, între două vîrste, — a stat mult pe gînduri, apoi la insistenţele lui Gavril, a răspuns că era dulgher. Continuînd şi, cu toate că îşi dădea seama că Germania va pierde războiul, spunea că nici unul din noi nu va scăpa cu viaţă. Că nu ne vom putea ascunde nici în gaură de şarpe, întîi ne va lichida pe noi, apoi se va împuşca" [5].

Ajunşi la Niderorschel — continuă Perl Iancu — am fost cazaţi într-o clădire foarte veche. Noi eram vreo 1 600 de oameni. Blockelterster — era unul cu numele de Otto, cu dreptunghiul roşu, care cînta foarte frumos. Ajutoarele lui directe au devenit — Mureşan Gavrilă din Cluj şi un rus cu numele de Vasil. Mureşan formase o grupă din care făcea parte Havas Gheorghe, Swartz Vilhelm, Hartmann Miki, fraţii Farcaş şi mai erau din tineret Rosenfeld Miki şi alţii. Lucrau într-o fostă hală de cherestea la asamblarea şi nituirea aripilor de avion. Mureşan şi fraţii Farcaş lucrau la instalaţia electrică a motorului, alţii la strung. Conducătorul tehnic era un neamţ slab, destul de tînăr. Toată ziua ţipa şi înjura, de multe ori ne ameninţa. Sabotajul era în toi, de exemplu — loveam cu ciocanul cu aer comprimat în micul rulment ce se monta în aripa avionului, sau lăsam locuri fără nituri sau cu nituri slăbite. Cred că hitleriştii nu trăgeau prea multe foloase de pe urma acestor avioane.

De la locul de cazare la locul de muncă, ne însoţea o patrulă cu puşti automate, iar pe conducătorul lor îl botezasem cîine. Cînd vedeam că vine — anunţam din gură în gură — vezi că vine cîinele.

[5] Perl Iancu, *Rememorări*, 1973 (mss.).

Ne puneam întrebarea cum să facem ca să supraviețuim, pentru ca și noi, împreună cu toate popoarele să ne bucurăm de victorie. Ne gîndeam mereu cum și cu ce mijloace să luptăm în cazul în care vor încerca să ne extermine. S-a întărit și vigilența noastră, temîndu-ne ca într-o noapte să nu ne arunce clădirea în aer, cu noi toți.

Într-una din zilele cînd a lipsit comandantul Otto, Gavril a intrat într-o discuție cu ajutorul de comandant S.S. — căutînd să obțină informații de la el, în legătură cu soarta noastră, totodată propunîndu-i ca să ne predea trupelor aliate, asigurîndu-l că în acest caz nici lor nu li se va întîmpla nimic.

Într-altă zi, două avioane americane au aruncat bombe incendiare asupra cîmpului de lîngă lagărul nostru, unde erau parcate avioanele ce așteptau să fie trimise la destinație.

În ultimele zile ale lunii martie 1945, nu am mai fost scoși la muncă, cu toate că hala n-a fost distrusă de bombardament. Îngrijorarea noastră creștea și mai mult. Ce urmează ? Ce se va întîmpla cu noi ? Observasem agitație și în rîndul S.S.-ului. Au întărit paza și ne-au micșorat rațiile de alimente care și pînă atunci erau destul de mici. Auzeam bubuitul tunurilor tot mai aproape. Ne-am dat seama că frontul nu poate fi departe și trebuie cîștigat timp.

S-a profitat de panica care a cuprins S.S.-ul și s-a continuat în mare secret tratativele cu adjunctul comandantului. N-am avut prea mare încredere în aceste tratative. Ne bazam pe elementul surpriză, dar în special, pe forțele proprii.

Într-una din după-amieze, a sosit, de nu știu unde, comandantul. Ni s-a ordonat să luăm păturile de pe priciuri, am fost încolonați în curte, s-a făcut apelul, ni s-au împărțit alimentele ce mai erau, și odată cu lăsatul serii, după ce ni s-a ținut un discurs amenințător că nimeni să nu rămînă în urmă deoarece acela va fi împușcat, am pornit spre necunoscut. Grupul nostru era de nedespărțit. Am făcut socoteala ce alimente avem și le-am pus într-un singur loc. Nu știam dacă vom mai primi altele și cît va dura marșul nostru. Noaptea tîrziu am ajuns într-o pădure. S-a făcut un popas. Eram obo-

siți, deoarece am mers pe ploaie. Miracol, din rezervele noastre tainice am primit cîte o bucățică de zahăr. Se poate numi iluzie, dar ne-a înviorat. Am intrat în conversație cu un S.S.-ist care vorbea bine românește, aflînd de la el că era originar de prin părțile Bistriței-Năsăudului. Îi era teamă de ce va urma. Acum vorbea frumos, la un moment dat m-a rugat să-i duc arma (au fost și asemenea minuni n.a.). Coloana noastră era lungă. Numai cîțiva deținuți aveau dreptul să se miște de-a lungul ei — Otto, Gavrilă și Nicolae. Citeam în ochii lor că au cîștigat ceva de la S.S.-iști. Trăgeam de timp, făceam din ce în ce mai multe popasuri.

. . . . . .

Dar iarăși porneam. Acest mers pe jos mă obosea foarte mult. Gîndurile mele în aceste momente de nesiguranță zburau acasă. Mă gîndeam că satul meu este deja liber și eu mă chinui. Puterile au început să mă părăsească. Mă luptam ca să nu rămîn în urmă, nu știam ce se petrece acolo, dar presupuneam. După cîteva zile de mers am ajuns la marginea unui sat. Am fost introduși în niște șure cu paie, unde am fost ținuți pînă în după-amiaza zilei următoare. Cînd am pornit, am aflat că unii dintre noi au rămas ascunși printre paie. Dar nu trecu mult timp și un tractor cu remorcă a adus pe cei care au încercat să se salveze. Ne-au povestit că din sat au sosit mai mulți tineri cu furci și împugîndu-i i-au obligat să iasă din ascunzișul lor. (Știindu-și sfîrșitul apropiat S.S.-iștii n-au mai avut îndrăzneala de a-i împușca pe cei readuși în coloană).

. . . . . .

Mureșan m-a făcut să cred că ei se pregătesc de luptă, deoarece frontul s-a apropiat și mai mult. Noaptea am avut ocazia să văd focul de pe linia frontului. Au trecut cinci-șase zile de mers ; proviziile puține erau pe sfîrșite. Cînd am trecut prin orașul Schwerin, s-a dat alarmă aeriană. Doi deținuți din Cehoslovacia au dispărut, dar au fost prinși de localnici și împușcați cu două zile înainte de eliberare. Seara, în timpul unui popas într-o fa-

brică de cărămidă de lîngă Buchenwald, a fugit și Nicolae".

Da, la Buchenwald au fost și astfel de „lagăre anexe" — „lagăre satelit" în care deținuții se aflau într-o relativă siguranță. Așa s-a putut întîmpla că în timp ce din Buchenwald se evacuau zeci de mii de oameni, cu forța, cu amenințări — cu o zi înaintea eliberării lagărului, deci atunci cînd evacuările s-au sistat, coloana sleită de puteri, înfometată pînă la paroxism, spre uimirea chiar și a celor mai optimiști supraviețuitori, a intrat pe poarta lagărului Buchenwald. Era o minune !... Masa deținuților politici, în ansamblu și individual, avea personalitatea sa rezistentă, care de multe ori avea efecte imprevizibile asupra păzitorilor S.S.-iști, mai ales cînd se apropia cu repeziciune ziua înfrîngerii hitlerismului.

După copii, cei mai triști captivi ai Buchenwaldului, au fost femeile. De lagăr aparțineau două categorii de femei. Cele din bordele — adunate cu forța din toate colțurile Europei — pentru a satisface pofta erotică a unor degenerați — erau foarte triste. Cînd deținuții le observau la ferestre sau, foarte rar, în „curtea" blocului bine îngrădit, îi apuca nu numai mila pentru aceste făpturi, dar în special un acces de blestem care trebuia să zguduie pămîntul dacă intensitatea lui ar fi putut fi măsurată. Da, la Buchenwald s-a întîmplat, cu toată paza strașnică, — ca două din aceste femei să reușească să strecoare în repetate rînduri alimente pentru copiii care se găseau în lagăr. Aceste femei urau erotismul ca și pe naziști și se poate că multe din ele trăiau astfel pentru că n-au avut curajul ca să-și curme zilele. Da, și bordelul Buchenwald era un fel de „lagăr anexă".

Femeile aparținînd lagărului Buchenwald au fost puse să presteze munci foarte grele, istovitoare, cu hrană mizerabilă și îmbrăcăminte insuficientă. Ele aveau același destin ca și deținuții bărbați, însă situația lor de femei le făcea mai neajutorate, mai neînarmate față de brutalul regim și comportament al S.S.-ului. Un asemenea „lagăr anexă" ființa la Leipzig, așa-zisul *Comando ATG*. Acolo munceau și se stingeau în anonimat mii de femei, printre care foarte multe provenite din nordul Transilvaniei. Nu s-ar putea spune că ceva din „eroica"

buchenwaldiană n-a ajuns și aici în acest loc izolat și rupt de rezistența lagărului. A ajuns prin instalatorii, lucrătorii constructori și alți „specialiști" trimiși de la lagărul „mamă". Acești oameni au adus cu ei „prin contrabandă", ura nemărginită împotriva naziștilor, demnitatea umană și rezistența atît de caracteristică anilor împotrivirii, speranța ! Cînd femeile îi zăreau, sesizau de la prima vedere că n-au de-a face cu oameni înfrînți, oameni învinși, chiar dacă aspectul acestora era jalnic, chiar dacă vlaga lor era suptă în mod voit. Cînd îi vedeau mai îndeaproape ochii lor începeau să ardă ca o flacără vie a înțelegerii, a rațiunii existenței lor. De aceea și aici, ca în toate lagărele anexă, exista sabotajul într-o formă sau alta, o nesupunere tainică, dar eficientă și chiar atunci cînd acestea au ajuns la hotarul dintre viață și moarte, cînd nu s-a mai putut face nimic pentru inima curată, amărîtă ca să mai continue să bată, cînd victima nu mai frămînta noroiul cu bocancii grosolani cu tălpi de lemn, cînd a rămas întinsă pe jos, și n-a mai fost luată în seamă de Zeilapell de S.S.-iști decît ca un obiect neînsuflețit, bun de a fi aruncat, această ființă nu s-a lăsat stăpînită de cruda tristețe, de disperare, ci de ură. Așa a fost și cu acea fată rămasă anonimă, care nu și-a semnat scrierile (oare din motive de conspirativitate ?), dar care înainte de a muri și-a așternut pe hîrtie, în „versuri", următoarele gînduri și idei[6] :

„În lagăr ard reflectoarele,
Întreaga suflare pornește spre uzină
Și în interiorul nostru undeva,
Stomacul face gălăgie.
Doi, ne mînă, unul strigă,
Și soarele pe cer n-a răsărit
Ei fluieră, fluieră într-una,
Dar supunere, nu este.
Continuă tărăgănarea,
N-am pîine, n-am pîine,
Și știu că acesta va fi sfîrșitul,
Există însă credința că vom mai fi acasă
Și ei vor muri de foame".

[6] Manuscris în limba maghiară, salvat de deținuți, cu riscul vieții.

În fabrica Hiege * din Leipzig
Am primit ca salariu
După o muncă de şase luni
Şase mărci (Sumă cu totul neînsemnată, n.n.).

Le puteam cheltui la cantină
Pe o apă colorată,
Pe o plasă de păr, sau hîrtie,
Dar pe nimic altceva.

Sîmbătă la prînz, cînd tot omul
Se întoarce acasă obosit,
Vine Ica cu lista mare
Şi poţi să-ţi aştepţi strigat numele.

Häftling-ii n-au dreptul la consolare
Nici sîmbăta şi nici duminica,
La urma urmei, primeşti salariul,
Pentru el trebuie să slujeşti

Cea mai tainică dorinţă a mea
Este numai atîta :
Cît de mult aş dori
Să fi trecut de mult peste acestea.
Să nu aud seara şi dimineaţa
: : : : : : : : : : : : :
În locul strigătului Kapo-ului
Să aud vocea dragă a mamei.

Dar întrucît această dorinţă
Pare a fi încă îndepărtată
Aş dori ca în locul ei
Să am cîteva ore de somn.

---

* La Leipzig au existat două comandouri cu un efectiv permanent de cîte 500 de femei. Unul lucra la fabrica de avioane ATG, iar celălalt la uzina de produse chimice care aparţinea de I. G. Farbenindustrie. În ultimul comandou au pierit aproape toate femeile, efectivul fiind permanent reîmprospătat. Lucrau în condiţii mizerabile, periculoase, fără măşti. A fost un adevărat măcel. (Din relatarea orală a fostei deţinute Goldberger Margareta).

Să mă odihnesc puțin
În sfîrșit și eu.
Ca să nu-mi cadă capul
Cînd muncesc la ATG

Dimineața cînd se aude
Fluierul lui Ica
Dacă nu sar imediat
Mă alungă — hai înainte.

Cea mai intimă dorință îmi este
În total numai atît
Ca din acest lagăr
Să ajung vie acasă,
Ca să fim iarăși împreună
Și în fericire să povestesc
Întîmplările mele groaznice.

Acest lagăr anexă al femeilor se deosebea de celelalte prin aceea că purta totuși amprenta feminității, amprenta suferințelor mai sensibile, amprenta mamelor, a soțiilor, a adolescentelor cu visuri înaripate, cu suflete care cîntă și atunci cînd ochii sînt împăienjeniți, cînd suferințele trupești chinuie, cînd ele sînt umilite, batjocorite, înfometate. Cît de puțin i-a trebuit acestei adolescente care se pregătea să moară, ca crezul ei să nu se altereze. Tînjea după puțin somn în plus și imediat în inima ei s-a cuibărit iarăși speranța de reînviere, de răzbunare. Așa erau femeile din lagărul anexă A.T.G. Buchenwald, oameni care prin permanenta lor speranță căutau să respire altfel decît ar fi vrut temnicerii. Această speranță pătrundea prin contrabandă, prin orice zăbrele, cu toate chinurile cumplite îndurate în aceste lagăre anexe. Despre suferințele cotidiene ne relatează un supraviețuitor dintr-un asemenea lagăr.

„Lagărul in care am fost aduși (Neue Staszfurt n.a.) a fost trist și dezolant, înconjurat cu sîrmă ghimpată ca toate lagărele hitleriste. O poartă construită din elemente prefabricate permitea intrarea la cele patru barăci de lemn de culoare mohorîtă. Două din aceste barăci serveau ca adăpost la cîte 250 de deținuți (numărul total 500 n.a.). Imediat după sosire, primul schimb a și început să lucreze. Locurile de muncă au fost la o adîncime de 360—400 m. Aici ne era sortit să le săpăm în con-

tinuare, să lărgim halele şi galeriile de sare şi să producem materia primă pentru industria chimică germană. Două schimburi în adîncul pămîntului, cu cîte 12 ore de muncă efectivă.

. : : : : : : : : : : : : : : :

De dimineaţă o pîine de un kilogram pentru cinci Häftling-i înfometaţi, cu cîteva grame de margarină şi o cană de apă cu „cafea". La masă o supă, mai bine-zis apă caldă în care pluteau cîteva bucăţi de cartofi şi morcovi, cîteva urme de bucăţele de carne. Cu această hrană am înfruntat o iarnă aspră cu frig, cu zăpadă şi permanentă umezeală. Dimineţile şi serile au fost încheiate cu prelungite şi şicanatoare Zeilapelluri, cu lovituri de bastoane de cauciuc ale S.S.-istului şi ale Kapo-urilor dezumanizaţi care ne loveau cu ciomege.

În fiecare zi aveam morţi, care după Zeilapelluri erau ridicaţi şi aruncaţi într-o groapă din apropierea gardului de sîrmă ghimpată. Cu slăbirea organismelor s-au înmulţit şi morţii, doi, trei sau patru în fiecare zi" [7].

Iată o mărturie dintr-un alt lagăr anexă : „În primele zile ale lunei decembrie 1944, am fost duşi la Berga am Elster, o localitate cam la 50 kilometri de la Buchenwald, o anexă a acestui lagăr. Am plecat cca. 1 500 de deţinuţi. Lagărul din acestă localitate era instalat într-o fabrică de strunguri care a fost parţial distrusă de bombardamente. Scopul înfiinţării acelui lagăr a fost de a se construi la 3—4 kilometri un aeroport subteran, ferit de bombardamente. În lagăr nu erau asigurate deloc condiţiile de igienă, de trai, din care cauză la 10—15 zile numărul deţinuţilor a scăzut la circa 800 — 1 000. Cauzele care făceau să piară într-un interval aşa de scurt deţinuţii au fost următoarele : hrana foarte puţină şi de proastă calitate. Primeam zilnic o bucată de pîine de 200 grame, făcută din ceva care semăna mai mult a rumeguş şi se putea mînca cu lingura, supă chioară şi „cafea" surogat. În hala neîncălzită în care dormeam era aceeaşi temperatură ca afară. Iarna anului 1944—45 a fost foarte geroasă, iar munca era de 12 ore pe zi sub cerul liber. Se muncea în două schimburi. Noaptea lu-

[7] Mărturia fostului deţinut K.L.B. nr. 81 306, în „Die Glocke von Ettersberg", nr. 111/1974.

eram la lumina reflectoarelor. Am fost fericiţi noaptea cînd suna alarma şi se întrerupea activitatea şi aveam posibilitatea să ne odihnim. În lunile februarie-martie 1945 bombardamentele puterilor aliate se înteţeau şi era clar pentru oricine că fascismul e în agonie. Maşina de război a statului hitlerist dădea semne de descompunere, cu toate acestea continuau fără milă omorurile motivîndu-se că victima a vrut să evadeze. Mortalitatea foarte ridicată făcea ca să se trimită în lagăr la 10—15 zile alţii 700—800 de deţinuţi astfel ca efectivul de 1 500 să se menţină constant, astfel ca aeroportul să poată fi construit în cel mai scurt timp. În urma răscoalei de la Buchenwald la 11 aprilie lagărul Berga am Elster a fost evacuat. În această zi a fost pusă în mişcare o coloană de 1 000 persoane încadrate de trupe S.S., plecînd pe jos într-o direcţie necunoscută. Cei care rămîneau în urma coloanei nemaiputînd merge au fost împuşcaţi. Nu rareori se auzeau strigăte „nu te lăsa !". Cel vizat însă nu mai putea scoate o vorbă" [8].

Şi aici aceeaşi „reţetă", aceeaşi barbarie, acelaşi tratament inuman. Scopul — nimicirea fizică, cu mijloace cît mai dibace. Sufletele rătăcite ale istoriei umane — nu alegeau. La Buchenwald nu erau naţiuni favorizate ci numai persecutate ! La Buchenwald nu erau unii oameni trataţi fără milă, iar alţii cu îngăduinţă ! Nu se făcea nici o deosebire între sexe, culturi, convingeri politice şi filozofice, nu cercetau modul de a gîndi, de a simţi — al omului. Pentru cei ce păzeau, tot ce se găsea în subordinea lor era sortit pieirii. Şi lagărele anexe ale Buchenwaldului — cu unele insignifiante excepţii — au fost mijloace „ideale" prin care îşi duceau la îndeplinire inumanul plan de nimicire fizică a deţinuţilor.

[8] Andrei Fodor, *Amintiri*, 1985 (mss.).

Armele

Din „Eroica" — ce s-a desfăşurat la punctul Buchenwald, pe dealul împădurit al Ettersbergului, cel mai eroic şi cel mai specific fapt a fost cel legat de pregătirea pentru răscoala armată împotriva unităţilor S.S. (care păzeau lagărul), pentru eliberarea deţinuţilor. Faptul era atît de neverosimil, atît de inimaginabil, încît în toate calculele S.S.-ului în legătură cu deţinuţii, la orice altă formă de rezistenţă s-au gîndit, numai la o confruntare armată nu. A fost în această manifestare a fasciştilor şi o mare doză de îngîmfare, de siguranţă de sine, de convingere că organizarea lor e infailibilă. Dar era totodată şi o crasă ignoranţă, o necunoaştere a istoriei, a forţelor sociale care totdeauna au ştiut să *acţioneze* — şi au găsit calea să acţioneze împotriva asupririi —, împotriva reacţiunii. Puţină luciditate, un elementar bun simţ şi un dram de cunoaştere a realităţii le-ar fi putut aduce învăţăminte care să le fi tulburat liniştea în ceea ce priveşte posibilităţile de confruntare armată cu lagărul.

De fapt, la Buchenwald, cu toate tragediile care se consumau zi de zi, totul respira a rezistenţă. Nici nu-i de mirare acolo unde autoadministrarea era în mîna deţinuţilor politici, unde Lagerschütze apăra antifasciştii, orice victimă a nazismului putea fi un rezistent potenţial.

Începutul l-au făcut deţinuţii politici germani care lucrau la fabricile de armament, dar în mod deosebit la Gustlow-Wercke. În măsura în care declinul puterii naziste, grandomania fascistă, dezumanizarea luau proporţii, în aceeaşi măsură anticorpii prindeau viaţă, se înmulţeau, se întăreau, se poate spune ca o legitate a exis-

tenței sociale. „Omul", în înțelesul major al cuvîntului, n-a putut să se împace niciodată, n-a acceptat sistemul lagărelor de concentrare hitleriste. În formă dură — de multe ori plătind cu viața pentru aceasta — sau mai puțin violentă, cu inteligență și rațiune, a spus *nu* nelegiuirilor barbariilor, crimelor comise împotriva umanității. Omul — ființă măreață a Terrei, a avut și atunci curajul să-și apere valorile și însăși existența sa.

Rezistența a început de fapt, chiar de cînd a luat ființă lagărul. „Întîi" numai în minți și inimi curate, care se opuneau cu înverșunare oricărui fapt ce era nedemn de om, apoi ca de obicei — la cei care au rămas în viață, — această conștiință pură ca cristalul, dar chinuită de dureri, s-a transformat dintr-un impuls de luptă, într-un impuls de a acționa, de a dejuca planurile ucigașe, de a dejuca planurile de exterminare, planuri care doreau bezna morții și a veșnicei tăceri, a ignoranței, a prezentului fără viitor, a insensibilității umane și a existenței care nu cunoaște nici marile bucurii și nici tristețile umane.

Au apărut armele... Armele au fost furate, cumpărate, confecționate de oameni în decurs de mai multe „generații" de deținuți. Taina lor a fost transmisă de la morți la vii, de la bolnavi la sănătoși, de la cei căzuți la cei care mai trăiau în mizerabilul lagăr, de la cei care au ajuns în imposibilitatea de a acționa la cei care erau încă răscolitor de activi.

Începutul aducerii armelor se pierde în negura istoriei lagărului. S-a început cu arme de calibru mic, aduse în lagăr în cea mai strictă taină. Undeva, cineva, știa ce să ceară, cum și de la cine să ceară piesa următoare. Și apoi în locuri tainice, bine gîndite, bine păzite, în momentele cele mai potrivite, armele de foc de calibru mic erau montate și gata de a fi folosite. Cît de măreț trebuie să fi fost momentul cînd în acest lagăr, iad, la un anume ceas, rezistența dispunea de primele sale arme. Totul părea mai mult o iluzie, dar faptul în sine vitaliza organismul rezistenței, l-a dus în faza de *rezistență activă*. Au început „fapte de arme" care sînt de-a dreptul incredibile. Deținuți, cu funcții de serviciu în jurul S.S.-ului, riscîndu-și viața, riscînd torturile cele mai groaznice, luptînd cu un dușman cu totul inegal ca forță brută, în momente cînd fasciștii erau la beții și se dezbrăcau de

tunici agăţîndu-şi neglijent cinegătoarele cu pistoale, servitorii-robi făceau să dispară cîte un „Walter", sau o altă armă uşoară, care pe căi tainice, imediat, sau mai întîi ascunsă şi la momentul oportun scoasă la lumină, ajungeau în ascunzişul sigur. Acei oameni gata să-şi dea viaţa pentru astfel de fapte erau pătrunşi de idei nobile despre existenţa umană. Ei erau în aparenţă oameni simpli, inofensivi, nevinovaţi, supuşi celor din S.S. şi resemnaţi faţă de soarta lor. În aparenţă...

Se năşteau speranţe, acolo unde naziştii căutau să nu mai existe nici măcar iluzii. Nesperate dorinţe se conturău, tindeau să devină realităţi ! Pe „cîmpul de luptă" al Buchenwaldului se înălţa steagul unor mari nădejdi, al unor mari certitudini despre un viitor luminos. Pe măsură ce se înmulţeau armele...

Paradoxuri — flori la Buchenwald ! Lăzi cu flori în suportul geamurilor Marelui Revier. Şi acolo erau ascunse arme bine conservate, în stare de funcţionare, care să poată ieşi la lumină oricînd. De sub masa de scris a Raportführerului S.S.-ist, din blocul cu efecte, au fost ridicate scîndurile şi ascunse pistoale de calibru mare. Locuri tainice, însă la nevoie accesibile pentru a putea fi folosite. În momentul marii confruntări, atunci cînd Comitetul internaţional al lagărului a dat semnalul de alarmă pentru insurecţie, aşa cum menţionează lucrarea *Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung-chronic*, vol. II (1917—1945), cei 850 de deţinuţi organizaţi în 178 de grupe de luptă, dispuneau de o mitralieră, 91 de puşti şi de alte arme.

Alte arme !... În procesul de autoapărare organizată, de pregătire pentru luptă, de a da riposta cuvenită, lovitura fatală duşmanului hain, deţinuţii din lagăr îşi confecţionau arme cu forţele lor proprii. Erau arme ingenioase, arme primitive, dar arme. Cu materialul exploziv furat s-au „fabricat" grenade de mînă, încărcate cu ecrazită sau dinamită, — au fost pregătite un număr însemnat de sticle incendiare. Cele mai răspîndite erau cuţitele, pumnalele şi baionetele. Efectul acestor arme albe prin numărul lor mare, prin posibilitatea de a înzestra cu ele şi echipele „auxiliare", a contat enorm asupra psihicului deţinuţilor. Ce puţin conta în mod real un cuţit, chiar bine ascuţit, în mîna acestor oameni ? Totuşi însemna foarte mult pentru autolinistirea acestor con-

damnați la moarte în fiecare oră, minut sau secundă [1]. „Și ochii minții îmi evocă dintr-o dată arma simplă primită din partea organului conspirativ superior, spre a o folosi, împreună cu un tovarăș de-al meu, dacă în cursul evacuării, ce părea inevitabilă, aveam să atacăm S.S.-ul. Amintirea reînviată readuce exaltarea demnității recîștigate. Dacă trebuie să-mi pierd viața, nu va trebui să mor atît de mizerabil și umilitor". Voința oamenilor cărora le-a ajuns în auz taina cuțitelor creștea împreună cu dorința de a supraviețui, alimentată de noi nădejdi pe măsură ce creșteau numărul și calibrul armelor. Acești bravi oameni, luptători pe baricadele dreptății în toate colțurile Europei, reprezentanți ai generațiilor care nu s-au supus dezumanizării, erau garanția că civilizația umană nu s-a vestejit, nu s-a prăbușit, n-a pierit, că are continuitate și viitor. Și astfel au început să pătrundă în lagăr pe căi tainice o serie de arme de calibru mare. Căile ascunse se asociau cu soluțiile cele mai simple, cele mai elementare, care echivalau însă cu chintesența curajului. Pe tărgi rudimentare, lîngă cei împușcați, pe „drumul de sînge", cei asfixiați în vagoane plumbuite, sau sfîrșiți de foame și boli, împușcați de S.S.-iști, torturați de secția politică, — a pătruns în lagăr cîte o carabină, o armă „rătăcită" dintr-o uzină de armament, scoasă dintr-o ladă și ascunsă într-un tufiș sau într-alt loc tainic de unde apoi putea fi ușor luată. Consecințele acestor dispariții nu erau niciodată directe. Pierderea armelor se pedepsea aspru în S.S. și astfel cei vizați preferau să tacă la rîndul lor. Urma ca prin furt să-și recapete arma pierdută sau să-și „completeze stocul" prin scripte măsluite, dacă altfel nu se putea.

La un moment dat dintr-o garnitură de tren a S.S.-ului a „dispărut" o mitralieră cu 2 000 de cartușe. Această captură a fost transportată în lagăr pe faimosul car al morților — un fel de remorcă cu roți de cauciuc — la crematoriu, iar de acolo în „necunoscut". Locuri de ascunziș al armelor erau stabilite cu ingeniozitate. Oamenii polarizau în jurul lor o credință în viitor, o certitudine că ceea ce se întîmpla constituia un episod trist în istoria omenirii, că acest val dușmănos, acest „tornado al istoriei umane" se va îndepărta.

[1] Gall Ernö, „Cuvînt introductiv" la lucrarea *Rezistența la Buchenwald*, de Klaus Drobisch, București, 1931, p. 5—6.

Iată momente din istoria cuțitelor : „În februarie 1945, în blocul 31, unde trăiam, patul meu era într-un colț unde domnea binevenitul semiîntuneric. Pentru munca pe care o desfășuram, lumina era dușmană, o dușmană neîmpăcată.

Într-o zi, cu o mișcare simplă, Solomon a rupt sfoara unui pachet. Între cartoane, frumos orînduite, o duzină de cuțite. Cuțitele aveau o formă deosebită, se puteau închide, dar cînd le deschideai, erau adevărate pumnale cu două tăișuri pînă aproape de mijlocul lamei. „Este al tău" ! Cu aceste cuvinte mi-a înmînat Solomon pumnalul meu, arma mea — și a continuat : „Să ai grijă să nimerească în plin. Dar dacă te descoperă...". A făcut un gest spre gît, care a vrut să însemne : „Streangul te așteaptă !". Restul cuțitelor le-a băgat în cele două buzunare ale pantalonilor săi, în buzunarele hainei și, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, a plecat, fără însă a uita și de data aceasta să-mi arunce o privire caldă, plină de simțămînt patern.

Deci înarmat ! Cît de îmbucurător și încurajator a fost acest gînd. În unele momente nici nu m-am gîndit să judec raportul de forțe. Mii de S.S.-ști erau înarmați cu armament greu și ușor din cel mai perefcționat, cu muniții berechet, cu un potențial de oameni suficient și bine instruit. Ce contau însă toate acestea în balanța noastră specifică în care valorile nu se măsurau nici cu kilogramul și nici cu forța de foc, ci cu forța încrederii într-o lume nouă, forța setei de libertate, a omeniei ! În balanța noastră setea de a regăsi umanismul pierdut cîntărea mai mult decît tonele de muniții. În semiîntuneric priveam lama nou-nouță a cuțitului primit, armă albă, chiar neputincioasă în mîna unor oameni neinstruiți pentru asemenea „dueluri". Dar cine s-a simțit vreodată mai tare decît mine în acele clipe ? Strîngeam cu putere mînerul pumnalului, fiind capabil să înfrunt orice ins înarmat pînă-n dinți."

„Povestea cuțitelor" era simplă în aparență, ca toate celelalte fapte ce se petreceau în jurul nostru. În realitate însă, și ea era expresia unuia dintre sutele de acte eroice ale rezistenței.

. . . . . .

Era interesant să vezi cît de molipsitor şi binefăcător poate fi optimismul. Dacă pesimismul poate mătura totul din calea ta, optimismul unora a putut influenţa în bine o masă care la un moment dat se considera pierdută. Eu nu cunoşteam cine participă şi cine nu la „acţiunea cuţitelor", dar impresia că, deşi lagărul trecea prin una din cele mai mari încercări ale sale, oamenii se simt mai vioi — nu era lipsită de temei. Speranţa supravieţuirii, a răfuielii cu duşmanul, a reintrării apelor în albia lor firească, a avut un cuvînt greu de spus în depăşirea zilelor de mare tensiune din lagăr. Oamenii nu mai erau nişte bieţi deţinuţi, ci o forţă ! Erau combatanţi cu un cuţit în buzunar ! Combatanţi cu o strategie şi o tactică specifică".

Dar pregătirea directă pentru răscoală nu se rezuma la armele propriu-zise. Deşi o mare parte a celor atraşi în formaţiuni armate, sau în echipe de rezervă cunoşteau mînuirea armelor, totuşi pentru o asemenea confruntare cu o armată diabolic de instruită pentru a ucide, era nevoie de o instruire permanentă. Instrucţia pentru mînuirea armamentului s-a desfăşurat în principal într-un bloc destinat dezinfecţiei, iar sticlele incendiare au fost încercate în privniţe bine protejate. Dar nu aceasta era esenţialul.

Comitetul internaţional şi cele naţionale în fruntea cărora se aflau comuniştí au avut în vedere un element deosebit de important fără de care şansa de reuşită a insurecţiei pe pămîntul Buchenwaldului era de neconceput. Călire psihică, acţiuni de solidaritate pe cele mai diferite planuri pentru a putea opune forţei brutale a S.S.-ului, oameni care gîndesc şi acţionează ca *oamenii*. Cît de mult a însemnat însă în acele împrejurări o bucată de pîine în plus, de multe ori extrem de redusă, o lenjerie de corp mai caldă, strecurată tainic ! Se producea o adevărată întărire a organismelor slăbite prin activitatea solidarităţii. Acţiunile de solidaritate care au funcţionat, clandestin, în tot timpul existenţei lagărului s-au extins şi s-au amplificat atunci cînd ele serveau deja unui scop precis, răscoala armată. Într-adevăr în mod sesizabil, cei care aveau ceva comun cu răscoala, pe o filieră oricît de îndepărtată sesizabil, aveau ceva în privire, ce creştea şi ce se amplifica în măsura în care acţiunea de solidaritate îşi făcea simţită tot mai mult existenţa. Ea se desfăşura pe plan vertical şi orizontal, adică pe de o parte grupurile naţio-

nale făceau totul ca să ajute pe membrii lor încadrînd în aceste acțiuni pe toți cei ce puteau fi de un ajutor real.

Pe de altă parte, exista o întrajutorare și pe verticală. De multe ori deținuții proveniți din nordul Transilvaniei mîncau *bucate alese* din pachete trimise prin Crucea roșie franceză, din piini furate de către deținuții politici germani, din alimentele trimise danezilor sau ale olandezilor. Așa dicta conștiința, așa dictau marile interese ale luptei, ale viitoarei răscoale.

Apoi, spre sfîrșitul existenței lagărului, mari speranțe și o stare sufletească de combatant, de luptător, de om tare — ne erau date și de constituirea rezervelor de alimente ale grupelor naționale. Și grupul nostru național își avea depozitele sale de alimente tainice. Principalul depozit a fost într-un beci bine mascat, sub blocul nr. 66, unde la nevoie se ascundeau și oamenii care trebuia să fie făcuți dispăruți. La un moment dat, se adunase aici — ținînd seama de condițiile precare de alimentare a lagărului — o de-a dreptul impresionantă cantitate de pîine, margarină și chiar ceva conserve. Cu ajutorul deținuților cu funcții din bloc — cu multă inventivitate și cu o experiență în conspirativitate — pîinea recent adusă era bine ascunsă. În locul acesteia se dădea în consum pîinea cea veche, păstrîndu-se proaspăt stocul de rezervă. Însuși acest fapt a fost un act de bravadă, un act de mare curaj întrucît orice S.S.-ist — dacă apărea, putea ușor sesiza „metamorfoza" petrecută cu pîinea, întrucît mizerabila pîine buchenwaldiană dacă se învechea cît de puțin, avea o înfățișare jalnică și se sfărîma în elementele-i componente, care nu semănau nici măcar cu tărîța, ci cu rumegușul de lemn.

Aducem și pe această cale prinosul de recunoștință deținuților din lagăr, miilor de deținuți care — au știut, sau au intuit ceva, ori știau chiar foarte mult — dar nici unul nu s-a găsit să divulge S.S.-ului că în lagăr se petrece *ceva*, se pregătește *ceva* împotriva hitleriștilor, că oamenii devin tot mai mult oameni, că oamenii încep să priceapă, știu, cu certitudine că nu-i înspăimîntată sutele și miile de S.S.-iști, nu-i înspăimîntă moartea, că au *ceva* ce le dă măreția unui crez incomensurabil, *ceva* ce nu putea înțelege numai cel care a fost în cauză.

Călirea morală a deținuților s-a mai făcut și prin răspîndirea adevărului despre inevitabila prăbușire a im-

periului dement al hitleriștilor. Aceasta a fost una din muncile cele mai periculoase. A-i informa despre evoluția frontului pe membrii de partid, pe cei din grupele de rezistență, cadrele de combatanți și antifasciștii activi nu ridica probleme deosebite. Iată cum își amintește despre acest aspect al rezistenței un fost deținut : „În ianuarie și ultimii din grupul nostru erau repartizați la muncă. în Buchenwald. Dormeau în barăci mai bune, mai curate și mai călduroase, cîte doi pe un prici de 90 cm. Ni se procurase și îmbrăcăminte mai călduroasă, încălțăminte. Cei mai slăbiți — printre care eram considerat și eu (împreună cu ceilalți proveniți din închisoarea ungurească de la Sàtoraljaujhely (unde, după răscoala noastră nereușită din martie 1944, supraviețuitorii au fost supuși unui regim mult înăsprit) — am primit cîtva timp o porție suplimentară de supă. Organizația ilegală funcționa ireproșabil. Avea grijă și de moralul nostru. Tot la cîteva zile ne întîlneam cu doctorul Mureșan Petru care ne trimitea ultimele știri, evoluția fronturilor, succesele trupelor aliate“ [2].

Legile aspre ale conspirativității închideau aici canalele prin care aceste informații ar fi putut ajunge la cunoștința S.S.-ului, care apoi să înceapă cercetări urmate de tragice represiuni. Dar cînd același lucru se făcea în lagărul mic, atunci cînd timpul s-a copt, între sute și mii de oameni necunoscuți, și cu orice risc, aceste informații ce trebuiau să ajungă în masa a zeci de mii de deținuți, desigur că lucrurile se schimbau. Pericolul divulgării era cu atît mai mare cu cît în transporturile noi sosite din lagărele evacuate — unde trona ordinea criminală a S.S.-ului —, se mai găseau provocatori, agenți ai S.S.-ului, oameni ale căror mîini și conștiințe erau mînjite de sînge nevinovat (majoritatea acestor oameni fiind deținuți de drept comun sau fasciști ajunși în închisoare pentru diferite delicte). Și totuși abilitatea acelora care au avut sarcini în această direcție au dejucat aproape întotdeuna planurile provocatorilor, la aceasta participînd cu toată dăruirea nu numai membrii organizați ai rezistenței, ci și masa deținuților, care, de cele mai multe ori, instinctiv, au simțit cum trebuie să reacționeze ca să scoată din impas un „om“ ajuns la dificultate...

N-au fost deconspirate rolul și rostul adevărat al forma-

[2] Gheorghe Sebestyèn, *Memorii*, 1985 (mss.).

ţiunilor de pompieri, cunoscut sub denumirea de „Feuerwache", ele fiind în realitate formaţiuni de luptă pentru răscoală, aşa-zisul „valul doi" sau „unul" chiar, după împrejurările ce s-ar ivi în momentul răscoalei. În anul 1944, în special după bombardamentul din august 1944, „Feuerwache" a fost legalizat de către S.S. Acesta funcţiona pe baza unor reguli militare : disciplină, călire fizică, perfectă cunoaştere a topografiei lagărului şi a împrejurimilor. O bună parte a acestor oameni îşi ştiau rostul în eventualitatea unui atac aerian, dar şi misiunea de luptă în cazul răscoalei deţinuţilor din lagăr.

Din „Feuerwache" făceau parte mulţi, foarte mulţi oameni şi fiecare ştia două lucruri esenţiale — să tacă şi să lupte la momentul oportun. „Feuerwache" era principala bază de masă organizată a rezistenţei, a celulelor de partid. Nu trebuie uitat că aceste unităţi „de pompieri" aveau şi ele armele lor : tîrnăcoape, hîrleţe, lopeţi, drugi de oţel, unelte pe care, la instrucţie, le ţineau cu multă îndemînare şi ştiau să le mînuiască cu deosebită dibăcie. Se va spune că era o utopie, o lipsă de orice realism, să opui o asemenea formaţiune unui puhoi de S.S.-işti turbaţi şi înarmaţi pînă în dinţi. Dar nu trebuie uitat că în toată rezistenţa antifascistă europeană, în cele mai multe cazuri şi locuri, nu în forţa fizică, ci în dragostea de libertate, iubirea de patrie şi de oameni, ura nemărginită împotriva dominaţiei dementei a constat tăria celor ce înfruntau nazismul. Nu odată forţa brută a S.S.-iştilor a cedat în faţa unor formaţiuni patriotice de luptă ce nu dispuneau de dotarea armată a adversarilor. Ba mai mult decît atît, nici cele mai înfiorătoare crime n-au putut stăvili rezistenţa europeană ! Deci „Feuerwache" n-a fost şi nu trebuie privit ca o utopie, ci ca un lanţ însemnat în „sistemul de rezistenţă".

Acestui sistem îi aparţinea şi „reţeaua sanitară" — proprie a autoadministraţiei lagărului, ştiută şi acceptată de S.S.-işti — care priveau această activitate ca o metodă eficientă de recuperare a forţei de muncă încă aptă să mai facă ceva pentru „Marele Reich" — dar neintuită de ei ca o formă a rezistenţei. Trebuie ştiut că fiinţe raţionale, camarazii care au muncit aici riscîndu-şi viaţa şi sănătatea, au salvat mii de oameni de la pieire sigură instruindu-se şi pregătindu-se spre a fi de maxim folos la marea confruntare cu „balaurul".

Consemnăm din amintiri :

„Astfel am ajuns în Lagărul mic, blocul 62, încadrat într-o echipă de infirmieri, echipă condusă de tovarășul Bruno, vechi social-democrat german. Echipa era formată din 8 persoane, dintre care nici unul nu fusese în viața lui cadru sanitar, cu excepția mea, care aveam rol de „infirmier", „Pfläger" în nemțește, în timp ce „Kapoul" nostru Bruno, fusese în trecutul lui cizmar. Era clar că de fapt toată echipa din punct de vedere medical era condusă de mine care, deși eram medic cu specialitatea medicină internă, făcusem în închisoarea din Váč, din Ungaria horthystă, timp de doi ani, și chirurgie.

De altfel, noi acordam asistență numai pentru bolnavii ambulatori, ca să degravăm cele două infirmerii cu staționare.

Aici am avut ocazia să cunosc și să ajut numeroși prizonieri, deși posibilitățile noastre erau reduse. Anestezie nu puteam face decît rareori, vată nu aveam, fețele erau numai din benzi de hîrtie, bineînțeles nesterile, cîteva bisturiuri, foarfece și pense, iar la disecții, numai tinctură de iod. Totuși, în cele peste două luni cît a funcționat infirmeria (pînă la eliberarea lagărului) au fost tratate peste 20 000 de persoane, activitatea fiind de 10-12 ore pe zi.

Cele mai multe cazuri erau abcese, flegmoane enorme, răni, gangrene, pentru care făceam rost de la infirmeria mare de cîteva flacoane de *kelen* și ceva material steril.

În aceste împrejurări am avut ocazia să-l reîntîlnesc pe tovarășul Gáll Ernest — din Cluj, de care mă legau începuturile activității mele de ilegalist, în anul 1934. Venit cu un transport din alt lagăr, infectat cu numeroase flegmoane pe întreg corpul, am depus mari eforturi ca să-l scap de septicemie. Tot aici am cunoscut pe tinerii Székely Emeric și Vasile, deportați din Cluj la Auschwitz, în anul 1944, unde și-au pierdut părinții"[3].

Și astfel de puncte sanitare semilegale, ce funcționau în lagăr, aparțineau iugoslavilor, rușilor etc. — rostul lor fiind de ordin umanitar, dar totodată erau și puncte importante nu numai în călirea organismului ci și în cel al răscoalei.

Și pe tărîm sanitar s-au acumulat rezerve de medicamente și echipament pentru *ziua cea mare*.

Da !... Armele rezistenței nu se compuneau numai din

[3] Petru Mureșan, *Amintiri din Buchenwald*, 1973 (mss.).

carabine, pistoale și cuțite-pumnal, ci și din tîrnăcoape ale „Feuerwache"-ului, tinctura de iod și pansamentele punctelor sanitare, pîinea depusă în loc tainic și îmbrăcămintea mai caldă. O armă solidă era și cuvîntul de îmbărbătare, întărit prin informații despre înfrîngerile militare suferite de hitleriști. Dar cea mai teribilă armă a răscoalei a fost omul călit în suferință și durere pe pămîntul Buchenwaldului.

Se știe că echipa de șoc a răscoalei din Buchenwald a fost „Lagerschütze" — formată din deținuți însărcinați din partea S.S.-ului cu menținerea pazei și ordinei în lagăr. Aceștia salvau combatanții, păzeau tainicele arme, erau conștiința armată, vie, a Comitetului internațional care a organizat răscoala. Rolul lor în perioada existenței lagărului s-a făcut simțit în cele mai diferite ipostaze — una singură rămînînd însă, o taină — că ei erau unitatea de elită a răscoalei.

Lumina omeniei (copiii la Buchenwald)

Una din marile epopei ale Buchenwaldului a fost lupta pentru salvarea acestor făpturi nevinovate, mlădițe crude, pline de gîngășie, care priveau lumea nu numai cu ochii groazei, ai căprioarei hăituite de dulăi și lupi, dar și cu ochii marilor semne de întrebare. Ce se petrece cu noi ? Ce se petrece în jurul nostru ? A apăra copiii și adolescenții la Buchenwald, a fost o misiune ridicată la rangul de înaltă etică, ea a făcut parte din acțiunea „Eroică". Buchenwaldul era lagărul în care copiii și adolescenții nu erau sortiți morții !

În diferite documente ale S.S.-ului putem citi următoarele mențiuni : „Folgende Jugendlichen konten festgestelt werden"... urmează numere cu vîrsta de 2 1/2, 9, 10, 11, 12, 13 ani, și așa mai departe. Într-un alt document al S.S.-ului, din 5 august 1944, referitor la un transport care urma să fie expediat la Auschwitz, aflăm că cei între vîrsta de 7 și 14 ani erau într-un număr de 145, iar cei între 15 și 24 de ani, 393. Mulți dintre acești copii au fost ascunși și salvați.

Zeci de mii de copii în toate lagărele hitleriste au fost victime ale unor experiențe medicale „canibalice", au fost folosiți ca robi, astfel ca și dramul de vlagă din ei să servească „Marele Reich". Acei copii erau evrei sau copiii unor partizani sau activiști de partid și de stat sovietici exterminați, copii polonezi — un număr mai mic de copii iugoslavi, cehi și de alte naționalități. În general, copiii n-au putut supraviețui mediului de infern al lagărelor de concentrare. Buchenwaldul însă a fost o excepție deoarece acolo ei erau ocrotiți de grija întregii mișcări de rezistență, a tuturor deținuților politici. Așa s-a făcut că

la Buchenwald au supraviețuit 905 copii și adolescenți, dintre care peste 150 erau originari din nordul Transilvaniei. Cel mai mic deținut a fost un băiețel polonez, de 3 ani, poreclit „Iușu", pe numele adevărat Ștefan Jerzey-Zweig. A fost salvat în mod „miraculos", înfruntîndu-se mari pericole, de către comitetul internațional al mișcării de rezistență din Buchenwald. Salvarea acestui copil micuț și plăpînd a devenit un simbol pentru conținutul uman al întregii mișcări de rezistență buchenwaldiană, fiind descrisă în cartea de mare succes, *Gol între lupi*, de scriitorul Bruno Apitz (deținut și el timp îndelungat în lagărul Buchenwald * pentru activitatea sa comunistă antifascistă).

Iușu — căruia i s-au pierdut urmele după eliberare, a fost regăsit în anul 1965 de salvatorii săi. Pe atunci „Frankfurter Rundschau" — sub titlul „A trăit *Gol între lupi* și între prieteni" — relata printre altele, următoarele :

„Cînd s-au întîlnit pentru prima oară, erau cu 20 de ani mai tineri. Iușu era un băiețel de 3 ani. El ieși din sacul pe care tatăl lui dr. Zaharias Zweig, din Cracovia, trebuie să-l predea la camera de efecte a lagărului de concentrare nazist Buchenwald. Șeful camerei de efecte văzu copilul și acționă : „Băiatul trebuie să dispară înainte de a-l zări cineva". Pentru copil, aceasta însemna să continue să trăiască. Prin gestul său, omul din camera cu efecte își lega propria-i viață de deținut, de cea a băiatului.

Iușu, în vîrstă de 23 de ani, l-a întîlnit la Stuttgart, după aproape 20 de ani, pe salvatorul său. Iușu e acum studentul Ștefan Zweig, din Lyon, iar fostul șef al camerei de efecte din Buchenwald — Willi Bleicher — este președinte al sindicatului din industria metalurgică din landul Baden-Würtenberg.

Pentru deținuții politici, printre care se număra și Willi Bleicher, drumul de la Buchenwald spre camerele de gazare de la Auschvitz nu era departe. Faptul că Iușu și Willi n-au fost nevoiți să păsească pe acest drum e și azi apreciat ca o uimitoare excepție.

. . . . . .

Iușu, abia își mai amintește de Buchenwald, îl ține totuși minte pe „Senta" cîinele primejdios pe care S.S.-iștii îl foloseau pentru paza obiectelor de valoare provenite de

* Despre băiatul respectiv vezi și la p. 87.

la deținuți. Își amintește de picioarele goale ale tatălui său, care nu avea nici ciorapi, nici încălțăminte. În timp ce deținuții care lucrau în „camera de efecte" îi procuraseră lui Iușu îmbrăcămintea necesară...

Iușu a trăit luni de-a rîndul într-un ascunziș. În ajutor i-au venit chiar și păduchii ! Cei ce soseau la Buchenwald se dezbrăcau în camera de efecte, erau tunși și făceau baie în lizol. S.S.-iștii se temeau de păduchii purtători de microbi, din camera de efecte și se apropiau rar de ea.

. . . . . .

„...În camera cu efecte lucrurile au mers bine 9 luni. Între timp, circa 40 de oameni aflaseră despre existența lui Iușu. Într-o zi îl zărise și un S.S.-ist care raportă comandantului, însă Bleicher care făcea parte din conducerea organizației ilegale a lagărului și din autoadministrația deținuților a reușit să-l ascundă pe Iușu în „lagărul mic", un fel de stație de carantină, predîndu-l în grija deținutului Eugen Waller. S.S.-iștii nu intrau de loc în acest „lagăr" fiind considerat de ei ca focar de infecții din cauza condițiilor mizerabile care domneau aici, fiind locul unde se concentrau, în general, noii sosiți la Buchenwald".

De la Iușu, simbol al confruntării cu imposibilul și pînă la marea acțiune de salvare a copiilor aduși la Buchenwald, a fost numai un pas. Cu toții erau sortiți pieirii. Ei erau considerați de către rezistență flori rare, ocrotite nu atît pentru strălucire, parfum, cît pentru însăși existența lor. Acești copii cînd au păsit pe poarta mult blestemată a Buchenwaldului, au fost ființele cele mai nenorocite pe care pămîntul i-a purtat pe umerii săi. Pe lîngă ochii sticloși, îmbrăcămintea mizerabilă și substanța vitală consumată, care te făcea să tresari, puteai descoperi durerile orfanului, orfanul umanității. Aveau acei copii ochii rătăciți, căutători, setoși după cea mai mică, mai elementară căldură maternă și paternă. Au fost copii, care în inima lor purtau certitudinea dramei fatal consumată undeva în Bielorusia, Ucraina, pe podișul Podoliei, în munții Serbiei, undeva în Maramureș, la Oradea, Sighet, Baia Mare sau la Cluj. Cît de duios povestește Iancu, despre care va fi vorba în continuare, modul în care a fost despărțit de frățiorul său de 12 ani, ce a dorit să rămînă cu el nevrînd să-i lase mîna strîngînd cu toată puterea de care acel copil era capabil. A simțit că n-o să-l mai revadă niciodată !

Acei copii orfani, candidați pentru moarte în fiecare moment, la Buchenwald, erau îndrăgiți și ocrotiți. Cum treceau pragul porții și erau luați în evidență, — grupurile naționale erau înștiințate de existența lor. Conaționalii acelor copii se simțeau răspunzători nu numai pentru a-i ține în viață — în limita posibilului — în labirintul lagărului care ducea spre moarte, ci și pentru a le și asigura condiții de existență mai bune decît cea obișnuită în detenție, a-i feri de încercările atît de periculoase și demoralizante, a-i îmbrăca mai bine. Nu o dată s-a întîmplat ca un muribund care avea o țoală ceva mai bună s-o cedeze unui copil. Pentru acei copii, îmbrăcămintea a fost furată de la camera de efecte, de la muncitorii civili nemți, din locuri posibile și chiar imposibile. De aceea, dacă te-ai uitat atent la această realitate a ocrotirii care bătea la ochi, faptul devenea chiar periculos.

La Buchenwald cu anumite șireticluri lucrurile au fost împinse pînă într-acolo încît la un moment dat blocul numărul 8 din „Lagărul mare" a fost transformat într-un bloc al copiilor și adolescenților.

Cîteva relatări ale lui Perl Iancu, despre acest bloc care părea a fi o adevărată *minune* în iadul buchenwaldian. „Am fost transferat în baraca nr. 8. Aici era blocul tineretului, singur de acest fel din Buchenwald. După cîte știu, deținuții mai vechi au reușit să influențeze conducerea fascistă ca acest bloc să ia ființă sub pretextul că se va forma din ei buni meseriași. În realitate eram scutiți de către tovarășii noștri mai vîrstnici de muncile grele. De la bucătărie aveau grijă ca la acest bloc să ajungă ceva mai multă mîncare iar de la magazia de îmbrăcăminte ni se trimiteau haine mai bune. În condițiile lagărului aceasta era o mare victorie ! Mulți dintre noi nici nu ieșeau la munci. Noi nu ieșeam la Appellplatz. Numărătoarea se făcea în fața barăcii.

. . . . . .

Blockelterster a fost un austriac de vreo 30 de ani, blond, purta ochelari și era destul de înalt. Pentru noi era tată și mamă. Îmi spunea că atunci cînd se va termina războiul mă va lua cu el în Austria și mă va învăța electronică. Mi se pare că a fost inginer electronist. Era bun, ne ocrotea și se arunca în foc pentru noi. În una din zile a fost chemat la poarta lagărului (a fi chemat la poarta

lagărului unde era și Bunkerul însemna mai întotdeauna un mare pericol — n.a.) și nu știu ce s-a mai întîmplat cu el.

A fost Stube (responsabil de încăpere) unchiul Saşa, de profesie artist de circ, la circul din Moscova, de multe ori ne înveselea, cînta din fierăstrău, făcea pe clovnul. Mai mult, sub nasul S.S.-iștilor a înjghebat o echipă artistică care în mai multe rînduri a prezentat programe. Și astăzi mă gîndesc cu mult drag la el. Era prietenos cu toată lumea, iar cînd cineva era bolnav stătea lîngă patul lui nopți întregi. Era acolo un rus, profesor de matematică, care ne învăța matematică și limba rusă.

Majoritatea tinerilor au fost ruși și evrei. Aici am fost numit „responsabilul" — dacă se poate spune așa al tinerilor originari din nordul Transilvaniei. În această calitate primeam diferite informații încurajatoare cu privire la front și duceam convorbiri de la tînăr la tînăr, concluzionînd că vom învinge. Făceam apel la curaj și le explicam ce avem de făcut și ce vom face după eliberare. Învățam cîntece antifasciste și-i învățam și pe alții.

. . . . . .

Nu după mult timp am fost scos la muncă. Făceam muncă de zidărie. Am lucrat la fabrica de tîmplărie pînă în ziua de 11 august cînd o parte din lagăr a fost bombardată de aviația americană. A fost o mare jale. Au murit multe sute de deținuți, fiindcă nu li s-a dat voie să părăsească locurile lor de muncă. Mulți tovarăși de-ai noștri nu s-au mai întors niciodată în mijlocul nostru" [1].

. . . . . .

În rememorările sale, care apasă sufletul ca o piatră de moară, acest tînăr care avea pe atunci vreo șaptesprezece ani își încheia astfel rîndurile : „În K.L.B. au acționat forțe antifasciste foarte bine organizate care activau în cea mai desăvîrșită conspirativitate. Eu am simțit foarte mult ajutorul acestor forțe și am înțeles pulsul lor. Nu am întrebat pe nici unul din tovarășii care m-au ocrotit în condiții nedescris de grele — de ce o fac ? În gîndul meu știam că toți care fac parte din aceste forțe nu pot fi decît comu-

[1] Perl Iancu, *Rememorări*, 1973 (mss.).

niştii (tînărul nu era şi nici nu putea intui mobilul şi mecanismul acestui angrenaj de salvare n.n.). Numai ei au putut să aibă atîta tărie, atîta curaj ca să ajute la salvarea vieţii atîtor tineri care erau cei mai prigoniţi şi persecutaţi de fasciştii"[2].

„Eroica" buchenwaldiană referitoare la copii şi tineri nu s-a rezumat la întîmplările din jurul blocului 8. Episodul „Iuşu" şi „Blocul 8" sînt însă semnificative pentru lupta titanică pe care rezistenţii buchenwaldieni o duceau pentru salvarea de la moarte sigură a tinerilor şi adolescenţilor — dar din nefericire nu în toate cazurile — cu succes.

La un moment dat în Buchenwald, în special după luna decembrie 1944, s-au adus o mulţime de tineri evacuaţi din lagărele din Răsărit eliberate de trupele sovietice, proveniţi din barăcile sanitare şi din spitale unde se efectuau pe ei experienţe monstruoase şi din „comandourile de muncă exterioare" unde au reuşit să supravieţuiască datorită ocrotirii celor maturi. O mare parte din acei tineri evacuaţi au provenit din nordul Transilvaniei şi au ajuns în lagăr datorită deportărilor. La sosire, erau speriaţi şi neajutoraţi. Atunci cînd zăreau un deţinut cu funcţii se cutremurau văzîndu-şi moartea cu ochii. Cei mai neajutoraţi erau copiii care au avut neşansa să fie gemeni şi pentru care hitleriştii aveau o deosebită predilecţie. În diabolica lor minte „Spaţiul vital" creat după exterminarea evreilor, ruşilor, polonezilor, ţiganilor etc. urma să fie populat cu mulţi copii germani născuţi cîte doi, trei sau patru dintr-odată. Aceşti copii ţinuţi izolaţi, trataţi cu fel de fel de substanţe, chinuiţi prin diferite intervenţii chirurgicale şi supuşi multor suplicii, după sosirea lor la Buchenwald, erau ca nişte fiinţe rătăcite care execută totul maşinal, din inima cărora era stîrpit sentimentul bucuriei şi dispăruse instinctul de conservare, propriu oricărei fiinţe vii.

Un singur sentiment le-a fost rămas nealterat — ura lor adîncă ca oceanele întunecate, ca bezna cosmosului — faţă de hitleriştii care i-au smuls de lîngă căldura părintească, i-au batjocorit, torturat zi de zi trupeşte şi sufleteşte, care se uitau la ei cu atîta ură şi dispreţ şi i-au sortit irevocabil exterminării.

A fura copiii şi adolescenţii din coloana transportului destinat morţii, de a-i trimite în lagăr, de a-i ascunde

[2] *Ibidem.*

acolo unde S.S.-ul în general nu-i căuta, a le fi făcut dispărute cartotecile, — a fost o practică frecventă. Situaţia s-a uşurat mult începînd cu ultima parte a anului 1944, datorită transporturilor care veneau şi plecau necontenit. În evidenţa de la Schreibstube, în privinţa deţinuţilor noi a fost un adevărat haos. Un haos creat cu bună ştiinţă, cu o astfel de inteligenţă încît „Schreiber-ilor", care sub nasul S.S.-ului îşi desfăşură „activitatea" — pasibilă cu cea mai groaznică moarte — să nu poată fi descoperită.

La un moment dat numărul tinerilor care intrau în componenţa grupului român şi maghiar s-a înmulţit şi s-a îngroşat atît de mult, devenind necesară o nouă soluţie. A început o epopee de genul aceleia din Blocul 8, însă de amploare ceva mai redusă. Cu ajutorul Häftling-ilor germani, cehi, ruşi, francezi, iugoslavi, — dar şi din rîndul altor naţiuni — pentru aceste victime neputincioase sortite unui tragic destin, s-a iniţiat o salvare generoasă. În cîteva săptămîni aproape o sută de tineri au fost grupaţi în Blocul 66 din Zeltlager, unul din punctele cele mai îndepărtate de sediul comandamentului S.S. Începînd cu acele zile, inimi fierbinţi, mîini ocrotitoare, gînduri calde se îndreptau spre acest colţ al lagărului. Ca şi în cazul Blocului 8 (spre Blocul 66, n.n.) se trimitea îmbrăcăminte, hrană mai multă — nu rareori economisită din guri flămînde — se trimiteau gînduri duioase, cuvinte de îmbărbătare şi speranţe. Erau frecvente cazurile — deşi s-a indicat să se evite pe cît posibil un du-te vino spre acel bloc — să vezi un om, sleit de puteri, abia tîrîndu-şi zilele, că se furişează în încăpere, se uită cu ochi rătăciţi în jur, apoi se opreşte lîngă un copil, fără să scoată un cuvînt, îi mîngîie cu duioşie căpşorul, îi pipăie abia atingîndu-i faţa şi lacrimile îi curg şiroaie. Asemenea scene nu erau singulare! Oamenii, chiar şi combatanţii antifascişti oţeliţi în încercări, vedeau în aceşti copii nu numai viitorul, care era o legitate, ci şi trecutul, trecutul tulburător de care oricît de încercat ar fi fost, nimeni nu l-a putut uita.

Se poate spune că nicăieri în lume nu existau trăiri atît de profunde ca în lagărele hitleriste. În cel mai năprasnic abis, de multe ori inconştient, era simţit cîntecul nemuririi speciei umane, melodia universului, melodia existenţei, acele misterioase ondulări ale sufletului care sînt infinite ca însăşi existenţa. Aceste simţăminte, de multe ori nedesluşite, căutau cu înfrigurare ca să readucă bucuria vieţii pe pămînt, care părea să fi fost pierdută,

convingeau că valul tulbure, atotmistuitor al pămîntului, flăcările sale amenințătoare pot fi potolite.

Copiii și tinerii sfărîmați de pumnul hitlerist, cu certitudine credeau că existența lor este pur și simplu o minune, un dar al soartei, ce putea oricînd lua sfîrșit. Erau copiii durerii, copiii gîndurilor negre, ai blestemelor, ai suferințelor sufletești inimaginabile. Erau copiii luminii și ai întunericului. Copiii marilor virtuți ale secolului dar și ai demenței dusă pînă la paroxism. Acești copii care nu erau rezultatul unui echilibru biologic, echilibru social, deoarece ei înșiși nu știau încotro vîslesc, spre ce țărmuri plutesc, cum de au ajuns pe acest ocean al urii, dar totodată și al iubirii, acești copii care aveau însă dureri sufletești pătimașe, gînduri și voință de răzbunare, care tînguiau cu sete ca să înțeleagă, să cunoască sensul vieții și al morții desfășurată atît de tumultos în fața ochilor lor, erau copiii lagărului și cu acest lucru s-a spus foarte mult.

La un moment dat S.S.-ul a început să dea tîrcoale în jurul blocului copiilor grupului nostru. Pericolul era iminent și el a apărut în forma sa brutală, cînd au început să se repete cu Appell-uri chinuitoare, sîcîitoare. Nimeni dintre S.S.-iști nu s-a întrebat „de unde au apărut atîția copii în bloc" ? Intențiile însă au fost evidente !

N-au fost însă oare acești copii mlădițele rezistenței ? N-au fost ei fiecare în parte, un plăpînd și drăgălaș Iușu, în conștiința rezistenților ? Iar atunci, cînd Schreibstube a dat semnalul de alarmă, că se pregătește un transport cu acești copii s-a întîmplat minunea, nu s-ar putea numi altfel, — o bravură de disperare, a grupului român de rezistență care, cu ajutorul unor combatanți din Spania republicană a fost dusă la bun sfîrșit.

Iată o relatare revelatoare : „Într-o zi cu mîzgă, cu zăpadă și noroi, întreg blocul a fost răscolit de urletele unei patrule a S.S.-ului : „Toți din bloc, afară !" Capetele de mort de pe chipiurile și tunicile lor, ne vesteau o mare primejdie. De data aceasta n-au mai vrut să se lase păcăliți. Cu sau fără fișe de cartotecă, copiii trebuiau să plece !

Toți la Apel ! ! !... Am tărăgănat încolonarea. Am reușit să trimit un mesaj lui Solomon, dar pînă la urmă a trebuit ca să ne încolonăm. Am încercat ca să încurcăm rîndurile, numărătoarea ieșea anapoda, dar tot au reușit să ne numere. Și ordinul „toți tinerii la o parte" a trebuit în cele din urmă să fie respectat.

Dacă vreodată cineva dintre cei ce au supraviețuit

acestor tragice întîmplări o să vrea să-şi imagineze superlativul cuvîntului „durere", va vedea în faţa ochilor aceşti tineri. În privirile lor chinuite de spaima morţii, ardea flacăra urii, dar mai ales durerea. Mi-am adus aminte de cuvintele unui tînăr mai mult copil, rostite cu cîteva zile în urmă. Cuvinte prea mature pentru vîrsta sa. „Ştiţi ce mă doare cumplit ? — îmi spunea el — faptul că n-am apucat şi eu să cunosc sensul vieţii, al dragostei de părinţi, n-am simţit la timpul său ce înseamnă mîna protectoare de mamă şi de tată".

Toţi ne uitam neputincioşi la această privelişte răscolitoare. Cerul plumburiu ne amplifica durerea. Pe feţele unor oameni călîţi în lupte grele, deslușeai clar de data aceasta cumplita durere cauzată de neputinţa de a face ceva. Stăteam ca nişte stane de piatră în poziţie de drepţi, pe un ger cumplit, cu ochii îndreptaţi spre stînga, spre copii. Şi cum nu era voie să-ţi ridici ochii, pe feţele multora lacrimile au îngheţat ca mărgelele. Copiii se îmbulzeau instinctiv, tărăgănau încolonarea şi numai atunci cînd unul dintre ei a fost doborît la pămînt de patul puştii unui S.S.-ist — s-au mai „cuminţit". Era cuminţenia resemnării, a animalului din abator după ce a fost imobilizat. Stăteau drepţi ca stanele de piatră, într-o liniște profundă, astfel că bătăile inimilor noastre obosite se puteau deslușI bine. Văzînd aceşti copii şi tineri gata de a porni pe drumul fără întoarcere, mulţi îşi aminteau că şi ei au avut odată familie : copii şi soţie, un cămin primitor, unde se puteau încălzi la căldura fericirii. Era aproape firesc ca în această tensiune sufletească, unii să nu mai reziste. Coloana era gata, dar comanda de pornire a încremenit pe buzele S.S.-istului din cauza unui urlet îngrozitor. Unul dintre deţinuţi înnebunise... În acelaşi moment, altul, chiar din marginea coloanei, a căzut leşinat. Cunoaşteam istoria celui leşinat. Era un croitor evreu din partea de nord a Transilvaniei, care într-o singură zi îşi pierduse soţia şi 5 copii mici. S-a produs un vacarm.

Cel care înnebunise îşi rupea cu unghiile puţina carne de pe corpul său. S.S.-istul urla, ameninţa, lovea cu patul puştii în dreapta şi în stînga. Apoi o împuşcătură şi pastorul polonez, care-şi pierduse minţile, a căzut cu faţa la pămînt, smucindu-se o singură dată. În urma crimei s-a aşternut liniştea !

Copiii, resemnaţi, mai aruncau o privire tristă şi aşteptau comanda de pornire. În momentul în care S.S.-istul

a ridicat arma ca să termine şi cu cel leşinat, poarta care despărţea cele două lagăre s-a deschis, scîrţîind, şi doi oameni cu banderole de Kapo, s-au îndreptat cu paşi cadenţaţi spre coloană.

Deşi trecut prin atîtea emoţii, de data aceasta am crezut că leşin de uimire. Cei care soseau cu paşi cadenţaţi, milităroşi, nu erau alţii decît un stubendist cunoscut şi încă un tovarăş spaniol, pe care o singură dată avusesem prilejul să-l văd. Se îndreptau degajaţi, fermi spre deţinuţii care de aproape două ore stăteau la apel. Au întins un bileţel gradatului S.S.-ist, reuşind să-l deruteze. Au numărat tinerii cu o iuţeală fulgerătoare. Apoi o comandă: „Ales antreten !" Şi coloana tinerilor, însoţiţi de cei doi au pornit spre lagărul mare.

Cei doi S.S.-işti au mai dat cîteva picioare într-unul căzut la pămînt, au mai lovit cu patul puştii în dreapta şi-n stînga, apoi, fără să le mai pese de coloana rămasă în voia soartei în Zeltlager, şi-au pus armele la umeri pornind şi ei prin poarta unde mai înainte cu cîteva minute dispăruseră copiii.

Cu riscul vieţii, cu o foarte redusă şansă de reuşită, cei doi din însărcinarea rezistenţei au încercat şi au reuşit ceea ce părea imposibil. În cîteva zeci de minute copiii au fost împrăştiaţi prin blocurile lagărului mic, au fost ascunşi, ocrotiţi, ca apoi, nu după mult timp să se reîntoarcă în blocul 66. De atunci în evidenţa S.S.-ului acei copii, figurau plecaţi din lagăr".

Legende ? !... Adevăruri cu valoare de legendă. Eroi ? ! Nu ! Combatanţi din Buchenwald, în rezistenţa buchenwaldiană, care îşi riscau viaţa pentru nişte copii plăpînzi. Totul a fost înduioşător de uman, în condiţiile lagărului hitlerist de neconceput, dar real.

Numărul deţinuţilor copii în lagărul de concentrare Buchenwald era la 11 aprilie 1945 de circa 900. După naţionalităţi se grupau în felul următor : polonezi 288, cehoslavaci 270, deportaţi din Ungaria 290, (circa 150 din nordul Transilvaniei), iugoslavi 42, sovietici 6, austrieci 7, germani 2, total 905. Aproape 85% aveau vîrsta între 11 şi 18 ani. Cel mai tînăr copil a fost polonez de origine [3].

[3] „Konzentrazionslager Buchenwald", Thüringer Volksverlang, Weimar, 1949, p. 53.

Soarta celui mai tînăr deținut din Buchenwald este povestită de propriul său tată, Zucharias Zweig, din Cracovia : „Fiul meu, Ștefan Zweig, s-a născut la 28.I.1941 și la Buchenwald avea numărul de deținut 67 509. Pînă la data de 28.I.1941 am locuit la Cracovia dată după care, conform dispoziției autorităților germane a trebuit să ne stabilim în gheto. Dar nici aici n-am rămas mult timp. Evacuarea s-a făcut în condiții groaznice. Eu am reușit încă în timpul cît eram la gheto să-mi scot și să-mi ascund copilul la cunoștințe poloneze. La evacuarea din gheto toți bolnavii cu medicii care îi îngrijeau, ca și toți copiii au fost împușcați sau omorîți în bătăi. În drum spre lagărul de concentrare într-un rucksac anume confecționat soția mea transporta copilul. Am reușit să-l introducem în lagăr fără să fie observat de S.S., iar acolo, în condiții dramatice, să-l ascundem. Băiatul nostru era pe atunci așa de bine instruit că îmi spunea „Tăticule, S.S.-ul e aici și o să stau foarte liniștit". Și într-adevăr zile întregi stătea cuminte fără să scoată un cuvînt în cel mai întunecat colț al unei încăperi, fără să fie conștient că prin aceasta își salvează viața.

La data de 14.XI.1942 a fost evacuat și acest lagăr și ne-au transportat în lagărul de la Cracovia. Cu o jumătate de oră înainte de plecare toți copiii din lagăr au fost împușcați, iar eu a trebuit din nou să-l ascund pe fiul meu în rucksac, să-l strecor în noul lagăr și să-l ascund. În ziua următoare medicul deținuților urmărea să mai găsească copii și numai cunoștința mea cu acest medic mi-a salvat copilul de la o moarte sigură. După două zile am fost mutați într-o fabrică de muniții, de data aceasta mi-am împachetat copilul într-un impermeabil cu care am fost echipați. Am observat că un însoțitor S.S. prea se uita la impermeabilul meu, un ofițer S.S.-ist căuta cu înfrigurare un copil care se afla în transport. La un moment potrivit am aruncat impermeabilul cu copil cu tot într-un vagon rezervat pentru Wehrmacht care nu era controlat. Și de data aceasta l-am scăpat pe fiul meu de la o moarte sigură.

La 1 august 1944 am părăsit acest lagăr și am fost evacuați la Buchenwald. Am sosit aici la 4 august 1944. Am fost foarte mirat să constat că aici domnesc cu totul alte condiții și trebuie să spun că deținuții germani încă din primele zile au făcut tot ce s-a putut face pentru el. De două ori a fost într-un pericol direct. Copiii din Buchenwald, în două transporturi, au fost îndreptați spre Bergen-Belsen și acolo lichidați ca la Auschwitz. Din primul trans-

port a scăpat fiind raportat că a fost deja trimis din lagăr, iar a doua oară a fost ascuns într-un pat al spitalului.

În timpul evacuării a trebuit să trec prin ultimul pericol. Am fost ajutat ca să mă ascund împreună cu copilul sub clădirea unei barăci. După un timp un camarad german ne-a condus la blocul 45 din lagărul mic.

. . . . . .

Deținuții germani n-au ascuns numai copilul meu, ci au făcut în fel și chip ca să mă rețină și pe mine din transporturile cu destinație în afara Buchenwaldului, în care am fost încadrați".

Dincolo de realul posibil

Dacă în așa-zisul „Lagăr mare" din Buchenwald moartea a fost posibilă în fiecare zi, în fiecare oră, în fiecare minut, — în lumea „Lagărului mic" și dincolo de el, jos, la vale, acei oameni care într-o formă sau alta intrau în prevederile instrucțiunilor „Nacht und Nebel" * era și mai mult posibilă. Din cele spuse pînă în prezent, acest lucru rezultă clar. Trebuie însă știut că în acest imperiu al decadenței umane în împărăția morții plănuită de hitleriști, nu totul se supunea voinței și dorinței aceleia diabolice, nu totul își pleca capul și gîndul cu resemnare. Grajdurile ** „Lagărului mic" — supraticsite de niște arătări —, acumulau în ele gînduri, sentimente și trăiri, care ar putea umple tomuri, în sute de biblioteci. Nu toate inimile erau împietrite, încremenite, nu toți creierii sunau a gol. Este adevărat — domina moartea, disperarea deșartă, resemnarea animalică, dar în fiecare suflet oricît de nenorocit a fost, acolo în adînc, se poate în subconștient — atunci cînd dorea mai mult moartea, un firicel plăpînd îl lega de viață, de dorul de a trăi, de a exista, de speranța de *a fi*. Se poate că acesta a fost instinctul natural pe care omul l-a moștenit din regnul animal. Tot ce se poate că aceasta nu avea nici o legătură cu existența sa umană, cu tragedia sa ! Dar ea a existat împotriva voinței hitleriștilor, împo-

* „Nach und Nebel" — Ordinul Marelui stat major al Wehrmachtului semnat de Keitel din dispoziția lui Hitler care prevedea, printre altele, deportarea în lagărele de concentrare și completa izolare pînă la sfîrșitul războiului, a acelora care se ridică împotriva Reichului hitlerist sau a autorităților de ocupație germane.

** „Lagărul mic" din Buchenwald s-a format din barăci din prefabricate și cîteva foste grajduri.

triva dorinței lor, ca un act viabil, conștient de nesupunere, de opunere, de rezistență. Sub acest aspect și cei care n-au cunoscut Buchenwaldul decît prin orori și crime, prin suferințe și batjocură, prin brutalitate și ignoranță, prin animalică decădere a speciei umane, acei mii și zeci de mii de oameni, toți au format o masă omogenă a mărețului „Nu" ! Dar nu acest lucru este cel mai important, deoarece aceasta aparținea de firescul lucrurilor. Nefiresc era că, și în acel iad de neimaginat de mintea omenească, au fost oameni care au gîndit lucid în momentele cele mai dramatice, au alintat gînduri, sentimente, amintiri dragi din trecut și despre zile care urmează, despre lumini care atunci au existat numai în imaginație, acolo în adîncul sufletului.

Din această categorie de Häftling-i, în primul rînd merită să fie cinstiți cei care s-au logodit cu curajul. Faptele lor au fost inimaginabile, de neconceput pentru o minte care se gîndește în limitele normalului și posibilului. Acei oameni au sustras arme sub nasul S.S.-ului, au ascuns copiii în lagăr, au transmis mesaje în mod miraculos, au ridicat dușumeaua vagoanelor și au transmis comunicări tainice, au spus NU — cu fiecare firicel de nerv al lor.

Acel „nu", spus de acest tip de om despre care este vorba, a fost rostit de ființe omenești indiferent de vîrstă, rostit cu glas tainic sau numai în gînd, cu fapte vitejești sau numai cu o voință dîrză. Da, în această crîncenă și nemiloasă maladie chiar și un gînd, o voință însemna ceva măreț, însemna *omul neînvins*.

Avea douăzeci și ceva de ani, de statură mică, slab, cu fața ceroasă, ochii pierduți în orbite. Dacă te uitai însă mai atent în ochii aceia obosiți și chinuiți de timpul crîncen, nedrept, odios și nemilos — observai măreția. Dincolo de realul posibil, descopereai bucurii nemărginite.

Vorbim despre el ca tip reprezentativ, dar ne gîndim la zeci, sute și multe mii de oameni care au avut gînduri și sentimente, *atunci* și *acolo* unde asemenea bucurii au fost considerate de fasciști sinonime cu crima.

Se putea gîndi, visa, era posibil să ai sentimente calde pentru ceva, cînd în jurul tău zăceau cadavre, deținuții erau adevărate schelete, cînd vedeai cu ochii decăderea umană, atunci cînd în fața ta se comitea un fioros genocid ? Da ! !... Și trebuie spus că prin aceasta a existat atunci și va fi în permanență, un adevărat om — *OMUL*.

Oamenii, și atunci în clipa de disperare, au crezut cu

îndîrjire în oamenie. Oamenii chiar şi la o asemenea fragedă vîrstă, adăpaţi în noblefea ideilor mari ale umanismului, de credinţă într-un viitor al dreptăţii sociale, au devenit *mari*, în înţelesul cel mai nobil al cuvîntului.

Au fost zile cînd la fiecare răgaz cîştigat între Appelluri şi încolonarea pentru muncă, între căratul morţilor şi „aranjarea" priciului supraetajat, între încolonarea pentru mîncare şi „despăduchiere" acest „om" trăia marea aventură a unor visuri despre iminenta eliberare pe care o simţea cu inima, o pipăia cu fiecare firicel de nerv, dar încă n-o putea concepe în dimensiunile ei reale.

Nu este greu de înţeles că în acest loc de detenţie plaiul natal, căminul, grădinile, livezile, parfumul arborilor nu însemnau numai un dor de viaţă ci şi o victorie. Generaţia lagărelor hitleriste (vorbesc de militanţii antifascişti) au văzut, cu mult mai des decît se crede şi se presupune (cunoscînd flagelul svasticii), dincolo de eu-l lor, dincolo de existenţa lor, dincolo de preocupările personale firești — „ce va fi cu mine". Între brutalele realităţi ale lagărului s-au născut măreţe sentimente, se derulau înduioşătoare amintiri şi se încerca intuirea viitorului, de a pătrunde în tainele lui.

În mocirla Buchenwaldului, nici nu-i de mirare că fiecare gînd îndreptat către locurile natale, pămîntul cu miros de iasomie al patriei era mirific, strălucind asemenea culorilor curcubeului. Acesta era antidotul, anticorpii cu care tinereţea sa plină de vitalitate revoluţionară se apăra împotriva a tot ce receptau în jurul său simţurile, văzul şi auzul. Se uita în jurul său ! un mort cu ochii sticloşi, cu o privire pierdută în infinit, îl atrăgea ca un magnet. Încerca să-şi întoarcă capul să nu vadă acea dezolantă disperare, acea prăbuşire ireversibilă în neant, acea contopire dramatică cu totul. Şi n-a mers ! Îi străfulgera încă prin minte : „Există un colţ de ţară frumos şi mănos, scăldat în lacrimi de rouă, în lacrimi adevărate, în dureri adevărate, pămînt mănos cu miros proaspăt de brazdă, pădure verde-verde, mîndră, cu miros de brad, proaspăt şi nostalgic, păşuni cu jucăuşe păpădii şi toate aşteaptă cu încordare *eliberarea* de blestematul trecut. Şi ce mai conta durerea-durerilor omeneşti atunci cînd ea se contopea cu dorul de acel loc senin dintr-un colţ de ţară. Şi durerea dădea putere, durerea năştea speranţă şi o incomensurabilă certitudine. Acel pămînt al cărui nume era rostit cu atîta pietate de tineri şi bătrîni nu va pieri ! Nu *putea*

să piară ! Şi această siguranţă dădea puteri, reconforta, omul se simţea tare, puternic şi gata de fapte mari.

Ridica cu grijă, cu încă doi-trei tovarăşi de suferinţă, pe cei ucişi, parcă să nu-i trezească din acel somn veşnic. Cu inima plîngîndă, îi aşezau lin acolo pe pămînt, cu grijă şi duioşie. Şi atunci cînd inima sa slabă, mult încercată, plîngea în nestăvilit hohot, cînd cupa amarului se revărsa ameninţînd să inunde raţiunea, a răsărit în faţa ochilor minţii soarele strălucitor de primăvară, cu acel colţ de ţară, cu întreg pămîntul patriei îmbrăcat cu veşminte de flori parfumate, care te copleşeau cu frumuseţea şi gingăşia lor. Se scutura ca după un coşmar şi a devenit un om integru. Gîndul la o patrie eliberată în care zburdă copiii, iar moşii şugubăţi fac ca să uiţi amarul prin care ai trecut, îi dădeau aripi, îl oţeleau, pentru a înfrunta orice obstacol, în primul rînd pericolul care punea sub semnul de întrebare însăşi supravieţuirea. Gîndindu-se cu multă căldură la locurile de care îl legau atît de dragi amintiri, luptînd pe baricada de la Buchenwald, el medita la sacra sa datorie, că aici, aici el poate, — deşi logic e imposibil — să apere cu cinste gloria pămîntului românesc, să lupte cu toată fiinţa, ca acolo să dispară pentru totdeauna — disperarea, doliul, degradarea umană. Văzînd atîţia morţi, atîţia oameni nevinovaţi căzuţi victime fascismului, toate celulele cerebrale îl împingeau să se opună fără preget, cu preţul vieţii, ca aşa ceva să nu se mai întîmple, să nu se mai poată repeta, nici aici la Buchenwald, nici într-o Germanie sau într-o altă ţară, niciodată, nicăieri, nici acum şi nici în viitor. Şi atunci, în momentele tainice, de răgaz lăuntric, între două misiuni în cadrul rezistenţei contempla, visa cu foc şi cu patimă, *Patria*. În ea îmbrăţişa şi fiinţa care îi umplea toată tinereţea şi adolescenţa sa. El care era într-o stare fizică deplorabilă, putea să înţeleagă fără a se înspăimînta, — ceea ce i se întîmplă. Pentru prima oară, s-a văzut pe sine în „Mica baracă sanitară", cînd plutea între viaţă şi moarte, atunci cînd această invizibilă „linie de demarcaţie" însemna numai o distanţă de ordinul centimetrilor. O vedea şi pe *EA* aevea cu părul ei mătăsos, aruncat înapoi de un vînticel de vară, o vedea fugind în joacă să nu fie prinsă, o vedea radiind de fericire că a îndeplinit încă o misiune conspirativă. Era aşa de vie imaginea aceea mirifică, că îşi întindea mîinile tremurînde s-o prindă, s-o mîngîie, s-o apere, s-o îmbrăţişeze ! Şi de atunci o văzuse cu ochii minţii, o visa şi o vedea în diferite

ipostaze, în unele înrudite cu amintiri, iar în altele despre care nu era de unde să știe că e realitate sau rătăcirile unei minți care, acumulînd tot ceea ce se petrece în jur, este gata să cedeze. O vedea acolo în marginea orășelului unde obișnuiau să se întîlnească tainic ca descoperind cu încetul din noapte silueta perfectă, întunecată, înscrisă pe cerul înstelat, luminat de lună. El îi vorbea. Ea spunea ce avea de spus, de multe ori lucruri apăsătoare, grele de conceput. Șoapta ei dăruită nopților cu clar de lună sau fără acest astru, a apărut acum iar, acolo, în împărăția morții. Da, se întîmpla nu numai s-o vadă, ci s-o și audă. Erau acele trăiri profunde pe care le cunoaște numai cel ce-a fost deținut în lagăr, permanent aflat la un pas de moarte. Odată gîndindu-se la ea, o vedea angajată într-o luptă ce îi punea în joc însăși viața ei. Și era cuprins de o mare neliniște, era într-atît de tulburat încît un tovarăș din rezistență, cu care avea întîlnire, îl întreba : „Ce s-a întîmplat, de ce ești frămîntat, ți-e frică ?" S-a uitat la el cu reproș ! E adevărat că nu exista combatant lipsit total de teamă, să nu-și dea seama de pericolul confruntării cu dușmanul. Dar chiar în aceasta consta măreția faptelor. Conștienți de pericole, de marile riscuri, oamenii tocmai pentru că au fost *oameni,* au luptat. Erau gata să jertfească totul, chiar și aceste frumoase, prea frumoase visuri, gînduri, amintiri despre dragostea din adolescență și tinerețe. Cum, probabil, și interlocutorul său cunoștea, în lagăr fiind, sentimente similare, descoperind răspunsul în ochii săi tineri, nu l-a mai întrebat niciodată nimic referitor la gîndurile și trăirile personale.

Se gîndea adesea la acel pămînt drag străjuit de dealuri cu vii, dominat de arbori seculari, la pămîntul în care serile de vară erau atît de misterioase, cu zumzetul unei lumi abia percepute dar neînțelese de om, cu zefirul blînd, cu cîntecul universului, la serile de iarnă cînd în drum spre casa conspirativă zăpada scîrțîia atît de plăcut sub bocancii săi ponosiți. Își amintea de mama sa. Chipul drag al acelei mame bune, născută pentru a se jertfi și a cunoaște suferințe peste suferințe. Imaginea ei îi apărea des în fața ochilor. Nu era vorba numai de instinctul natural față de ființa care l-a zămislit, ci de ceva cu mult mai deosebit, cu valențe umane multiple. De cîte ori nu își aducea aminte că ea a fost prima care l-a înțeles că a trăi fără să faci ceva ca să schimbi lumea nedreaptă era un *păcat* de neiertat. A înțeles că își jertfește fiul, a

înțeles că singurul fiu, pe care îl iubea ca lumina ochilor, nu-i aparținea, ci îl revendicau cauzele în care era implicată și ea, — luptă pe care n-a înțeles-o pe deplin dar era convinsă că e dreaptă.

Tînărul ajuns un captiv și la cheremul celui mai hain dușman al omenirii visa revoluția. Și o vedea desfășurîndu-se cu steaguri roșii, cu tovarășii luptînd cu polițiștii și jandarmii. Tînărul visa *revoluția luminii minții*. Vedea cum cad dușmanii, unul după altul. El se afla pe baricadele luptei sub argumentele de oțel ale rațiunii, ale omeniei și umanității. În ziua aceea a aflat despre așa-zisele transporturi ale morții și era să urle a neputință, cum de nu s-a putut face nimic spre a opri o asemenea decădere. Cînd își mușca buzele, fiind culcat cu fața în jos în cușca sa supraetajată, dintr-o dată ca într-un film de groază, au început să gonească imagini după imagini ; întîlniri cu parole, manifeste tainice, literatura interzisă, sabotajul, armele — și în centrul tuturor — oamenii vii, cu griji și suferințe, oameni care vor ca viața de atunci să fie altfel. Le vedea fețele dîrze sau feciorelnice, îi vedea în culori — acolo în fața sa —, curajoși, dîrzi. Îi auzea cum își manifestă dorința, voința de a fi luptători demni de ei înșiși, de mărețul lor crez de calitatea lor de *om*. Și durerea incomensurabilă pentru morții care zăceau în jurul lui, cu zecile (deoarece, cu tot efortul depus, nu se putea să fie duși la crematoriu, chiar dacă la Apell, S.S.-ul a luat act de deces), se contopea cu raza conștiinței că și ei au fost oameni ce au luptat cu dăruire de sine ostași alături de întreaga suflare europeană care a ținut la demnitatea sa umană, au luptat cu arma în mînă sau numai scrîșnind din dinți, au luptat, spunînd *nu* și iar *nu* fascismului.

Pentru a se înțelege cît de cît acel mecanism complicat — structura rezistenței buchenwaldiene — era neapărată nevoie să se spună cele de mai sus. Trebuie înțeles că rezistența, adică o masă de oameni gata de sacrificiul suprem, nu se adăpa în faptele sale numai din ura împotriva ferocilor asupritori, ci ea era împotriva celor care le-au pîngărit patria, familia. Nu era numai ura împotriva acelora ce au ucis cu cinism, au jefuit fără opreliști, au comis atrocități oribile, ci era împotriva celor care au pîngărit diadema civilizației umane și au mistuit în flăcări inchiziție-

nale măreția geniului generațiilor. Rezistența buchenwaldiană își avea ca obiectiv major de a salva chiar acele visuri, trăiri, rememorări, speranțe din care hitleriștii au dorit să se aleagă praf și pulbere. Ținuta de *om*, suflet de *om*, gînduri și sentimente de *om*, speranțe de *om*, rațiunea de *om*, pentru acest lucru se ducea între rezistența organizată și S.S. o luptă pe viață și pe moarte. Atîta timp cît omul mai avea sentimentul său de patriot și antifascist, cît nutrea gînduri gingașe pentru o tovarășă de luptă, o iubită, o mamă sau o soră, acel *om* n-a putut fi înghițit de *mocîrla* hitleristă. Chiar dacă murea, pierea de moartea provocată, el n-a fost un înfrînt, ci a căzut victorios pe baricadă. Oameni care mînuiau armele, în oricare eșalon al rezistenței de la Buchenwald, au fost în primul rînd, și înainte de toate, oameni cu gînduri nobile, cu visuri, speranțe și cu certitudinea izbîndei.

Eliberarea

Istoria ar fi fost dureros de nedreaptă dacă „Eroica" de la Buchenwald s-ar fi terminat cu o înfrîngere ! Acest fapt nu era însă deloc exclus, ci mai degrabă părea o realitate ! Puterea de foc a rezistenței față de armamentul de care dispunea S.S.-ul a fost proporția între David și Goliat — în cel mai fericit caz. Dar acei oameni contau totuși pe ceva atunci cînd și-au înscris pe stindard „autoeliberarea", eliberarea lagărului prin forță, salvarea deținuților de nimicirea fizică preconizată de S.S. În acest calcul din punct de vedere politic și psihic figura în primul rînd marea cauză umană antifascistă, crezul puternic ca stînca de granit — că hitlerismul se prăbușește, că va învinge progresul uman, că oamenii vor fi liberi și se vor bucura de viață ! Apoi, nu trebuie uitată acea uriașă forță morală pe care o întruchipau în lagăr comuniștii. Acea forță de șoc a rezistenței buchenwaldiene care radia viu și permanent în jurul său încrederea în cauza confruntării victorioase cu SS.-ul, vitalitate și optimism, în cele mai dramatice și disperate împrejurări. Firește că o mare înrîurire, în sens pozitiv, au avut asupra moralului deținuților înfrîngerile pe toate fronturile ale armatelor hitleriste, apropierea de lagăr a forțelor armate aliate.

Trebuie spus încă și încă odată, să fie știut, că în această privință noi, comuniștii români, am fost înconjurați de o apreciată aureolă. Cele mai bune gînduri și cele mai profunde sentimente de admirație ni s-au făcut pentru cele petrecute în România la 23 August 1944. Datorită acestui fapt, moralul grupului român atingea cote dintre cele mai înalte. Apoi erau diferitele forme ale pregătirii rezistenței : grupele de luptă bine organizate, „trupa" de rezervă, și fapt

esențial, *erau armele*. Despre toate acestea S.S.-ul n-avea cunoștință. Tainele rezistenței au rămas taine, deși la un moment dat ea a fost sesizată de multe sute, chiar mii de oameni. Și această unitate de solidaritate dădea puteri, încredere, certitudine în victoria cauzei.

Rezistența armată a început de fapt înainte de a se fi tras primul glonte. Ea s-a declanșat odată cu chemarea la poartă a peste patruzeci de deținuți politici cu vechime în lagăr — pe care S.S.-ul îi considera capii rezistenței (abia acum se vedea cît de puțin cunoaște S.S.-ul rețeaua clandestină din lagăr. Cei în cauză, într-adevăr erau tovarăși și camarazi buni, dar departe de a fi principalii conducători ai rezistenței).

„La intervale de jumătate de oră, difuzoarele repetau în zadar numerele celor 46 de deținuți pe care S.S.-ul probabil voia să-ți rețină ca ostateci. Peste cîteva ore difuzoarele amuțiră. Apoi o voce nervoasă ordonă : „Lagerăltester să se prezinte la poartă". În cîteva minute s-a aflat de la el că a primit ordin ca în 24 de ore să-i găsească pe cei vizați, în caz contrar se vor lua cele mai drastice măsuri împotriva sa. Lagerältersterul, înconjurat de cîțiva Lagerschutz, umbla din bloc în bloc, prefăcîndu-se că-i caută pe cei dispăruți.

În timpul acesta, tunurile (de pe linia frontului, n.n.) nu se mai auzeau de loc. Această acalmie aparentă ne-a consumat mai multă energie nervoasă, decît lupta pentru viață din perioada domniei S.S.-ului. Ciuleam urechile, ne amăgeam să auzim tunurile și tancurile, dar totul în zadar. Peste lagăr s-a lăsat o noapte apăsătoare, grea. Toți eram consemnați. Cu toții vegheam. Era evident că S.S.-ul și-a dat seama că stă față în față cu o rezistență organizată.

În această noapte, cu toate că reflectoarele își vărsau lumina dușmănoasă asupra lagărului Buchenwald, conform unei indicații primite, o parte din rezervele noastre alimentare au fost scoase din „pivnița" tainică distribuindu-se oamenilor o anumită cantitate, restul fiind ascuns în locuri unde puteau fi mai ușor utilizate, în caz de nevoie. Operația comporta un mare risc, în fiecare moment lagărul putea fi invadat de trupele S.S., care după cum eram informați, se aflau în stare de alarmă. De data aceasta Lagerschutzul nici formal nu mai stătea la post.

Porțile din interiorul lagărului lăsau „liberă trecere", dar nu și turnurile de pază și reflectoarele."

. . . . . : : : : :

„Ceturile s-au ridicat. Azurul bolții, soarele prietenos de primăvară s-au aliat frontului nostru de luptă, care era ferm hotărît să facă față oricărei situații. De dimineață dispăruse obișnuitul du-te-vino caracteristic orelor de după deșteptare — n-am fost solicitați nici pentru apel, nici pentru a aduce dejunul și rația de sute de grame de pîine. Era o liniște mormîntală, lagărul parcă nici nu respira. Mă uitam prin fereastra blocului la cerul senin ca atunci cînd privești o femeie frumoasă și așteptam parcă un răspuns. Și răspunsul parcă n-a întîrziat. El mi-a venit sub forma unei convingeri că voi trăi și momentul solemn al eliberării. Mă uitam la morții din fața blocului — cu toate eforturile, nu s-a reușit decît în foarte mică măsură să se curețe lagărul de morți — și în inima mea cîntam pentru ei acordurile grave ale „Missei solemnis" a lui Beethoven. Mă rugam la un dumnezeu inexistent să ferească omenirea de un asemenea cataclism a cărui victimă eram și eu. În sinea mea mă gîndeam să nu dea soarta ca noi — cei prezenți aici, — să avem vreodată, după eliberare, de-a face cu fascismul, sub orice formă s-ar prezenta el. Mă rugam ca dintre cei prezenți, cît mai mulți să beneficieze și mîine și poimîine de această boltă senină, plină de optimism, de binefacerile ei. Mă rugam, nu cu un „Tatăl nostru", ci cu un dor de viață care mă ardea, pe mine ca și pe toți cei din lagăr. Era o rugăciune emoționantă, pornită din adîncul sufletului. Nici n-am simțit că pe obrajii mei se prelingeau lacrimi. Deși concepția mea despre viață era că „soarta și-o făuresc oamenii", în acele momente cruciale credeam totuși că există o soartă, un destin al fiecăruia. Speram că destinul nostru comun este supraviețuirea.

M-am trezit din această visare melancolică. Un ordin milităresc : Lagerältersterul Eiden a fost din nou chemat la poartă. Deci expirase ora ultimatumului. Sosise ora socotelilor conform scadenței, sosise ora fatală".

. . . . . : : . . : : : :

Cu iuțeala fulgerului s-a răspîndit vestea că Eiden s-a întors cu ordinul de la comandantul lagărului ca să-i mai

caute pe fugari. De data aceasta însă, lipseau termenele ultimative... Lagărul jubila. Era o înfrîngere evidentă a conducerii fasciste a lagărului. Oare totul se va petrece așa simplu, la ora sortită ? Nu ! Aveam certitudinea că nu ! Cunoșteam prea bine pe hitleriști ca să cred într-un astfel de deznodămînt. În aceste zile și Salomon locuia în blocul 31. Misiunea sa era probabil, de așa natură — că trebuia să fie în centrul lagărului (blocul avea o așezare „strategică" — foarte bună. De la acest punct puteai să ajungi ori unde, în cel mai scurt timp). În aceste zile, în momente de răgaz, am avut prilejul să schimbăm idei, să discutăm intim despre problemele ce ne frămîntau. Și el era de părere că cedarea momentană a stăpînirii ascunde multe pericole.

Imediat după ce s-a aflat, după reîntoarcerea lui Eiden, că comandantul lagărului n-a mai amenințat cu nimicire totală, lagărul a început să respire, să ia înfățișarea sa obișnuită. Din nou echipele au pornit după mîncare, s-au împărțit rațiile zilnice. Se părea că totul intră în normal, cînd deodată difuzoarele adresează iarăși ordinul ca primul reprezentant al deținuților din lagăr să se prezinte la poartă. În cîteva minute lagărul s-a închis în sine, ca un melc în cochilie. Drumurile au devenit pustii, oamenii ședeau tăcuți, îngînduraţi. Se vorbea în șoaptă".

. . . . . .

Din ceea ce mi s-a comunicat, am aflat că era momentul regrupării forțelor pe naționalități. Se dăduse ordin pentru „evacuarea" lagărului cu orice preț, chiar cu riscul exterminării tuturor deținuților. Deci trebuia să ne pregătim și noi forțele pentru evacuare. O confruntare armată directă nefiind posibilă încă — deoarece aceasta ar fi însemnat pieirea celor mai mulți dintre deținuți. S-a hotărît să se facă totul pentru a tărăgăna operațiunea de evacuare. Comandantul lagărului a fost de acord ca detaliile evacuării să fie organizate de conducerea deținuților. La indicația acestuia urma să mergem printre oameni, să-i lămurim ce înseamnă evacuare, să-i îndemnăm să se supună cît mai greu.

S-a luat în calcul eventuala ordine de evacuare pe care o va prefera S.S.-ul. Întîi blocurile locuite îndeosebi de evrei, apoi cele locuite de ofițeri sovietici, prizonieri de război etc. Eram repartizat pentru a duce această muncă

de lămurire într-un bloc de evrei proveniți din partea de nord a Transilvaniei și din Ungaria" [1].

*

* *

Și așa a fost cum am prevăzut cu toții. Primii pe care S.S.-ul i-a avut în vedere în răfuiala sa dementă au fost evreii. Hăituiți, sleiți, batjocoriți, neajutorați, speriați, disperați și indiferenți se întrebau care o să le fie soarta. Rezistența buchenwaldiană a făcut totul ca să salveze cît mai mulți din această categorie de Häftlingi, — de multe ori ducînd pentru ei adevărate lupte. Oamenii, aceste victime, care au pierdut atît de mult, n-au mai vrut nimic, decît să treacă cît mai repede linia care desparte viața de moarte. Mulți, foarte mulți dintre ei, pur și simplu n-au mai vrut să trăiască, n-au mai vrut să existe. Erau înspăimîntați și se întrebau dacă după acest cataclism mai poate urma viață, cu amintiri, cu clinchete de pahare de sărbători, cu nunți și botezuri. Acești oameni, majoritatea foști deținuți în lagărul Auschwitz, au preferat abisul decît batjocura lupilor înainte de a-i devora și acei care au fost solicitați pentru „Antreten" (Aliniere) spre a porni în necunoscut, au mers, poticnindu-se, dar au mers spre destinul lor crîncen și barbar. În unele blocuri s-a reușit să se obțină, o nesupunere, o activitate în interesul tărăgănării ordinului de evacuare S.S. în altele însă nu. N-a fost suficientă nici rațiunea și nici chiar forța rezistenței. Ei care au văzut crematoriile din Birkenau nu s-au putut obișnui cu gîndul că trebuie să trăiască, că trebuie să privească realitatea așa cum este și au mers, deși au știut că această supunere înseamnă moarte. Și tragedia a început cu blocurile de carantină din „Lagărul mic". Iată cum povestește odiseea sa un supraviețuitor [2].

„Într-o dimineață de aprilie a anului 1945 s-au auzit zbieretele unor S.S.-iști care au înconjurat blocul. „Alle juden heraus !" se striga și au început cele mai groaznice unsprezece zile din viața mea. După ce ne-am strîns, am fost conduși la uzina D.V.A. care se afla în afara lagărului, de fapt într-o hală uriașă scoasă din uz a unei fabrici de cartușe.

[1] Iosif Micu, *Am supraviețuit lagărului hitlerist*, București, 1971, p. 189 și urm.

[2] Amintirile lui Herskovits Francisc, fost lucrător la uzinele „Dermata" din Cluj — din 1.XII.1950 (mss.).

Atunci încă n-am fost infestați cu păduchi. Dar în ziua următoare a fost adus un transport de evrei polonezi, lituanieni și letoni, care de mai multe săptămîni au fost pe drum și fierește — erau plini de păduchi — ca de altfel peste o zi și noi. Trei zile ne-au ținut pe acel loc — timp în care numai o singură dată am primit mîncare.

Într-o zi de sîmbătă, S.S.-ul ne-a mînat pe toți care ne aflam acolo. De aceea scriu „mînat", deoarece nici vînatul nu este hăituit, în felul în care am fost noi. Atunci eram deja un grup de cinci-șase mii de deținuți. S.S.-ul ne tîra ca pe o turmă cu bîte de grosimea brațului, loveau pe cine puteau și unde puteau. Mulți dintre noi au pierit acolo cu oasele sfărîmate. Cu o nemiloasă precizie și rapiditate, au împărțit această masă uriașă în trei transporturi. Eu am fost în al doilea cu mulți camarazi clujeni. Nici cei mai odioși asasini nu pot avea o soartă cum am avut noi. Ei erau cu aproximație 200—250 soldați S.S. și o mulțime de cîini dresați.

Cădea o ploaie rece. Noi am pornit în rînduri de cîte cinci, braț la braț, cu pași militărești, respectînd distanța dintre rînduri. Cum am ieșit din Buchenwald, am auzit ecoul unor împușcături des repetate, iar cînd am ajuns la pădure am înțeles ce s-a întîmplat. În șanțul de la marginea drumului am observat primul mort împușcat în creierul mic (metoda de exterminare preferată de hitleriști). Inima mi s-a strîns de durere. Împușcăturile se repetau tot mai des. Ecoul lor a fost amplificat de lătratul turbat al cîinilor și de zbieretele călăilor S.S. Pe marginea șanțului, la distanțe de cîte treizeci-patruzeci de metri, cîte un cadavru și acestea cu semnele exterminării ca la primul.

Am văzut chiar o asemenea executare : doi S.S. își mînau victima la marginea șanțului, îl obliga să îngenuncheze. Strigau să nu miște, apoi pe la spate îl împușcau în cap. Cîinii se repezeau la victimă.

Șapte ore am fost mînați într-un ritm diabolic și atunci într-un luminiș al unei păduri am primit odihnă de o jumătate de oră. Bătuți permanent, am fost cărați pînă la asfințit cînd am ajuns la marginea unui sat. Am fost tîrîți într-o șură cu fîn. A fost o noapte groaznică. Atunci coloana noastră se compunea încă din circa 1 600 de oameni. Un număr atît de mare de oameni presați într-un spațiu atît de mic, abia răsuflam. Despre dormit nici nu putea fi vorba. Era o îmbulzeală groaznică. Au fost unii care au pierit călcați de ceilalți. Acționa legea animalică — cine are

mai multă vlagă. Atunci cînd gălăgia a devenit insuportabilă, poarta şurei se deschise şi un S.S.-ist în mijlocul unei zbierături, „Ruhe" ! — a tras o rafală în masa de oameni, din pistolul automat. Ce mai contau doi, trei morţi...

În zori am fost mînaţi în curte. Călăii S.S.-işti aliniaţi la o parte şi alta a porţii şurei, înarmaţi cu ciomege, bîte, iar alţii cu patul puştii ne loveau pe unde apucau. Au fost unii care au fost răniţi grav, în urma acestui „tratament" şi n-au mai putut continua drumul. Aceşti Häftlingi n-au fost lăsaţi în sat. Cîte doi oameni cu mîna pusă subsori, i-au scos din sat. Nu numai victimele barbariei au fost împuşcate, ci şi deţinuţii care îi însoţeau.

Iarăşi un marş de opt ore după care urma o odihnă de o jumătate de oră. Aici pentru prima oară după evacuare am primit 25 grame de pîine şi o fărîmă de margarină. Acesta a fost primul aliment pe care l-am înghiţit în ultimele trei zile. Foamea şi setea ne-au chinuit groaznic pe toţi pentru că marşul zilnic era de treizeci-patruzeci kilometri. Dar nu ne-a lăsat să ne odihnim mult. Imediat, cu metodele amintite, ne-au hăituit mai departe. În noaptea respectivă nu ne-am odihnit nicăieri, mărşăluiam necontenit toată noaptea. Peste tot era pădure. Paza a devenit tot mai bestială. Împuşcăturile se amplificau. Nenorociţi căzeau tot mai des victime. În ziua a treia, cu excepţia a două popasuri, am mărşăluit toată ziua şi apoi iarăşi grozăviile unei şure însoţite de împuşcăturile S.S.-iştilor şi mîncare, nimic !

Dimineaţa, din întîmplare am ajuns la capătul coloanei. Abia atunci am înţeles îmbulzeala de a ajunge în fruntea coloanei. Ultimii două sute de deţinuţi au fost încadraţi de cei mai înrăiţi S.S. Coloana a fost lungă, iar drumul n-a fost neted. Trecea peste dealuri cînd mai mari, cînd mai mici. Distanţa dintre rînduri era obligatorie ca să fie păstrată. Firește, cei din spate care trebuiau să-şi urce corpurile sleite pe deal nu puteau păstra distanţa de cei care coborau deja. Şi atunci a intrat în acţiune S.S.-ul cu cîini, cu bîta şi patul puştii. Iar dacă întîmplător careva s-a aplecat să-şi aranjeze încălţările, a fost împuşcat pe loc. Şi aşa soarta ultimilor 150—200 de oameni, de la coadă, era exterminarea, nu însă înainte de a trece prin cele mai groaznice torturi.

Un exemplu de ce fir atîrna soarta unui om. Prinşi cîte cinci trebuia să mărşăluim cu paşi de defilare zeci de kilo-

metri. Drumul era noroios şi aluneca. Majoritatea dintre noi aveau în picioare saboţi de lemn.

În ziua aceea am scăpat de o moarte sigură, deoarece atunci cînd am fost mînaţi pe un podeţ îngust, am reuşit să mă strecor printre primii, restul camarazilor au fost împuşcaţi.

A fugi era imposibil. Cei care întîmplător au reuşit să fugă, în majoritatea cazurilor au fost readuşi de fasciştii civili şi predaţi pazei S.S. — care i-au împuşcat pe loc. Şi la podeţul amintit s-au desprins de grup — doi fraţi — să fi avut 17—18 ani. Au fost readuşi în coloană de civili unde au fost asasinaţi.

În ziua a 4-a, după ce am mărşăluit într-un ritm diabolic, am sesizat că sîntem abia la 20 kilometri de Weimar. Distanţa Buchenwald — Weimar este de circa 20 kilometri iar noi am străbătut deja cel puţin 100 kilometri prin văi, dealuri şi munţi, trecînd poduri, podeţe şi prin drumuri neumblate. Ne-am dat seama că sîntem mînaţi în cerc.

Comandantul era Oberscharfürer cu un aspect de bandit, permanent cu un pistol încărcat şi cu mîna pe trăgaci. Cu sînge rece, fără nici o remuşcare, a împuşcat deţinuţii pentru cea mai mică „greşeală", iar de cele mai multe ori, numai din distracţie pe acel pe care soarta l-a împins în faţa sa. Restul pazei — cu excepţia unor bătrîni soldaţi ai Wehrmachtului, printre care se găseau şi cîţiva din Banat, — au fost „adevăraţi S.S." cu cîinii lor fioroşi care se întreceau în crime şi bestialităţi. Au fost mai sîngeroşi decît cîinii lor, animale fără raţiune.

Omorurile şi torturile se amplificau. Grupul de deţinuţi zi cu zi se împuţina. La urmă n-am mai dormit în şure, ci pe cîmp liber sau într-un ţarc, în vînt şi ploaie. Acestea erau totuşi locuri mai bune de odihnă decît şura. Ne-am încălzit cu propriile noastre corpuri, ca oile. De dormit nu putea fi vorba, cu toate că eram obosiţi de moarte şi complet epuizaţi, în parte din cauza păduchilor care s-au înmulţit înspăimîntător, în parte din cauza frigului, foamei, setei şi a stării sufleteşti complet degradate.

În ultimele zile şi alimentele S.S.-ului erau în epuizare şi ei au început să mănînce din sfeclă furajeră, fapt care i-a făcut şi mai odioşi, comiţînd şi mai mari fărădelegi. Pentru o coajă de sfeclă furajeră ne-am încăierat şi pentru aceasta eram pasibili de bătăi, şi de multe ori, de gloanţe. Am început să preferăm moartea, — astfel, cel puţin scăpam de chinuri şi suferinţe. Pe atunci a început

să dea în pîrg orzul și noi am încercat să rupem cîte un fir ca să ne astîmpărăm foamea și setea. Dacă eram văzuți de însoțitorii noștri ni se aplicau pentru aceasta pedepse severe, de la bătăi pînă la un glonte fatal. Era interzis să bei apă din fîntîni sau din șanțuri. Și pentru aceasta se împușca ! Pentru apa murdară din sistemul de curgere al caselor țărănești nu se aplicau pedepse. Am trecut prin localități în care populația a vrut să ne dea o bucată de pîine. Dacă un S.S.-ist a observat gestul, a sărit asupra civilului, a început să-l bată cu patul puștii, amenințîndu-l că-l cară cu noi.

Asta a ținut 11 zile, în care de două ori am primit cîte o rație de pîine minusculă, o dată trei cartofi fierți, dar și aceștia stricați. Foamea ne-a determinat ca noaptea pe neobservate să rupem iarbă și atunci cînd S.S.-ul nu ne vedea, s-o rontăim. Eu nu sînt scriitor de romane, dar nu cred că s-ar găsi un om care să poată descrie grozăviile acestor 11 zile, deoarece și pentru mine este de neînțeles cum de am putut supraviețui. În ziua a 11-a, înainte de masă, am sosit în lagărul de concentrare de la Flossenburg, unde am primit o fiertură caldă și ne-am întins cîteva ore în curtea lagărului. N-am mai rămas decît circa 200 de oameni. După masă iarăși a apărut escorta S.S.-istă și ne-a mînat mai departe, firește — cine mai putea !

Eu am simulat că sînt mort, lucru ușor de făcut, deoarece pluteam între viață și moarte. Pentru un S.S.-ist eram suspect ; s-a apropiat de mine, mi-a dat un picior cu sete, zbiera „Steh auf du Hund". Mi-a deschis pleoapele, apoi cu un cîrlig a început să mă tîrască după el prin curte. Cînd văzuse că nu dau semn de viață nici după această ispravă, mi-a dat o lovitură zdravănă cu cîrligul și m-a lăsat în voia soartei. Restul au fost duși mai departe care — după mărturisirile unui fost Häftling — cu mici excepții, cu toții au murit sau au fost exterminați !

: : : : : : : : : : : : :

Pentru autenticitatea faptelor descrise mai sus, în afară de mine, răspund și camarazii mei, tovarăși de suferință din lagăre de concentrare și care au supraviețuit, toți din Cluj: Abraham Alexandru și Iosif Pal — mecanici, Ciobanu Eugen — funcționar, Mandel Eugen și Heinrich Mihai — ceasornicari".

Această zguduitoare mărturie, despre evacuarea în mare grabă din Buchenwald nu este numai oglinda unor suferințe umane incomensurabile, ci este o mărturie despre ce s-ar fi întîmplat cu toți deținuții din Buchenwald, dacă n-ar fi existat rezistența, dacă n-ar fi existat „eroica", dacă n-ar fi existat o rațiune lucidă în momentele cele mai dramatice. Se știe că din „Lagărul mic" au fost scăpați sute și mii de oameni. — Da ! Salvați, ascunși, hrăniți, îmbărbătați că vine viața ! că urmează viața !... Acești mari mutilați ai sufletului nici n-au putut concepe și majoritatea nici n-au vrut să conceapă alternativa vieții. Nici nu-i de mirare ! Numai acolo, la Buchenwald, au început să simtă pentru prima oară că n-au fost lăsați în voia soartei, că există forțe care nu numai că vor să-i apere, dar și sînt capabili să-i apere. Blocuri întregi de evrei, de multe ori — cu riscul vieții au fost salvate de la o pieire sigură. Evacuarea era sinonimă cu asasinatul în masă aproape în toate cazurile.

„La noi [3] „retragerea" a însemnat că ne-au cărat de la dreapta la stînga și invers pînă ce ne-au exterminat aproape pe toți. Într-o asemenea acțiune a pierit și Kelemen Pali. O să-ți descriu cu alt prilej cîteva cazuri în care populația germană și-a manifestat solidaritatea cu noi în mod individual, iar într-un caz chiar în mod colectiv. Deci populația din locurile pe unde ne-au cărat nu s-a solidarizat cu acțiunile hitleriștilor".

„Din lagărul anexă Ordruf am ajuns de la Dachau, unde m-am îmbolnăvit de tifos exantematic. Am rămas în viață datorită a doi medici români August și Hofner originari din București, deportați din Franța. Evacuarea a fost groaznică. Un masacru. 14 000 de oameni au fost încolonați și trimiși spre Buchenwald, iar la destinație au ajuns 60" [4].

„În a doua săptămînă a lunii aprilie vreo 3 000 de deportați străini au fost mînați în direcția localității Gardenlegen din districtul Altmark. Ei nu trebuiau să cadă în mîinile unităților blindate americane care se apropiau. Dar oamenii erau prea extenuați și istoviți de foame ca să poată merge mai departe. Pe cei care nu puteau să țină pasul,

[3] Dintr-o scrisoare recentă a lui Konreich Emeric, din Baia Mare.

[4] Din amintirile orale ale lui Marian Repanovici, din Turnu-Măgurele.

gardienii îi băteau pînă ce mureau pe drum. Americanii se apropiau tot mai mult. La 13 aprilie, coloana a fost îndreptată spre o baracă vopsită în roşu de la marginea oraşului Gardenlegen. Podeaua era acoperită cu un strat gros de paie, gardienii au stropit paiele cu benzină, i-au silit pe deţinuţi să intre, apoi au dat foc paielor şi au zăvorît uşile. La început cei închişi au reuşit să înăbuşe focul cu hainele lor, dar gardienii au deschis din nou o uşă, au tras cu cartuşe incendiare şi au aruncat grenade cu fosfor. Unele victime care au reuşit să-şi croiască drum spre libertate au fost întîmpinate de gardieni cu rafale de mitraliere. Curînd strigătele au încetat. Gardienii s-au năpustit înăuntru şi au împuşcat pe toţi aceia care mai mişcau. Numai doi deţinuţi — un francez şi un ungur — reuşiseră să evadeze. După ce gardienii s-au retras, ei au părăsit ascunzişul lor şi i-au condus pe americani, care tocmai sosiseră la locul acestei tragedii. Dintre cei 3 000 de deţinuţi, 1 100 au pierit în această baracă din Gardenlegen. Soarta celorlalţi este încă necunoscută" [5].

Şi cum frontul se deplasa foarte încet, s-a iniţiat evacuarea „Lagărului mare" — şi a început acel joc măreţ al curajului de a tărăgăna cît mai mult fatala ieşire prin poarta sinistră. Şi acest lucru, spre gloria rezistenţei, se întîmpla chiar şi atunci cînd mitraliere grele, aruncătoare de flăcări — erau îndreptate spre acea mare, mută, ameninţătoare, deţinuţii din acel infern.

În aer plutea, se simţea frica lor animalică şi au început să devină nerăbdători, să-şi arate şi mai mult colţii. Au vrut blocurile cu prizonierii de război sovietici. Nu ! Era răspunsul fiecăreî conştiinţe, fiecărui suflet care a respirat ceva din aerul curat al rezistenţei buchenwaldiene. Nu ! !... Dar ei, militari disciplinaţi, au spus da. Au plecat, dar soarta lor n-a fost similară cu a coloanelor de evrei descrise. Ei au plecat, dar hotărîţi să lupte, să nu-şi dea viaţa pe nimic, să folosească toate şansele. Dacă sacrificiul trebuia dat pentru a putea salva ce se mai poate, apoi el urma să fie scump plătit. Şi ei cu cele cîteva pistoale şi cîteva arme albe, nu departe de lagărul Buchenwald, s-au ciocnit cu duşmanul. Mulţi eroi au căzut în orele acelea, mult sînge nevinovat a curs, care era menit să zămislească

[5] *S.S. în acţiune*, Bucureşti, 1962, p. 134.

viața nouă al cărui prag aproape că-l atingeau. Mulți au reușit să supraviețuiască, să-și cîștige dreptul la viață liberă prin luptă, o luptă dîrză, crîncenă între bine și rău, între odios și seninul viitor. Au trăit, au luptat în continuare și unii dintre ei, peste cîteva zile, s-au reîntîlnit cu tovarășii de luptă și suferință de alte naționalități, ca oameni liberi. Evacuarea a zdruncinat lagărul, dar nu l-a ingenuncheat, nu i-a luat speranța de viață, nu i-a călcat conștiința, spiritul de combativitate, dorința de luptă. Iată cum își amintește un fost deținut[6] despre acel moment crucial din viața lagărului :

„Rețeaua de informații, care funcționa perfect, ținea la curent conducerea grupului cu noile evenimente și sarcini. Cu noi ținea legătura un tînăr francez. Îl cunoșteam. Într-o vreme locuisem în același bloc. O parte din informațiile primite au fost transmise tuturor. În tabăra S.S. era o mișcare febrilă. Se apropia deznodămîntul. Grupa noastră era în formație de luptă. La orice chemare pentru incolonare, deținuții trebuiau conform consemnului să răspundă cu un „Nu" categoric.

. . . . . : : : : : : :

În toată după-amiaza de 9 aprilie, am stat culcați la pămînt în spatele delușorului care ne proteja de eventualele gloanțe din turnurile de pază. În ultimele 3—4 zile, aceste turnuri deveniseră adevărate citadele ale morții. Cînd nici nu te așteptai, deschideau focul. Au fost răpuși de gloanțe mulți oameni nevinovați care așteptau cu înfrigurare — eliberarea. De altfel, după cum s-a văzut în strategia păzitorilor noștri, în aceste zile turnurilor de pază li s-a atribuit un rol deosebit. Erau ticsite de „S.S. — cap de mort". După informațiile noastre, fiecare turn primise armament în plus. În aceeași după-amiază, un eveniment ne-a dat noi îndemnuri, noi impulsuri pentru luptă. Două avioane sovietice de vînătoare zburau la o atît de mică înălțime, încît toți cei din lagăr au observat mîinile piloților care făceau semne. Și mai semnificativ ni s-a părut faptul că turnurile de pază n-au tras. Comentînd aprins cele petrecute, Cionca a tras concluzia că nu mai era cine

[6] Iosif Micu *Am supraviețuit lagărului hitlerist*, București, 1970, p. 204—208.

să dea ordine. Legătura cu Berlinul era întreruptă. Şi a avut dreptate !

: . . : : : : : . : . . :

Întunericul se lăsase deasupra lagărului. Noi continuam însă să stăm pe poziţiile stabilite. Aşteptam noi dispoziţii din partea conducerii grupului nostru. Era o seară primăvăratică. Adia un vînt căldicel, iar pe cer scînteiau miliarde de stele. Să fi fost orele 21, cînd, unul cîte unul, ne-am retras în blocul 36. Ne-am culcat pe podea, pe pătura ce o aveam asupra noastră. Nu era îngăduit să aprindem vreo lumină. Trebuia să vorbim în şoaptă. Blocul trebuia să fie considerat de S.S. nelocuit.

Am păstrat formaţia de luptă şi la culcare.

Cred că nimeni nu dormea în bloc. Afară frontul se auzea de parcă ar fi fost în imediata apropiere a lagărului. Aceasta stimula şi mai mult nesomnul nostru. Totuşi reflectoarele turnurilor de pază nu uitau să cerceteze drumurile şi blocurile lagărului. Era evident că hitleriştilor le era teamă şi acest fapt ne umplea inimile de bucurie. Ei ştiau că trupele aliate nu vor întreprinde nimic ca să pericliteze securitatea celor care au supravieţuit în lagăr.

11 aprilie 1945 era o zi însorită. Încă din zori difuzoarele anunţau pe deţinuţi să stea liniştiţi. Se spunea că vom fi predaţi americanilor care erau deja la Weimar. Dar cine să dea crezare hitleriştilor ? Cu toţii ardeam de febra luptei decisive care urma să se desfăşoare. Să fi fost ora 9,15, cînd un S.S.-ist, galopînd, ţinînd de căpăstru un cal înşeuat, a urcat din lagăr. Cu iuţeala fulgerului am aflat, toţi S.S.-iştii din lagărul Buchenwald cu S.S.-istul şchiop de la magazia marelui Revier au fost scoşi din lagăr. Un şchiop şi un cal, atît a însemnat în momentul acela autoritatea hitleristă pentru lagăr.

: : : : : : : : : : : : :

Inimile au început să bată de parcă voiau să sară din piept. Atît la dreapta, cît şi la stînga blocului, se tirau pe burtă combatanţi cu puşti acoperite cu pături. Se cutremura blocul, geamurile se făceau ţăndări. Turnurile de pază trăgeau nebuneşte asupra blocurilor şi a drumurilor şi au continuat să facă aceasta mai multe ore în şir. Schimbul de focuri a fost cu mult mai violent decît ne aşteptam. Hitleriştii mai rezistau. Se pare că totuşi au fost luaţi prin

surprindere. Nu se gîndiseră că vor avea de înfruntat o asemenea forță de luptă. Se auzeau strigătele de îmbărbătare din partea alor noștri. Am văzut transportîndu-se primii răniți...

Deodată turnurile din dreapta au amuțit. Apoi puterea focului, după o intensitate maximă, s-a potolit. Vacarmul însă a continuat și în mijlocul lui, în difuzorul care rămăsese mut în tot timpul primei etape a luptei, s-a auzit o voce răgușită, emoționantă. Se anunța : „Wir sind frei !" (Sîntem liberi !). Deci turnul principal a fost ocupat. Era 11 aprilie, ora 15 *. Ne îmbrățișam. Aveam cu toții ochii înlăcrimați. Am ieșit din bloc în urma indicației primite. Repede am luat-o spre dreapta unde gardul era distrus. În cîteva minute eram și noi înarmați în pădure. În fuga lor disperată, S.S.-iștii aruncau nu numai armele, uniformele, căștile, ci tot ce apucau. Eram înconjurat de oameni străini care vorbeau în diferite limbi, dar simțeam cu toții aceiași ură sfîntă. Grupul de S.S.-işti ascuns în spatele unei stînci — într-un fel de văgăună — a fost capturat, dezarmat și adus în lagăr. Erau ca fiarele prinse în capcană. Au fost predați conducerii mișcării de rezistență.

. . . . . .

Astfel, la Buchenwald domnia crimei s-a terminat. Am trăit, am supraviețuit în condițiile favorabile ale desfășurării războiului, ne-am eliberat luptînd. A doua zi după autoeliberarea lagărului, dimineața, în apropierea lui s-a desfășurat o altă ciocnire. Un grup de șase S.S.-işti (cum am putut constata mai tîrziu), protejați de un parapet natural format din stînci, trăgea în noi, care aveam misiunea să pieptănăm pădurea din apropierea lagărului și s-o curățim de eventualii dușmani, nimicind sau capturînd rămășițele trupelor S.S.

---

* Paula Schwartz, cercetătoare a istoricului lagărelor naziste, a aflat (într-o arhivă a armatei americane) un document care se referă la autoeliberarea lagărului de concentrare nazist Buchenwald, la 11 aprilie. Citățm din *„Die Glocke von Ettersberg"*, nr. 98.I.1985. Weimar 11 aprilie... „Lagărul de concentrare Buchenwald. Au fost organizate grupe de asalt speciale pentru preluarea pazei. La sosirea noastră au fost deja cucerite turnurile de pază și au fost luați prizonieri 125 membri ai S.S.-ului care sînt deținuți în incinta lagărului. Conducerea se află în mîinile unui „Comitet" bine organizat, recunoscut de toate naționalitățile din lagăr.

Probabil că cei din spatele parapetului au simțit că li se pregătea lovitura de grație. Deodată a început o puternică rafală de foc, în care se amesteca și țăcănitul mitralierei. Nu ne puteam da seama ce forță aveam în față. Un fost deținut politic german, care preluase ad-hoc comanda, ne făcea semn să ne risipim și mai mult. Ordinul a fost salutar, căci doar peste cîteva minute au explodat două grenade. Schijele n-au atins pe nimeni. În urma mișcării făcute de grupul nostru înarmat, S.S.-iștii erau în mod practic înconjurați.

La un moment dat am văzut că un băiat din Cluj, care în ultimele zile a fost atras în grupul de rezistență, se îndrepta, tîrîndu-se pe burtă, spre comandantul grupului, apoi, fugind în zig-zag se apropia de noi. N-au trecut nici zece-cincisprezece minute și s-a întors ținînd în mînă sau agățate pe cingătoare, vreo cinci-șase grenade. Deși se aflau într-un punct destul de îndepărtat de comandantul grupului, am putut totuși observa că se pregătește ceva hotărîtor. Un băiețel, care nu avea mai mult de 16 ani, îmi transmitea că atunci cînd voi auzi explozia să fug spre stîncă. Copacul cu trunchiul său gros ne-a ferit de schije. În general n-am avut nici un rănit. Cuibul S.S.-iștilor amuțise. Se părea că toți pieriseră. Dar cînd mai mulți dintre noi am sărit în această cazemată naturală, am găsit doi care stăteau cu mîinile ridicate, palizi, tremurînd de spaimă.

Cu o carabină ușoară pe umeri, înapoindu-mă spre lagăr, mă uitam în jur în această pădure pe unde trecuse „frontul rezistenței". Pe acel drum erau aruncate mantale cu însemnul „cap de mort", rucksac-uri pline de lucruri prețioase, pistoale cu centuri cu tot, aruncate de-a valma, fotografii, acte, hărți, gamele turtite, conserve, sticle de vin neatinse (cu etichetă franceză) și fel de fel de alte lucruri.

Pășeam încet spre lagărul liber, prin această pădure răvășită și contemplam... „Iată ce se alesese din trufașii și cruzii noștri asupritori!"

Posteritatea va trebui să rețină că una din cele mai groaznice încercări ale supraviețuitorilor a fost în momentul cînd trăind cu fiecare nerv satisfacția luptei victorioase au constatat că și aici în eroicul Buchenwald proporțiile pierderilor de vieți omenești nevinovate erau foarte ridicate. Ce grea încercare a fost pentru fiecare, atunci

cînd răscolind sinistra evidență a S.S.-ului realizau faptul că în numeroase cazuri rezistența n-a reușit să salveze de la moarte deținuții, strădaniile lor fiind uneori înfrînte.

Iată datele macabrului bilanț buchenwaldian * :

1. Decedați și asasinați în lagăr	34 566
2. Execuții : prizonieri de război uciși în grajdul de cai, numărați după îmbrăcămintea predată — 7 200. Executați — adică spînzurați — 1 100	8 300
3. Transporturi de lichidare :	
— transportul exterminat în întregime, în 1940, la Hohenstein	187
— transportul de evrei exterminat în întregime prin gazare la Bernburg, în 1942 ..	285
— transportul de evrei exterminat în întregime la Dachau	351
— evrei din Olanda trimiși la Mauthausen, în 1942	341
— evrei și țigani trimiși la Auschwitz, în 1942	813
— uciși la Dora, camuflați ca transport trimis la Auschwitz	3 000
— transporturi trimise la Auschwitz, în 1943	1 180
— copii trimiși la Auschwitz în 1943 . . .	200
— evrei trimiși la Auschwitz în 1944 . . .	1 101
— copii trimiși la Bergen-Belsen în 1944	600
— transporturi trimise la Bergen-Belsen în 1944	2 438
transporturi S. III, trimise la Bergen-Belsen	1 700
Total	55 062 **

Și cum pot scăpa supraviețuitorii de coșmarul unui asemenea bilanț ? Spune, tu omule ?...

---

* Date din *Arhiva Buchenwald*, de pe lîngă Institutul german de istorie contemporană, Berlin ; din lucrarea *Konzentrazionslager Buchenwald*, Thüringer Volksverlang, Weimar, 1964, p. 17.

** Cercetări recente au stabilit că numărul total al morților a fost de 65 000. În „marșurile morții" din ultimile zile ale războiului au mai pierit cel puțin 9 000 de deținuți ai lagărului.

După acea oră „H" — dramatică și glorioasă

Nu se poate spune că în primele ore după eliberare, foștii deținuți ai Buchenwaldului păreau victime. Pe corpurile lor scheletice care poate că aveau să moară peste cîteva ore, se vedea mirajul victoriei și nu orice victorie, ci o victorie smulsă cu arma în mînă, o victorie demnă de rezistență, de modul în care au trăit și au acționat tot timpul. Cei prezenți și generațiile care vor urma trebuie să știe că a acționa împotriva S.S.-ului în dosul sîrmei ghimpate echivala cu o sinucidere. Și totuși s-a acționat, s-a luptat, s-a desconsiderat jocul cu moartea, s-a făcut totul pentru salvarea oamenilor, victimelor, combatanților, deoarece *omenia* în acest imperiu al neomeniei a fost mai presus de orice. Tot ce respira acel pămînt blestemat al fostului lagăr Buchenwald — udat cu sînge și lacrimi, îmbibat cu miros de hoit, tot ce era cinstit, avea, atunci în momentul solemn al eliberării, ceva în priviri, ceva căldură în jurul inimii ce strălucea ca briliantul. Era momentul marii experiențe umane, cînd s-a constatat că un monstru social cum a fost hitlerismul — în general, fascismul la putere — nu poate supraviețui nici timpului istoric minuscul, cincisprezece ani. În primele zile, această mare trăire umană, plus durerea pentru cei cărora nu le-a fost dat să aibă parte de clipa eliberării, a dominat tumultuos, copleșitor, totul.

După acea oră H, dramatică și glorioasă, s-a descoperit că noi sîntem oameni și acest fapt era de un dramatism groaznic. Au fost oameni înnebuniți pentru ai lor, copii, tați, frați, surori, mame care i-au alăptat și crescut. Alții, după cîteva zile, au început să se cutremure pentru faptul că au mai rămas în viață. Cum de-au rămas în

viață tocmai ei, nu părinții, nu copiii, și nu soția sau iubita ? După cîteva zile, deși se ducea o activitate intensă din partea grupurilor de rezistență naționale, tot mai mulți cădeau pradă durerii, disperării. Lagărul era plin de morți neînhumați, neincinerați [1], mințile și sufletele erau cernite. În acele zile s-a încercat ceva, o acțiune de masă care să fie o demarcație între moarte și viață, între deținut și omul eliberat care poate spera și privi cu optimism spre viitor.

„Să fi fost opt-zece zile după eliberarea lagărului Buchenwald. Prima „toaletă" a lagărului fusese făcută. Imense grămezi de morți erau acum orînduite în stive, în jurul crematoriului. Pe platforme speciale se vedeau cadavre scheletice, cu ochi sticloși, cu mîinile ridicate spre cer, de parcă cereau cuiva socoteala pentru soarta lor... În condițiile libertății mă cutremuram și mai mult, văzînd aceste dureroase imagini semănînd cu un amar reproș.

Erau zile de trezire la realitate. Cu toate tragediile personale, cu toate ororile pe care le-a cunoscut fiecare deținut, dimensiunile catastrofei abia acum puteau fi măsurate în toată amploarea.

. . . . . .

După vreo opt-zece zile de la eliberarea lagărului, pe Appelplatzul Buchenwaldului a fost instalată din nou spînzurătoarea ca pentru o execuție, a fost adusă „capra" pe care se aplicau loviturile groaznice. Pe o masă au fost expuse uneltele de tortură, pe alta sinistra „colecție Koch", din piele de om, iar de jur împrejur — remorci cu cadavrele celor care n-au apucat ziua eliberării, ale acelora care au pierit în ultimele zile. Aflasem că se pregătește vizitarea lagărului de către populația orașului Weimar. Nu știam din a cui inițiativă s-a făcut, însă organizatorii au fost militarii americani.

Era o zi de început de vară. Deși era încă devreme, cîteva ore înainte de prînz, timpul se încălzise, făcînd ca asupra lagărului să plutească mirosul greu al cadavrelor. În văzduh, atîta revărsare de bucurie, iar aici jos, pe acest pămînt, presărat cu atîta blesteme, suferințe, lacrimi și sînge, — cîtă tristețe ! Erau momentele aducerilor

[1] Datorită extenuării excesive a organismelor decesele continuau (n.n.).

amintе — și aceste aduceri aminte erau foarte dureroase, ardeau ca un fier înroșit.

Pe la ora 11, a început să se scurgă în șuvoaie populația Weimarului către fostul lagăr. Am stat în apropierea mesei pe care erau așezate uneltele de tortură și a uneia din platformele cu morți. Mă așezasem aici cu bună știință. Am vrut să studiez fețele. Ce spun aceste expresii pe care nu le-am putut vedea în tot timpul odiseii noastre ? Cum vor reacționa ele ? Ce va spune sufletul lor prin trăsăturile feței și prin graiul ochilor ?

Cînd am văzut intrînd prima revărsare a unei coloane ordonate a populației, pe poarta cu inscripția „Iedem das seine", m-a apucat furia. M-am gîndit un moment ! Aici e locul lor. „fiecăruia ce i se cuvine" ! Cei care au vrut să îngroape civilizația umană, care au vrut să împingă înapoi roata istoriei, cei care au pus în practică gîndul dement al nimicirii fizice după anumite criterii „științifice", stabilite de suflete de brută, să suporte consecințele!

Mă uitam la trei fete tinere. Una blondă, plinuță, cu trăsături fine. Ochii trădau atîta spaimă, încît era evident că nu auzise niciodată despre cele petrecute la circa cincisprezece kilometri de Weimar. Cînd și-a întors capul și a zărit cadavrele înțepenite, a scos un strigăt de spaimă. Fata mai în vîrstă, care pînă atunci o ținea de mînă, a scos și ea un strigăt de groază și a început să plîngă în hohote. Așa au plîns toate trei.

Lîngă ele stătea o bătrînică, bine îmbrăcată, cu fața zbîrlită, fără a trăda suferințe. Și fața ei era palidă. Dar paloarea ei nu era probabil pricinuită de aceleași cauze ca a celor trei fete. Am avut impresia că în cugetul ei se dă o luptă între incertitudine și certitudine ! Părea că se întreabă : „Oare și ai mei au contribuit la aceasta ?" Nu eram convins însă că în sinea ei simțea acea mare remușcare pe care trebuia s-o simtă. În momentele acelea s-a produs o rumoare, au izbucnit plînsete, strigăte, două femei au leșinat și au fost scoase pe tărgi.

Coloana continua să înainteze. Era un fel de „omagiu" obligatoriu adus victimelor hitlerismului, un omagiu cu valoare de simbol, de natură să demonstreze că nici o forță, oricît de diabolică, nu poate opri victoria spiritului uman, că omul înfruntînd orice vicisitudini, merge mereu înainte, că etica umană reprezintă o valoare reală.

Coloana se scurgea încet. Paloarea fețelor, spaima și lacrimile o caracterizau în general. Dar erau și fețe care

dădeau prilej la reflecții deosebite. Bunăoară, era un bărbat înalt, spătos, roșu la față de bine ce era hrănit, cu o pălărie tiroleză pe cap, din care nu lipsea măcar, nici convenționalul pămătuf. Probabil că era unul din îmbogățiții de război, viermi profitori ai marelui dezastru care s-a produs în lume. Îi cercetam chipul, aproape nimic nu-l emoționa. Nici chiar acea apocaliptică încleștare a cadavrelor, care începuseră să putrezească, răspîndind un miros de nesuportat.

În colțul gurii acestei creaturi, am descoperit parcă batjocură nazistă, care a provocat mari suferințe atîtor oameni. M-a apucat un acces de furie. Eram gata să sar la el și să-l strîng de gît. Să-l scutur pînă ce o să-și dea sufletul.

Nici acum — era să-i strig — nici acum nu-ți dai seama de monstruozitatea crimelor voastre ?

Mă uitam la cadavre, la bietele cadavre rămase din marele apocalips. Erau încleștate într-un sinistru și lugubru ghem. Piciorul unui polonez se încrucișa cu mîna unui spaniol, capul unui evreu era sprijinit pe pieptul unui francez, picioare peste picioare... și mîini, mîini ridicate spre cer, parcă rugîndu-se : „Scapă, dumnezeule, omenirea de ce am pățit noi !".

Priveam aceste platforme macabre și mi se părea că văd numai mîini și picioare, că văd numai și numai schelete care așteaptă marea chemare a învierii. Nu o înviere biblică, ci momentul cînd totul și toți se vor apleca cu pietate în fața martirajului milioanelor de oameni.

Coloana se scurgea... Erau sute și sute de oameni.

Cred că în ziua aceea întreg Weimarul se golise de populație. Trecea în fața mea un grup de tineri de cel mult 14—15 ani. Am remarcat că i-a impresionat mai mult baionetele militarilor, decît ororile din jurul lor. Fețele lor aveau o mină mai mult speriată de ceva neplăcut, decît simțămîntul înspăimîntătoarei realități buchenwaldiene.

Mă uitam la acele fețe tinere și alături de întristare, m-a apucat revolta. Era să urlu ! „Ce-ați făcut ?" Cum v-ați dezumanizat tineretul ! ?"... „Care va fi soarta acestui tineret ! ?"... Dar n-am urlat, ci am rămas trist la gîndul că mulți ani vor trebui să treacă pînă cînd traumatismele grave provocate sufletului omenirii vor fi vindecate..."

Întîlnirea cu realitatea era violent de crudă nu numai pentru masa de deținuți, dar chiar și pentru combatanții călîți în luptă, trecuți prin foc și sabie, disciplinați pînă în cel mai înalt grad, pentru că, vrînd-nevrînd, au căzut pradă momentului bilanțurilor, al retrospectivelor, al privirilor înapoi cu mînie la trecutul apropiat. Oamenii au trăit drama redescoperirii fostei lor vieți mizerabile, inimaginabil de monstruoasă, de foști deținuți în lagărul hitlerist. Pînă ce oamenii au fost Häftlingi, ei n-au avut timp să se oprească, goneau înainte pe drumul vieții sau ca erou sau ca victimă, acum însă cînd acel marș a luat sfîrșit, sufletele s-au poticnit. Erau înspăimîntate de ceea ce s-a petrecut, de ce s-a putut întîmpla cu civilizația umană în secolul al XX-lea. Lipseau de la apel tovarășii de suferință și de luptă, prieteni, mulți din cei cu care am împărțit cupa amarului destin. Și era groaznic să vezi fețele acelora care au supraviețuit lagărului hitlerist de la Buchenwald, însă și fețele acelora care atunci l-au văzut pentru prima oară. Semnificativ în această privință este un raport prezentat de o comisie de anchetă a guvernului englez, care a examinat „probele" crimelor cu imparțialitate.

„Lagărul Buchenwald este situat pe un teritoriu deluros, împădurit, la o depărtare de Weimar de circa 15 minute cu mașina..." *

Mărimea lagărului o indică faptul că, capacitatea sa maximă a fost prevăzută pentru 120 000 de oameni. La 1 aprilie în lagăr se aflau 80 813 deținuți. Cu cîteva zile înaintea sosirii trupelor americane, naziștii au lichidat un mare număr de deținuți, aproximativ 18 000—22 000. Unii dintre acei deținuți care urmau să fie exterminați pentru că „știau prea mult", au reușit să se ascundă. (Comisia nu avea de unde să cunoască realitățile rezistenței buchenwaldiene n.n.). Era cu neputință să se stabilească precis procentul naționalităților rămase în lagăr ; am găsit mulți evrei și germani neevrei, polonezi, unguri, cehi, francezi, belgieni, ruși etc. Un raport amănunțit, care ne-a fost înmînat de reprezentanții unui comitet antifascist, arată că numărul total al deținuților care au murit sau au fost

* Raportul unei delegații parlamentare. Raportul Parlamentului a fost întocmit din ordinul Majestății sale de către primul ministru, lordul trezoreriei și ministrul apărării. Aprilie 1945. Din delegație au făcut parte contele Stanhope și lordul Addison, din partea Camerei lorzilor, colonelul Wickham, sir A. Southby, doamna Tate, domnul N. Edwards, sir Silverman, Graham White, sir Morris Jones, Driberg din partea Camerei comunelor.

asasinați la Buchenwald sau imediat după moartea lor într-un așa-numit „lagăr de exterminare" a fost de 51 572, dintre care cel puțin 17 000 după 1 ianuarie 1945. Lagărul este acum deschis și mulți dintre cei internați acolo l-au părăsit din proprie inițiativă. Naziștii au lăsat fișiere amănunțite cu nume, dar în timpul vizitei noastre a fost cu neputință întocmirea unei liste a acelora care se mai aflau în lagăr, deoarece cadrele medicale și sanitare americane erau ocupate cu dezinfectarea lagărului (muncă prestată în parte de persoane civile, de germanii din împrejurimi, care au fost aduși zilnic ca să li se arate ce s-a întîmplat în numele lor și în mijlocul lor), iar problemele alimentației și ale asistenței medicale erau pe primul plan.

Deși cei internați în lagăr sînt denumiți de obicei „prizonieri", ei nu trebuie confundați cu prizonierii de război militari. Ei se compuneau din trei categorii principale : a) deținuți politici și evrei chiar din Germania ; b) după extinderea celui de-al treilea Reich — deținuți politici și evrei din Austria, Cehoslovacia, Polonia etc. ; c) începînd din 1940 — bărbați și tineri aduși la munca forțată din diferite țări ocupate.

. . . . . : : : : : : : : :

Deși lucrările de curățire a lagărului începuseră cu o săptămînă și ceva înaintea sosirii delegației noastre și condițiile trebuie să se fi îmbunătățit deja considerabil, prima noastră impresie și care a persistat, era aceea a unei murdării generale de nedescris, miasmele pe care le răspîndeau cadavrele în descompunere și bolile care otrăveau încă întregul teritoriu. O baracă pe care am vizitat-o printre primele, a fost una dintre cele mai bune...

Această baracă era una dintre acelea care sînt folosite acum ca spitale de tranziție pentru cazurile cele mai grave de subnutriție. Mulți dintre deținuți nu erau în stare nici să vorbească ; zăceau într-o stare de somnolență și ne urmăreau doar cu ochii. Unii vorbeau fără greutate și ne arătau răni, cicatrice groaznice și leziuni — care nu puteau să fi fost provocate decît de loviri cu piciorul sau prin bătăi. Zăceau pe jos pe pături sau sub pături. Toți erau într-o stare de totală sleire. Autorități americane ne-au comunicat că de la sosirea lor numărul deceselor ar fi scăzut de la circa 100 la 30 pe zi. Îmbrăcămintea obișnuită era o haină, o vestă sau o jachetă ruptă, de bumbac, sub care se vedeau coapsele ce nu erau mai groase decît

încheietura unei mîini normale. Un schelet pe jumătate gol care înainta anevoios, ca pe catalige, de-a lungul gangului, văzînd grupul nostru, luă o poziție mai dreaptă, zîmbi și salută. Medicii care făceau parte din delegația noastră și-au exprimat convingerea că un anumit procent al acestor oameni nu vor supraviețui nici măcar în condițiile tratamentului pe care îl primesc în prezent și că un procent și mai mare dintre ei, care probabil vor mai putea să trăiască, vor rămîne pentru tot restul vieții bolnavi și inapți de muncă. Printre deținuții din această baracă se aflau scriitori și studenți, precum și un membru al „Biroului 2" francez luat prizonier la Varșovia.

În barăcile obișnuite pe care le-am văzut, erau ridicate de-a lungul pereților laterali cîte patru platforme de scînduri susținute de grinzi. În fiecare din cușetele formate în acest fel, avînd o adîncime de 6 picioare, o lățime de 4 picioare și o înălțime de 2 picioare, trebuia să doarmă 5—6 oameni. Chiar și în starea lor de slăbire, ei aveau doar atîta loc ca să poată sta culcați pe o parte. Unii dintre ei ne-au demonstrat cum se putea face aceasta. Ca rufărie de pat aveau niște zdrențe, pe care și le procura fiecare cum putea. Mormane de asemenea zdrențe au fost arse în diferite părți ale lagărului, barăcile însă mai sînt încă pline de paraziți...

Baraca pentru cadavre avea două etaje, demisol și parter. Coborîrea în subsol se făcea pe o scară abruptă de piatră sau printr-un coridor în pantă, care se deschidea sub un chepeng, la capătul coridorului erau executați deținuții istoviți și inapți pentru muncă. Metoda obișnuită de ucidere pare să fi fost spînzurătoarea. În curte, nu departe de o grămadă de cenușă albă, se afla o spînzurătoare, la subsol am văzut altă spînzurătoare și cîrlige rezistente, fixate la o înălțime de circa 8 picioare de la podea. Ni s-a spus că erau peste 40 de asemenea cîrlige, dintre care însă majoritatea au fost scoase de către naziști înainte de a fugi (firește că o delegație ad-hoc nu a avut cum să cunoască mecanismul diabolic de exterminare practicat la Buchenwald — n.a.). Ni s-a arătat o bîtă grea de lemn, lungă de aproximativ două picioare, cu care, după cum ni s-a spus, erau bătuți deținuții dacă lucrau încet, bîta era mînjită de sînge. De la subsol, cadavrele erau transportate la crematoriul de la parter cu ajutorul unui mare ascensor electric (asemănător cu cele folosite în spitale pentru urcarea tărgilor). În curtea crematoriului soseau

mașini încărcate cu cadavre din barăcile bolnavilor de dizenterie și din alte barăci, adesea despuiate și de mizera lor îmbrăcăminte vărgată de deținuți. Am văzut încărcătura ultimului dintre aceste transporturi, care, pe baza unui ordin dat de generalul Eisenhower, urma să fie îngropată de către locuitorii din împrejurimi cu propriile lor mîini. Cadavrele începuseră să se descompună, dar, după cum am putut constata, nici unul dintre ele nu prezenta semne de violență, se pare că toți au murit de foame sau de boală (este vorba de victimele din ultimele săptămîni ale existenței lagărului — n.a.). La crematoriu am găsit mai multe cuptoare mari, cu țevile și grătarele acoperite de un strat de zgură și cu bare de fier încovoiate din cauza căldurii.

. . . . . .

Întocmind acest raport, am încercat să descriu totul cu sobrietate și în mod obiectiv și să evităm părerile personale, sentimentale. În încheiere, am vrea totuși să relevăm că, pe baza observațiilor noastre la fața locului, am ajuns la convingerea unanimă și fermă, că la Buchenwald s-a aplicat o politică de permanentă înfometare inumană și că un asemenea lagăr vădește culmea decăderii la care poate să ajungă omenirea. Obsesia celor văzute și auzite la Buchenwald ne va urmări încă mulți ani [2].

Semnat :

Stanhope — *Ness Edwards*
Addison — *S. Sydney Silverman*
Tom Wickham — *Graham White*
Archibald Southby — *Henry Morris Jones*
Mavis Tate — *Tom Driberg*

În zilele care au urmat imediat după încetarea luptei, în zilele marilor bilanțuri, în care euforia izbîndei pregătite cu atîta migală și sacrificii în decursul anilor se conjuga cu incomensurabila durere în fostul lagăr Buchenwald, s-a consumat un act care prin semnificația sa viza nu atît trecutul, cît viitorul, — un act care va rămîne înscris cu litere majuscule în analele Buchenwaldului. Ju-

[2] *S.S. în acțiune*, vol. cit., p. 128—130 ; Culegere de documente, în „Kongres-Verlang" — Berlin, 1957.

rămîntul... „Grupul român" a ieşit la suprafaţă. I s-a recunoscut „cetăţenia" cu drepturi depline pentru meritele din perioada rezistenţei şi a eliberării. Tricolorul flutura mîndru şi imprima respect datorită actelor de vitejie a rezistenţei române, insurecţiei naţionale antifasciste şi a actelor de vitejie a armatei române în lupta comună a popoarelor împotriva hitleriştilor, a fascismului. Românii au fost respectaţi în plus pentru tot ceea ce organizaţia de partid din lagăr a făcut pentru salvarea oamenilor, a tinerilor. Acest respect a mai alinat durerile în acele zile, cînd grupurile naţionale s-au pregătit să aducă *Ultimul omagiu* celor care n-au mai ajuns să vadă prăbuşirea nazismului, memorabila zi cînd morţii Buchenwaldului, cei neîngropaţi şi cei cărora de mult le-a fost răspîndită cenuşa în cele patru zări, purtată de vînturile aspre ale iernii şi ale nopţii hitleriste.

Cînd s-a comunicat că va avea loc o adunare închinată celor dispăruţi, am devenit şi mai trişti, chiar foarte trişti. Sute, poate chiar mii de cadavre se găseau încă adunate în jurul crematoriului, pe platforme. Ne-am pregătit ca pentru înmormîntarea unor fiinţe dragi, foarte apropiate de inima celui rămas.

. . . . . .

În apropierea locului de adunare ni s-a alăturat un mare grup de adulţi : „Bătrînul", Petru, Radu, Ernest, Carol şi toţi ceilalţi. Păşeau tăcuţi, trăgînd picioarele de parcă ar fi fost ţintuiţi de greutăţi. Feţele lor păreau îmbătrînite, chiar şi ale celor tineri, care de fapt erau încă nişte copii. Coloana noastră impresiona prin masivitatea ei. Apelul care a urmat nu semăna cu obişnuitele apeluri din timpul existenţei lagărului, dar nici cu acel apel de după eliberare, din momentele înălţătoare ale victoriei. Era ceva cu totul aparte, cu toţii simţeam aceasta, era zguduitor prin tragismul lor. Buchenwaldul îşi îngropa morţii în mod demn. Foştii deţinuţi din Buchenwald încheiau un capitol şi deschideau acum un alt capitol — al vieţii care urma. Într-adevăr, jurămîntul rostit de foştii deţinuţi în ziua memorabilă de 19 aprilie 1945 pe vechiul Appellplatz din Buchenwald, cu prilejul adunării comemorative, în amintirea victimelor, avea să însemne reintrarea în viaţă.

Am fost cuprinşi cu toţii de o emoţie deosebită, cînd am auzit rostindu-se cu hotărîre : „Noi, cei din Buchenwald : ruşi, francezi, cehoslovaci, germani, spanioli, italieni şi austrieci, belgieni şi olandezi, luxemburghezi, români, jugoslavi şi unguri, am luptat împreună împotriva S.S.-ului, împotriva criminalilor nazişti pentru autoeliberarea noastră. Sîntem pătrunşi de convingerea că luptăm pentru o cauză dreaptă ! Victoria trebuie să fie de partea noastră ! Sarcina noastră este de a stîrpi nazismul din rădăcini. Scopul nostru este de a construi o lume a păcii şi libertăţii. Sîntem datori să facem aceasta pentru tovarăşii noştri nimiciţi, pentru rudele lor".

Apoi a sunat şi mai grav, ca un semn al adeziunii şi hotărîrii : „Pentru această luptă ridicaţi mîna, pentru jurămînt şi rostiţi după mine : „Noi jurăm !".

Din mii de guri, în aproape toate limbile vorbite în Europa, se revărsau ca un torent cuvintele : „Jurăm" ! „Jurăm ! Jurăm ! Jurăm !"... Pumnii încleştaţi se ridicau spre cer, vrînd parcă să strige în eter : „Niciodată nu vom admite reînvierea barbariei fasciste. Jurăm ! !"... Oamenii parcă nu se mai puteau controla. Da ! În secundele acelea, cei prezenţi pe Appellplatz, foştii deţinuţi ai Buchenwaldului, şi-au întors gîndurile de la trecut, scrutînd viitorul.

Am simţit cu toţii că trebuie să punem umărul pentru a construi o lume a dreptăţii şi a prosperităţii, a fericirii omului. Mă uitam la aceşti bătrîni, tineri şi copii, la aceşti orfani ai Europei şi, în locul compasiunii, le-am trimis în gînd o strîngere de mînă şi un îndemn : voi veţi răzbate, trebuie să răzbateţi !

Au fost rostite cuvîntări în mai multe limbi, cu acelaşi text. Au vorbit : delegatul U.R.S.S. — KALEIN, al Poloniei — SZCZEPANIAK, al Germaniei — BARTEL (conducătorul Comitetului internaţional ilegal pe întregul lagăr, n.n.), al Franţei — JATTEFAUX, al Cehoslovaciei — RADA, al Angliei — CROOKS. Era de faţă reprezentantul trupelor americane. Cu toţii au evocat lupta comună, jertfele deţinuţilor din Buchenwald, amintind şi de români şi despre marea, nobila îndatorire în lupta antifascistă. Vorbele erau sobre, concentrate, îndemnînd la o permanentă aducere aminte, pentru a nu ne lăsa furaţi de beţia victoriei. Ele vesteau viitoarele încleştări menite a purifica omenirea de miasmele atmosferei viciate a deceniilor demente.

A urmat apoi momentul de reculegere : înmormîntarea, în gînd, a celor dragi !

Pe feţele tuturor curgeau lacrimi. Era un gest solemn, de omagiere, a zecilor de mii de oameni care n-au mai avut parte de satisfacţia victoriei.

În acele zile cînd războiul încă nu se sfîrşise, deşi falimentul hitlerismului era deja o certitudine, majoritatea foştilor deţinuţi treceau prin purgatoriul marilor întrebări — ce urmează, cum va fi viaţa ? Se va putea uita ? Se va putea transforma acea neîmpăcată, violentă ură împotriva unor fiinţe, bestii umane, în ceva constructiv ? Mulţi chiar îşi puneau întrebarea dacă după toate cele întîmplate mai merită să trăieşti ? Generaţiile viitoare şi cea prezentă care n-a cunoscut iadul hitlerist trebuie să ia cunoştinţă că supravieţuitorii n-au considerat viaţa un dar, o mană cerească, un noroc extraordinar. Supravieţuirea a însemnat frămîntări, dureri profunde care cuprind pînă şi ultima celulă a eului. Reproşuri, pentru ce am supravieţuit eu iar tovarăşul meu de luptă, de suferinţă nu ? Unde îmi sînt bucuriile de viaţă ? Oare în irisul ochilor mei se va mai putea descoperi vreodată bucuria de a trăi ? *

---

* „La 12 aprilie 1945 era primul apel în libertate. Cu paşi fermi, cu capete ridicate, cu cîntece patriotice pe buze, aşa au sosit naţionalităţile pe platou. Orchestra lagărului cînta melodii pe care pînă în prezent numai în gînd le puteai fredona. Walter a cărui responsabilitate suportată cu mult eroism, dă glas unei chemări a Comitetului Internaţional, care face apel la autodisciplină şi manifestă mulţumirile lagărului faţă de eliberatori. Ca reprezentant locţiitor al comandamentului (care va lua fiinţă peste cîteva zile n.a.) răspunde un locotenent american : „Vă salut şi vă doresc noroc cu prilejul eliberării voastre. Prin sacrificiile voastre aţi sprijinit lupta noastră ceea ce constituie un punct de sprijin puternic pentru treburile noastre comune. Eu sper, că veţi putea să vă reîntoarceţi în cel mai scurt timp în patria dumneavoastră".

La 19 aprilie 1945 a avut loc ziua de doliu pentru morţii din Buchenwald. Un podium mare a fost ridicat pe fostul Appellplatz. Blocurile erau pavoazate cu lozinci şi steaguri. Steagurile tuturor naţiunilor fluturau de vînt arătînd că popoarele pot convieţui în pace. Cu melodiile cîntecelor naţionale mărşăluiau ruşi, polonezi, cehi, iugoslavi, austrieci, români, unguri, bulgari, greci, americani, englezi, germani, francezi, italieni, spanioli, belgieni, olandezi şi luxemburghezi. Sub acordurile Internaţionalei au sosit acei foşti deţinuţi care locuiau în blocurile populate de fii ai mai multor popoare.

21 000 de oameni au defilat în amintirea celor 55 000 de camarazi exterminaţi („directorul complexului memorial din Bu-

În zilele care au urmat eliberării, supraviețuitorii plăteau un dureros tribut. Remușcări pentru neputință, reproșuri pentru amploarea catastrofei : autobiciuirea că

chenwald, Klaus Torstorff, fost deținut al acestui lagăr al morții, a făcut cunoscut că cifra persoanelor exterminate la Buchenwald se ridică la 65 000, față de 56 000 cît se evaluase în trecut. Cercetări recente relevînd că în „marșurile morții" din ultimele zile ale războiului au mai pierit cel puțin 9 000 de deținuți ai lagărului" — (vezi România liberă din 29.IV.1985). Steagurile s-au așezat în fața podiumului aplecîndu-se salutînd memoria celor dispăruți. Președintele Comitetului Internațional, Walter Bartel, a deschis ședința de dollu : „Cu capetele descoperite ne gîndim la cei morți. Apoi membrii Comitetului Internațional, fiecare în limba sa, rosteau apelul către cei prezenți (în acest apel este vorba de 51 000 de morți, cifră care era cunoscută atunci, care conform unei evidențe exacte dată publicității ulterior s-a ridicat la 55 000 de morți)".

Apelul era următorul :

„Camarazi !

Noi, antifasciștii din Buchenwald, ne-am adunat astăzi aici pentru a cinsti pe cei 51 000 de morți care au fost omorîți de bestiile fasciste și uneltele lor la Buchenwald și în comandourile sale externe.

51 000 de împușcați, spînzurați, omorîți în bătăi, sugrumați, omorîți prin inaniție, exterminați prin injecții mortale.

51 000 de părinți, frații, fii — au avut parte de o moarte brutală, pentru că erau luptători împotriva regimului de moarte al fascismului.

51 000 de mame, femei și sute de copii acuză. Noi, rămași în viață, arătăm bestialitățile naziste la care au fost supuși tovarășii noștri dispăruți. Dacă nouă ne-a revenit viața apoi sîntem pătrunși de sentimentul

Soseste ziua răzbunării !

Astăzi sintem liberi !

Mulțumim armatelor aliate, armatei americane, engleză, sovietică și tuturor armatelor eliberatoare care au cucerit pentru noi și pentru întreaga lume pacea. În acest context ne gîndim la marele prieten al antifasciștilor din toate țările, la inițiatorul și organizatorul luptei pentru o cauză, o lume mai bună, democratică și a păcii F. D. Roosevelt. Cinste amintirii sale.

Noi, fiii Buchenwaldului, ruși, polonezi, cehi, slovaci și germani, spanioli, italieni, austrieci, belgieni și olandezi, englezi, luxemburghezi, români, iugoslavi și unguri, am luptat împreună împotriva S.S.-ului împotriva criminalilor naziști pentru eliberarea noastră. Sîntem pătrunși de ideea că lupta noastră e dreaptă și că victoria trebuie să fie a noastră.

Noi, oameni de diferite naționalități am dus în diferite limbi aceeași luptă dîrză plină de sacrificiu. Și această luptă încă nu s-a terminat. Mai flutură steaguri hitleriste. Mai trăiesc asasinii tovarășilor noștri ! Se mai plimbă în libertate sadicii noștri

trebuia făcut, fiecare în parte şi toţi împreună mai mult pentru a reduce proporţiile catastrofei. Că toate aceste frămîntări nu aveau o bază reală, că şi tu şi el — şi toţi au fost mizerabilii Häftling-i expuşi în fiecare moment exterminării, nu schimba cu nimic existenţa stării de spirit amintită, generată de durerea crudei realităţi. Şi oricît de mult oamenii au încercat să se rupă de acea rău prevestitoare stare de spirit ei au rămas robi ai sentimentului de durere pe viaţă. O preocupare deosebită a grupului român a fost recuperarea celor bolnavi, în mod deosebit a copiilor şi tinerilor.

În zilele care au urmat, lumea largă a luat cunoştinţă despre existenţa grupului român. La sfîrşitul lunii aprilie (duminică — 29 aprilie) radio Londra a transmis un amplu comentariu despre românii de la Buchenwald. În ţară, în baza acestui comunicat în ziarul „Ecoul" editat la Timişoara, a apărut articolul „La Buchenwald s-au găsit 250 de prizonieri politici români" [3]. Comentatorul, care a vizitat lagărul Buchenwald, remarca : „Am fost foarte surprins cînd am descoperit prizonieri români în această tabără. Românii au fost siliţi să îndure toate grozăviile de la Buchenwald. Comitetul naţional al prizonierilor români de acolo a întocmit următorul Mesaj către ţară : ...„Sperăm că în curînd vom putea participa la munca de construcţie a ţării noastre. Vă dorim pace şi prosperitate şi aşteptăm cu nerăbdare reîntoarcerea noastră".

Prizonierii sînt numai prizonieri politici care s-au dovedit luptători antifascişti sau persecutaţi din motive rasiale.

Comunicatul amintea numele lui Kohn Hilel, Micu Iosif, Raţiu Ludovic, Repanovici Marian etc.

„Armata hitleristă s-a retras, iar cea americană a intrat numai după două zile. În această perioadă lagărul a

---

schingiuitori. De aceea jurăm în faţa întregii lumi pe acest Appellplatz, pe acest loc al groazei fasciste. Vom înceta lupta doar atunci cînd ultimul vinovat va ajunge în faţa judecăţii popoarelor. Nimicirea nazismului din rădăcini e scopul nostru. Construirea unei lumi noi a păcii şi libertăţii e ţelul nostru.
Cu aceasta sîntem datori pentru morţii care ne aparţin. Ca semn al aderiunii la această luptă ridicaţi mîna pentru jurămînt şi rostiţi după mine

Jurăm !...

21 000 bărbaţi şi tineri au ridicat mîna spre cer şi au rostit : Jurăm !...

[3] „Ecoul" nr. 2 612, din 1 mai 1945.

fost condus de Comitetul Internațional în care sarcini concrete au avut și deținuții proveniți din România. Cea mai importantă problemă a fost păstrarea disciplinei și refacerea sănătății. În primul rînd deținuții au fost instruiți cum să își mărească zilnic doza de mîncare. Cei care, din nefericire, nu s-au conformat au plătit-o cu viața. Și aceia nu erau puțini !

Doctorii Petru Mureșan și Ludovic Rațiu, ajutați de alți deținuți proveniți din România au organizat un spital unde au fost vindecați de tifos exantematic, de dezinterie, îndeosebi cei din țara noastră, printre care și subsemnatul.

Se poate imagina nivelul înalt de organizare, atitudinea de mare omenie și muncă inimoasă depusă de acești oameni în halate albe reușind să vindece de boli atît de grave pe oamenii sleiți de puteri fizice, avînd medicamente foarte puține. Desigur, un rol deosebit de important l-a jucat starea morală a bolnavilor, stare pregătită încă în perioada existenței lagărului de către comuniști" [4].

Odată cu viața liberă s-a făcut resimțit și efectul muncii organizatorice pentru tineretul „Grupului român". A fost măreț modul în care o dată cu răsăritul primăverii, al noii vieți, a răsărit și dorul de viață, de libertate, de a trăi demn, disciplinat și organizat. În fosta cazarmă S.S. nr. 11 Grupul român a concentrat tineretul care a supraviețuit și era valid. Celula de partid, prin reprezentantul său, a organizat acest tineret și l-a educat cu gingășie și răbdare, pregătindu-l pentru viață. S-a înființat o puternică celulă U.T.C., care grupa 18 membri, în jurul căreia gravita o largă organizație antifascistă de tineret. Un tînăr supraviețuitor își amintește : „Eram mai mulți ardeleni, căutam prieteni, părinții, cunoscuți. Comuniștii au grupat tinerii separat. Ne-au explicat că trebuie să ne organizăm, să așteptăm cu răbdare întoarcerea noastră spre pămîntul natal. Am format organizația noastră U.T.C. și am fost ales secretar. Am fost conduși de comuniști ca : Iosif Micu, Petru Mureșan, Ernest Gall, Ludovic Rațiu. Am stabilit ziua de lucru, fiind preocupați cu activități ca : îngrijirea bolnavilor, efectuarea curățeniei, viața de organizație. Am organizat viața culturală, sportivă — meciuri de fotbal cu echipe de tineret ale francezilor, polonezilor și ale ungurilor —, prezentam spectacole. Zilnic, participam la cursurile de marxism-leninism. Aici am făcut prima dată cunoștință

[4] Székely Emerich, *Amintiri*, 1985 (mss).

cu operele clasicilor marxismului, cu filozofia lui Hegel. Am devenit o organizație de tineret puternică. Scopul nostru principal viza pregătirea întoarcerii în țară, în România, în mod organizat.

Americanii care au intrat în partea de vest a Germaniei, inclusiv Buchenwaldul, au ținut cu tot dinadinsul ca acest tineret, între 16 și 25 de ani, să nu se întoarcă acasă, în țară, promițîndu-ne „marea cu sarea". Ne-au chemat să vizionăm filme. Momeala a fost mîncarea, dulciurile, ciocolată, țigările „Camel".

Am dus muncă de lămurire de la om la om că aceste promisiuni ale americanilor sînt numai pentru a ne atrage de partea lor. În ședințe organizate cu membrii U.T.C. și în ședințe deschise cu tot tineretul s-a explicat că locul nostru este acasă, în țară, fiecare avem obligația să ne întoarcem la casele noastre, în orașul, comuna sau satul de unde am plecat, să contribuim la vindecarea rănilor pricinuite de război. În general am fost înțeleși.

Am organizat o demonstrație în fața Comandamentului american. Am scris pe pancarte „Vrem să ne întoarcem acasă" ; „Dați-ne drumul ca să ne întoarcem pe pămîntul nostru natal". Demonstrația a durat mai mult de o oră. N-am plecat pînă ce nu ne-a primit comandantul și ne-a promis că ne va facilita întoarcerea acasă" [5].

Activitatea intensă politico-educativă desfășurată de „Grupul român" în zilele în care au urmat jurămîntului solemn de pe Appellplatz, a fost și un apel adresat vieții. Era momentul să facem ceva deosebit, să acționăm, să simțim că sîntem liberi. Se repeta într-o altă condiție istorică, într-o altă formă legea binecunoscută din timpul rezistenței și anume că nu este voie să greșești, deoarece a doua oară nu mai ai acest prilej. Nu era voie să se scape firul care duce la viață. În avalanșa sentimentelor, a durerilor și bucuriilor, singurul lucru care putea aduce lumina vieții, speranța trăirii umane — a fost acela de a continua lupta pentru oameni, pentru patrie, pentru viitor, încît copiii generației lagărelor, care se vor naște, nepoții să nu poată cunoaște ororile dureroasei dementțe.

În aceste zile a apărut la Buchenwald publicația „Glas nou-Uj Szó" în care supraviețuitorii își defineau profesiunea de credință. Publicație bilingvă, pe prima sa pagină

[5] Din amintirile lui Vasile Székely, Cluj, 1985.

clarifica obiectivele politice care descătușau sufletele pentru viitor, pentru viață : „Ce e de făcut" ? [6]

1) Lupta neîncetată împotriva fascismului și extirparea radicală a cauzelor războiului, atît în interiorul țării, cît și pe scară internațională.

2) Fiecare popor trebuie să stîrpească rămășițele fascismului și feudalismului. Pămîntul trebuie să revină în mîinile muncitorimii (a celor ce îl muncesc — n.n.). Industriile principale trebuie etatizate. Toate celelalte industrii și producția în general, trebuie să stea sub controlul statului spre folosul producătorilor.

3) Politica externă democrată și ca o piatră fundamentală a acesteia : colaborarea sinceră și prietenească cu Uniunea Sovietică, colaborarea cu toți vecinii pașnici ; colaborarea cu toate celelalte națiuni în vederea realizării unui organ care să garanteze pacea mondială".

Și pentru că țelul antifasciștilor din lagărele hitleriste a fost lupta, lupta cu destinul, lupta pentru libertate, pentru omenie, pentru a trăi în sfîrșit în patrie, pentru acest ultim deziderat s-a dus o adevărată bătălie. Tot sosise ziua despărțirii de acel pămînt udat cu sînge și lacrimi.

A început apoi pelerinajul. Am coborît întîi spre lagărul mic. Micul Revier era acum mut, dar muțenia sa era ca un strigăt disperat de remușcare. În fostul Zeltlagăr gardul despărțitor era dărîmat. Ne-am oprit la blocul 64, care părea apăsat de povara grea a vieții sale trecute. Era gol, foarte curat, dar paturile sale etajate, în muțenia lor, îți răscoleau parcă și mai dureros amintirile decît atunci cînd blocul era supraîncărcat cu oameni.

În curte, pe unii dintre tineri, împreună cu mine, ne-au potopit lacrimile cînd ne-am adus aminte de cîte suferințe am îndurat noi pe acest pătrat blestemat. Cîte dureri am suportat văzînd neputința noastră de a împiedica îngrozitoarele crime. Cortul era de mult dispărut. Latrinele astupate. Apoi am intrat în blocul 66, pe unde au trecut, sau au viețuit un timp mai îndelungat mulți dintre tineri. Ne-am uitat încă o dată la gura întunecată a beciului, în jurul căruia s-au desfășurat atîtea întîmplări și încă o dată, întorcîndu-ne capul spre acest trecut groaznic, am urcat pieptiș, ferm și hotărît, dealul, parcă vrînd să spunem : „Aceasta a fost odată, dar nu va mai fi niciodată !"

---

[6] „Glas nou — Uj Szó" — publicația „Grupului român" — din Buchenwald, nr. 1, 24.6.1945.

În lagărul mare am ținut mult să mai revăd baraca 31, care mai era populată și baraca 36, care era goală acum. Aici parcă am fost mai liniștiți, iar tinerii ascultau cu interes frînturi din istoria rezistenței.

Ne-am îndreptat pașii spre crematoriu. Am știut că întîlnirea cu acest loc sinistru va provoca o reacție dureroasă. Dar n-am putut pleca din lagăr fără să trecem și pe la acel loc unde au pierit, transformați în cenușe, zeci de mii de martiri ai secolului XX, printre care și mulți fii ai României.

Crematoriul era încremenit. Ne-am aliniat în fața gurilor sale blestemate. Ne-am aplecat capul și încă o dată ne-au curs șiroaie de lacrimi. Fără să scoatem un cuvînt, am ajuns la blocul 11 — fosta cazarmă a S.S.-iștilor — ne-am aruncat pe paturile noastre și nici unul dintre noi n-a putut scoate un cuvînt. Ne ardeau amintirile. Seara ni s-a comunicat că peste o zi, două, vom porni spre casă.

: : : : : : : : : : : : :

Sosi și dimineața mult visată. O coloană de camioane militare americane așteptau să ne urcăm. Totul a decurs rapid și ordonat. Disciplina noastră de organizație intrase iarăși în funcțiune. Cîntecul Buchenwaldului, „Ține pasul tovarășe!" răsuna puternic din piepturile noastre. Eram și eu fericit că *am ținut pasul!*

Încă înainte de a porni caravana, am aflat că mașinile urmau să ne ducă pînă la prima gară din Cehoslovacia, de unde autoritățile sovietice ne vor asigura mai departe mijloacele de transport. Eram veseli, se cînta. Camioanele nou-nouțe goneau nebunește. Cînd am ajuns la gară, ofițerul care condusese coloana ne-a salutat politicos.

Surprinza abia acum urma. Ni s-a pus la dispoziție două vagoane Pulman, pe care scria „C.F.R." Era să sărutăm fiecare literă. Aceasta mirosea deja a „acasă". În vagoane ne simțeam pe teritoriul românesc.

: : : : : : : : : : : : :

Aceste zile aveau pentru mine un conținut profund. Pluteam între vis și realitate. Mă tulburau amintirile. Mă copleșea gîndul că o să-mi revăd locurile natale și speram că o să-i regăsesc pe cei dragi.

Fiecare ritm bătut de roțile vagonului vibra în mine ca melodii a mii de harfe. Cînta inima, cînta sufletul!

Ne apropiam de mult visata noastră patrie. Ne aştepta o Românie liberă. Oh ! Cum îndemnam acest tren să alerge mai repede, mai repede. Fiecare oprire, fiecare întîrziere provoca nu numai nerăbdări, ci şi dureri sufleteşti, amare.

În ziua următoare, dimineaţa, ne-am oprit la cîţiva zeci de metri de Episcopia Bihorului. Pe vagon fluturau mîndre — tricolorul ţării şi un steag roşu. Un ofiţer ne-a salutat cu un „Bun venit pe pămîntul patriei !".

Am coborît din vagon, m-am aşezat pe pămînt sărutînd ţărîna dragă, pe care cu atîta ardoare doream s-o revăd.

Atunci cînd clopotele nu băteau pentru înmormîntare

Abia atunci cînd, ca fost deținut a sărutat pămîntul natal de care a fost smuls cu nemiloasă, cu animalică brutalitate, atunci cînd a simțit balsamul făcător de minuni în jurul inimii, parfumul marii istorii și al existenței sale individuale, și-a dat seama de nedreptatea strigătoare la cer profundă și răscolitoare că în marea pierzanie, nici măcar clopotele nu au bătut pentru înmormîntare. Cu inima caldă de patriot, la întîlnirea cu vatra strămoșească, cu amintirile copilăriei și adolescenței, cu amintirile patosului revoluționar și romantismul existenței conștiente și-a dat seama că a fost martor și supraviețuitor al unei alunecări într-o prăpastie înfiorătoare. Și-a dat seama de amploarea dramei și a nedreptății, că s-a prăbușit aureola, că omul este un sistem biologic, perfect conștient, care știe să-și vîslească existența demn de ceea ce crede că este și spre ceea ce tinde.

Este adevărat că stăpîn pe legitatea care guvernează existența omenească în momentele disperării, a prăbușirii sufletești, a încercat să interpreteze toată drama existenței umane ca antiteza dialectică care pregătește măreața și tulburătoarea sinteză. Dar sufletul său mult încercat s-a poticnit în propria sa argumentație. Deși număra puțini ani, a fost un om matur în toată regula, cu experiența și înțelepciunea specifică vîrstei respective. După toate cele văzute și trăite, n-a mai crezut în perfecțiunea legilor care guvernează realitatea umană... Duritatea faptelor erau tot atîtea contraargumente cînd încerca să așeze într-o anumită logică cele trăite și petrecute în iadurile fasciste.

Și chiar în cele mai tumultoase trăiri, în focul unor confruntări, încleștări violente, drastice între bine și rău,

chiar atunci cînd curgea nu numai sudoarea frunții, lacrimile inimii, amploarea mîniei, dar și sînge — pentru o lume mai bună, mai dreaptă, în momente de răgaz, în nopțile de vară, cînd greierii cîntau așa de frumos, cînd zefirul adia și mîngîia și îi răspundea foșnetul frunzelor, gîndurile sale, sufletul său se încăiera cu amintirile despre moarte, despre nedreptate, despre neputință. De multe ori, în zilele acelea de mare luptă pentru viitorul țării, al omenirii, se autojudeca cu o draconică asprime. „Cum e posibil ca un om care crede cu atîta înflăcărare în viitorul luminos al omului, al patriei să se uite mereu înapoi acolo, în întuneric, să se poticnească în amintiri ? „Logic, fapta era irațională, dar nu se putea altfel. Oricum a încercat, nu se putea decît să fie legat cu toate firicelele nervilor săi de acele monstruozități ale morții. Această moarte îl însoțea peste tot și îi apărea în față în momentele cele mai neașteptate. Vorbea maselor despre atotstăpînirea poporului, și vedea în față morții țepeni, se înflăcăra și mai mult și schița cu patos viitorul luminos și vedea ochii sticloși, spunea oamenilor despre bucuria de a zămisli copiii, de a-i crește și a-i vedea fericiți și în față îi apărea imaginea acelor copii scheletici, răpiți din brațele vieții fără îndurare, de spectrul neîndurător al morții și atunci striga disperat „Oameni buni, faceți totul, luptați din răsputeri să scăpați de răspunderea trecutului, pentru o lume în care trecutul fascist, barbar și neîndurător, să poată fi uitat !" Auditoriul a fost format din oameni simpli. Se uitau mirați unul la celălalt, dar au intuit gravitatea momentului și s-a lăsat o tăcere mormîntală. De multe ori a fost pus într-o asemenea situație delicată.

Paradoxal, cu cît viața a început ca să-și recapete forma ei obișnuită și se distanța de scrumul, ruina și decăderea umană provocată de fascism, cu atît „maladia lagărului" a primit forme tot mai grave. Nu mai era cîntec, nu era veselie, bucuria totdeauna era ceruită de un surîs sarcastic în colțul gurii. În lupta aceea pentru putere, în dramatica încleștare între trecut și viitor căreia i s-a dăruit, ca atunci pe baricadele rezistenței din Buchenwald, peste tot îl însoțea permanent, umbra morții. Oriunde pășea, orice făcea pe tăcute, pe neobservate — îl însoțea moartea. Moartea nerațională, moartea violentă comisă de ucigașii de rînd, moartea neîndurătoare care n-a lăsat victima ca să-și încheie existența cu un suflet cît de cît împăcat, moartea înfricoșătoare, deoarece cel care murea știa că moare cu

zile, moarte nelogică și nelegică, deoarece ciclul între zămislire și dispariția ființei, a fost scurtat voit în mod irațional, moarte tristă, deoarece cel care se stingea — nu vedea în jurul lui nimic ce să-l consoleze — un cearșaf alb, o mamă sau soție care să-și frîngă mîinile de durere, copiii care să se uite înspăimîntați, moartea crîncen de dureroasă întrucît victima știa că această prăbușire în neant, nu este individuală, nu este o tragedie personală. Și era foarte greu de suportat că această aglomerație de morți să coexiste cu viața, cu existența, cu lupta, cu problematica cotidiană.

Semnificația acelor morți care îl zguduiau și tulburau ziua și noaptea, atunci cînd muncea cu sîrg sau medita, cînd vorbea cu oamenii pe care îi stima și iubea cu toată ființa sa — sau îi asculta atent — se amplificau — pe măsura în care — cu mare amărăciune și-a dat seama, că zguduitoarea experiență umană, drama secolelor n-a lăsat în toți oamenii, acea urmă pe care s-ar fi cuvenit s-o lase. La un moment dat și-a pus simpla întrebare ca după o asemenea experiență de viață, dacă după toate acestea, mai are rost să trăiască.

Niciodată nu și-a făcut iluzia că tragedia și nedreptatea lagărelor hitleriste, că iraționalismul criminal fascist odată pus în fața judecății opiniei publice, va purifica totul. Lada de gunoi a istoriei nu poate fi dintr-odată deșertată, era conștient de aceasta, știa foarte bine aceasta, dar în zilele beznei de la Buchenwald niciodată n-ar fi crezut că odată omul eliberat, va fi necesar că să se lupte cu fasciștii, cu antioameni, antipatrioți, antistructura biologică umană, cu anti ființe umane, cu anti raționalul, cu anti viitorul, cu anti materia omenească. Iar fasciștii — fasciștii au mai rămas peste tot, pe față sau deghizați. Au comis crime înfiorătoare, au atacat prin spate, au torturat oameni nevinovați, au adus durerea cumplită, în familii, au fost împotriva culturii, a luminii minții, a bucuriilor, a marilor trăiri umane, împotriva luminii, a vieții, a zămislirii, a trăirii libere a patriei și a omului. De multe ori, în ore de meditație și răgaz își mușca pumnul de mînie, cum de e posibil, cum de a admis logic, omul poate fi adus chiar într-o stare atît de ignorantă, de nefirească existenței umane ? Cum de este posibil că mulți fii ai celor mulți să cadă victime ale vechii demagogii, ale violenței, ale urii de rasă, ale desrădăcinării !... Acești oameni n-au învățat nimic, nimic din tragedia națiunii și a comunității umane.

Mai bine război civil, urlau demenții fasciști de toate soiurile, decît libertatea și stăpînirea poporului, mai bine să piară totul decît să răsară un soare pentru toate victimile trecutului, pentru cei săraci și obidiți, pentru cei cinstiți și curați la suflet, pentru cei luminați și care înțeleg ce au de făcut ca țara să-și recapete o respirație normală. Mai bine să piară totul — urlau demenții secolelor, cavaleri ai ignoranței și ai morții, decît o altă lume. Și împotriva acestei morți, pentru viitorul care să excludă repetarea monstruozităților fasciste, inclusiv buchenwaldiene, și-a dăruit toată ființa, toată capacitatea, bucuria și mînia, speranța și amintirile.

La un moment dat în viltoarea luptei pentru ceea ce trebuie să se zămislească, pe pămîntul atît de încercat al patriei, a apărut convingerea că coșmarurile apocaliptice ale lagărului, totuși vor putea fi depășite.

Atunci cînd a aflat cu certitudine că și Marta, ființa aceea drăgălașă, firavă și inteligentă, copilă și luptătoare dîrză — a fost asasinată de hitleriști, la Riga, chiar în zilele eliberării orașului de către armata sovietică, — iarăși a fost aruncat înapoi în acea stare atît de specifică acelora care au trăit existența concentrațională cu conștiința revoluționară și umană, formată, cu un crez gînditor și cu o minte limpede.

Era o vară plăcută, colinele înverzite îmbiau la meditație la gînduri despre bucuriile vieții, iar el — ca un apucat atunci cînd nu-l vedea și nu-l auzea nimeni, — îi rostea, strigînd în gînd numele ei drag, numele ființei care i-a umplut anii tinereții cu înălțătoare sentimente pure, cu elevate vibrații. Nu, parcă monstruozitățile comise de hitleriști la Buchenwald și pînă atunci nu i-au părut mari, uriașe, în dimensiunile lor reale. Acum însă, înmuiate într-o nouă durere particulară, ea a devenit la un moment dat de nesuportat. Și durerea își are limitele ei, dincolo de care totul, dar totul, devine în suflet un ghem diform de suferințe, fără posibilități de tămăduire. Umbla pe stradă cu o privire rătăcită, saluta la dreapta și la stînga mașinal, dar inima era grea ca o piatră de moară, iar mintea, sufletul cernit ca o piatră funerară cu fotografia unui copil rîzînd la soare. În aceste săptămîni n-a folosit nimic, dar nimic, nici măcar acea dăruire adevărată, dezinteresată, golită de orice individualitate, cauzei unei patrii eliberate de tarele trecutului.

Într-una din aceste zile cumplit de dureroase, stătea întins pe iarba verde lîngă căsuța în care a crescut marea bucurie a trăirii, a iubirii, marea bucurie a existenței sociale, marea bucurie a luptei, marea bucurie a atașamentului sentimentului uman, marea bucurie a speranței în renașterea umană. A văzut-o aievea ca atunci cînd într-o după-amiază, tot împreună scrutau viitorul. O vedea aievea, cu părul ei mătăsos de culoarea aurului, ochii ei albăstrui, nedefiniți ca profunzime și culoare, fața ei feciorelnică, catifelată și ar fi vrut s-o atingă, și își întindea mîna... A fost groaznic momentul „maladia lagărului". Iar atunci cînd s-a trezit la realitate — în fond era un militant comunist care n-a putut fi doborît nici de o asemenea periculoasă maladie — s-a avîntat și mai mult în muncă, în luptă, căutînd greul, locul unde e mai periculos, unde poți face mai mult, tot mai mult în interesul marei renașteri.

Astăzi însă, în unele părți ale lumii, unii, n-au „interes", alții nu „vor" să înțeleagă, iar alții sînt indiferenți față de ceea ce a fost pentru umanitate *maladia* lagărelor hitleriste. Oameni buni, descoperiți-vă cu pietate și înmormîntați-i, în gînd, cu cinste pe cei care n-au apucat zorile prăbușirii demenței fasciste. Trimiteți un gînd de recunoștință și respect pentru toți cei care și în condițiile iadului buchenwaldian, au avut tărie sufletească și umană să lupte împotriva odiosului sistem concentrațional, împotriva S.S.-ului și a tuturor dușmanilor viitorului uman ! Păstrați un moment de reculegere și în inimile voastre să bată clopotele pentru cei care au fost asasinați, fără măcar să fi avut satisfacția luptei chiar inegale. Tragedia acelora a fost și mai profundă. Nu uitați !... Vă implor, pentru aceștia — cei care suferă cumplit de maladia lagărelor hitleriste, cei care au văzut omul dezbrăcat, despuiat de *haina* sa umană. Nu uitați !... Gîndiți-vă la cei care s-au îmbolnăvit înainte de vreme, la cei care din punct de vedere biologic au devenit bătrîni în floarea vieții, la cei care au zămislit copiii și tremură pentru sănătatea și sufletul lor ultrasensibilizat ! Descoperiți-vă ! Și în marea bucurie a libertății, a creației, a viitorului, a existenței mirifice cotidiene, gîndiți-vă că Buchenwaldul a fost o realitate ! Și nu uitați...

București, iulie—decembrie 1974, februarie—mai 1985.

Documentar*

INSURECȚIA ARMATĂ DIN 11.04.1945. PRELUAREA LAGĂRULUI DE CĂTRE COMITETUL INTERNAȚIONAL AL LAGĂRULUI

În noaptea de 10 spre 11 aprilie, cei 21 000 prizonieri rămași în lagăr au dormit îmbrăcați. I.L.K. și conducerea I.M.O. ** au analizat continuu desfășurarea evenimentelor. Prin atacul asupra Erfurtului armata a III-a americană a continuat însfîrșit desfășurarea ostilităților. Bubuitul tunurilor s-a auzit din nou, s-a apropiat oră cu oră frontul. Noaptea sau ziua care urma trebuia să conducă la lupta hotărîtoare.

În lagăr circula zvonul că Pister, comandantul S.S. l-a chemat pe comandantul aeroportului Nohra, situat în apropiere și i-a cerut conform unui ordin al lui Himmler să nimicească lagărul, adică să-i omoare pe prizonieri.

Se vorbea că s-a făcut o propunere ca să fie efectuat un atac aerian asupra lagărului cu bombe cu gaze de la mică înălțime. Prizonierii care erau în contact cu paza au răspîndit zvonul că s-a fixat ora 17 pentru lichidare.

În ce măsură această misiune corespundea măsurilor efective prevăzute de S.S. nu se poate ști cu precizie. Mulți totuși luau în considerare un masacru prin bombardament de către aviația germană sau pe o evacuare în masă în primele ore ale zilei de 11 aprilie.

S-a pus întrebarea corpului sanitar și medical din lagăr dacă doresc să se retragă a doua zi cu coloana de marș sau dacă doresc să rămînă în spital lîngă bolnavi. Cu toate acestea trupele S.S. nu-și mai permiteau o acțiune

---

* Documentar după volumul „Buchenwald", ediția a IV-a VEB Deutscher Verlang der Wiesenschaften, Berlin, 1983. Sub redacția lui Walter Bartel, copreședinte al Comitetului Internațional Buchenwald — Dora și Klaus Trostorf, directorul Muzeului memorial Buchenwald.

** I.L.K. : Comitetul Internațional al Lagărului. I.M.O. : Organizația Militară Internațională.

directă. Probabil că își dădeau seama de hotărîrea de luptă a lagărului condus de deținuții politici. În afară de aceasta erau preocupați de treburile lor. Fuga, și prin aceasta încercarea de a-și salva viața lor nenorocită, determina hotărîrile și acțiunile lor. Astfel posturile de observație ale plutonului de agenți ai I.M.O. au comunicat pregătiri importante de retragere a comandamentului S.S., a conducătorilor S.S.-iști ai lagărului și a tuturor vîrfurilor din comandament. În zona cazărmilor S.S.-ului s-a observat încărcarea întregului parc de mijloace auto disponibile și retragerea trupelor în direcția Hottelstedt. O grupă mai mare de soldați S.S. a pătruns în magazia de efecte și a sustras bani, ceasuri și alte lucruri de valoare. Principalul era însă să sustragă haine civile și documente de identitate, să lepede uniformele militare și să dispară sub nume false.

16 ostași S.S.-iști care au manifestat pe față intențiile lor de fugă au fost spînzurați de camarazii lor. Mai mulți ostași S.S.-iști s-au ascuns în lagăr fie în uniformă, fie în îmbrăcăminte de deținut.

În noaptea de 10 spre 11 aprilie S.S.-ul a ucis în cel mai mare secret 24 deținuți neînarmați din Buncăr. Ei au fost schingiuiți sălbatic, spînzurați, sau bătuți pînă la moarte.

Făcînd abstracție de uzuanța în meseria morții a călăilor fasciști, acest act sîngeros este unul din cele mai tragice din istoria lagărului de concentrare. Acești 24 tovarăși ca și toți ceilalți deținuți au sperat în eliberare și au văzut ceasul eliberării lor. Chinuiți de ani de zile, reținuți în prizonierat ei n-au mai apucat dimineața zilei de 11 aprilie 1945, care trebuia să pună capăt suferințelor și detențiunii lor. Moartea lor n-a putut fi împiedicată. Tovarășii lor care au pornit lupta finală contra S.S.-ului în această dimineață au jurat că vor răzbuna moartea lor și că le vor păstra amintire veșnică.

În dimineața lui 11 aprilie 1945, spre ora 7, au apărut primele avioane de recunoaștere ale aviației americane. Din lagăr s-a putut vedea atacul continuu al bombardierelor împotriva pozițiilor germane. Grupele de recunoaștere ale plutonului de agenți de informații au raportat către ora 9 observațiile lor folosind binoclul și telemetre și anume că pe o muche de deal îndepărtat se observă mișcări de trupe, fără însă a putea preciza dacă este vorba de unități aliate sau germane.

Între 10 şi 11 conducătorul I.M.O. a ordonat tuturor sectoarelor alarmă de gradul 2.

Baptist Feilen arăta :

După ora 12 am primit sarcina, poate din partea lui Ludwig Rusch să pregătesc 50 oameni ca rezervă pentru asaltul gardului între turnurile de pază 14 şi 18.

Ca urmare am adunat întreg detaşamentul de la spălătorie şi am rugat ca 50 de oameni să se prezinte ca voluntari. N-am rezolvat nimic. Toţi cei 200 de oameni au făcut un pas înainte printre care şi tineri de 16 ani. Nici unul nu dorea să rămînă în urmă.

Ca urmare am condus pe voluntari conform dispoziţiilor primite la poziţiile lor în blocurile 50 şi 45.

Conducerea I.M.O. a mutat postul de comandă din lagărul mic în pivniţa blocului 48.

Conducerile sectoarelor şi-au desfăşurat posturile de comandă în imediata apropiere a sectoarelor de luptă încredinţate lor. Conducerea sectorului „galben" în camera conducătorului S.S. din blocul spălătoriei, conducerea sectorului „albastru" în blocul 31. Concomitent s-a ordonat spargerea zidului magaziei de arme şi repartizarea armelor. Asupra primirii armelor în aceste ore avem la dispoziţie următoarele rapoarte :

În primele ceasuri ale dimineţii am primit ordinul de la Otto Roth să primesc arme în blocul 50 şi să înarmez grupele. Dacă nu mă înşel ora de finalizare a operaţiei a fost 11. La momentul hotărît, împreună cu tovarăşii Erbado şi Jan Haken am fost prezenţi la locul stabilit şi am primit 15 carabine, fiecare cu cîte 10 cartuşe, grenade de mînă şi sticle incendiare. Cred că Fritz Jehle făcea distribuirea.

După ora 11, tovarăşul Hauptmann din paza lagărului ne-a pus la dispoziţie 5 carabine.

La blocul 50, un tovarăş ne-a dus la magazia de cărbuni. Acolo ne-au primit doi deţinuţi germani. La un semn au început să lucreze îndepărtînd bueăţile de cărbune şi s-a degajat un zid. S-au folosit unelte grele de dulgherie şi germanul a străpuns un mic perete despărţitor. A apărut un arsenal întreg. Francezii au primit 28 de arme, o puşcă mitralieră şi două lăzi de muniţie.

În crematoriul mic, locul de manevrare a cadavrelor din spatele blocului 50, am primit pentru sectorul meu „verde" 15 carabine şi muniţie. Tovarăşul prezent acolo începuse să străpungă un perete în spatele căruia erau depozitate arme.

La 11 aprilie 1945, am primit în blocul 54 cîte un pistol pentru mine şi camarazii Studer, Kuhn şi Roth.

Împărţirea armelor la data de 11 aprilie 1945 s-a făcut în principal de la puţinele depozite centrale, blocul 50, blocul 7 şi blocul 54. Probabil în perioada 8—11 aprilie acestea au fost transportate din depozitele mai mici la depozitele menţionate. Spre ora 11,45 lagărul a fost din nou survolat de avioane de bombardament americane. Comandantul S.S.-ist a anunţat cu sirena „alarmă pentru inamic". Aproape imediat spre ora 12,10 s-a auzit pentru ultima oară vocea urîtă a Raportführerului Hofschulte : „Trupele S.S. să părăsească lagărul". Era vorba de lagărul de deţinuţi. Conducătorii superiori ai S.S.-ului în frunte cu comandantul Porter urmau să părăsească lagărul. Au mai rămas companiile care ocupau turnurile de pază. Lanţuri multiple de patrule întărite au încercuit lagărul şi s-au instalat pe poziţii în pădure, cu faţa în direcţia frontului şi a lagărului, în aşteptare.

În zona Niederzimmern-Ottstedt-Ollendorf au apărut unităţi de recunoaştere americane. Moara din Otlmansdorf ardea.

În apropiere de Hottelstedt, spre ora 13, s-au putut identifica primele tancuri americane.

La ora 14 o altă companie S.S. a pătruns şi s-a instalat pe poziţie de luptă în nordul lagărului.

În completă concordanţă cu planul prestabilit de comitetul internaţional al lagărului ca după trecerea liniei Hottelstedt-Ottstedt de către tancurile americane, să înceapă insurecţia armată, puţin după ora 14 conducătorul I.M.O. a ordonat alarma de gradul 3.

Cu precizie, rapiditate şi disciplină grupele de luptă au executat ordinul şi în conformitate cu planul de luptă şi-au ocupat poziţiile. În timp ce forţele principale ale grupelor înarmate erau prevăzute pentru asaltul porţii principale şi s-au instalat pe poziţie în barăcile 3 şi 4 situate în imediata apropiere, celelalte grupe folosind acoperirile naturale de teren s-au apropiat în cîmp deschis pînă la o distanţă de vedere a pazei turnurilor. Paza contra incendiilor lagărului, indiferent dacă oamenii aparţineau organizaţiei noastre ilegale sau nu, constituită ca detaşament unitar a fost trimisă înainte de insurecţie în curtea magaziei de efecte şi urma să constituie o rezervă. Membrii grupelor sanitare au primit sarcina să se posteze în apropierea turnurilor de pază pentru a fi pregătiţi să dea

prim-ajutor camarazilor răniți la asaltul turnurilor de pază. Conducerea I.M.O. și-a mutat postul de comandă în baraca auxiliară a atelierului D.A.W. situată în direcția opusă a porții principale în linia întîia a direcției principale de atac. În aceeași clădire s-a instalat în poziție de tragere pușca mitralieră. În cele trei brigăzi sovietice comisarii politici aú lansat o chemare cu următorul conținut :

Tovarăși, Germania fascistă care a provocat bestialități nemaiauzite s-a dezmembrat sub presiunea armatei sovietice, a armatelor aliate. Viena este încercuită, trupele sovietice au ajuns lîngă Berlin, aliații la 40 kilometri de Hanovra. Suhl și Gotha au fost cucerite și în prezent se dau lupte pentru Erfurt. Fascismul sîngeros, conștient și înnebunit de propria sa prăbușire, încearcă ca în zvîrcolirile sale de moarte să ne distrugă. Totuși orele sale sînt numărate. Momentul răzbunării a sosit. Conducerea militar-politică a lagărului a ordonat începerea ultimei lupte pe viață și pe moarte. Moarte bestiilor fasciste ! Să fie blestemat acela care uitînd datoria sa caută să se sustragă de la această ultimă luptă neîndurătoare. Drumul nostru este eroic. În această luptă eroică, victoria va fi a noastră !

Toți ca unul cu disciplină militară supunîndu-se ordinelor și dispozițiilor comandanților și comisarilor, disprețuind moartea în ură înflăcărată contra dușmanului, înaintau pe calea grea, însă eroică a libertății.

În celelalte sectoare militare responsabilii s-au adresat în cuvinte similare luptătorilor, pentru a-i pregăti pentru luptă și pentru a-i încuraja în executarea disciplinată a sarcinilor lor.

Sub influența apropierii din ce în ce mai mult a trupelor de tancuri din armata a III-a americană și a hotărîrii de luptă tot mai puternice a deținuților din lagăr după ora 14, unele sentinele au părăsit turnurile de pază în partea de est a lagărului și s-au retras în cîmp sau prin fluturarea unor lenjerii de culoare albă arătau că nu mai doresc să lupte.

La ora 14,30 s-au tras din unele turnuri de pază din partea de nord primele focuri de armă spre lagăr. Infanteria americană nu era de văzut în apropiere. La indicația comitetului internațional al lagărului conducătorul I.M.O. a ordonat în acest moment atacul. Dintr-o dată grupele de luptă ale deținuților au asaltat turnurile de pază și întreaga împrejmuire a lagărului. Direcția princi-

pală de asalt a fost înspre poarta principală și zona cazărmilor spre sud și sud-vest avînd ca scop să învingă trupele S.S. în zona comandaturii și a cazărmilor. Acest atac era asigurat pe flancuri de către grupe din vestul și estul lagărului. Spre nord a avut loc un alt atac cu sarcina să ajungă prin pădure pînă la șoseaua Hottelstedt-Ettersberg, să instalèze aici un post de pază și să ia legătura cu frontul. Acest atac trebuia să asigure spatele asaltului principal spre poartă.

Aproape concomitent au fost doborîte în punctele stabilite porțile și gardurile de sîrmă ghimpată, au fost ocupate turnurile de pază ale sentinelelor și cu armele capturate acolo au fost înarmați alți deținuți ocupîndu-se împrejurimile lagărului pe o adîncime de circa 3 kilometri.

În special în zona comandaturii S.S. și a cazărmilor s-a capturat un mare număr de arme de foc.

În total au căzut în mîinile deținuților circa 1 500 de carabine, 180 faustpatroane, 18 puști mitraliere și 4 mitraliere.

Ținînd seama de tăria și organizarea atacului grupelor de luptă ale deținuților, S.S.-iștii înnebuniți n-au opus atacatorilor decît o slabă rezistență. Cea mai mare parte s-au predat sau și-au căutat salvarea prin fugă. Pînă noaptea s-au capturat 120 de prizonieri și în următoarele două zile numărul acestora a crescut la 220. Ei au fost închiși în blocul 17. Toți prizonierii au fost predați apoi, după cum s-a hotărît, trupelor americane. Comandantul internațional al lagărului și conducerea I.M.O. n-au admis ca deținuții să-și facă dreptate singuri.

Rezistența armată a fasciștilor din timpul retragerii lor a fost înfrîntă cu hotărîre și fără milă de deținuți. Pentru a asigura grupelor de luptă completa mobilitate, a micșora mișcarea de masă a deținuților spre zonele de străpungere, pentru a împiedica izbucnirea panicii, precum și a jafului și a elimina acte samavolnice ale unor criminali în afara lagărului, deținuții politici au asigurat în timpul atacului, conștiincioși, paza fiecărui bloc.

Înaintea asaltului porții principale a avut loc o acțiune deosebit de curajoasă a comunistului german Arthur Ullrich, șeful electricienilor din lagăr, despre care Erich Bauer arăta :

„După apelul „trupele S.S. să părăsească lagărul" megafoanele lagărului au rămas mute. Folosind această oca-

zie deosebită sub pretextul de a înlătura unele eventuale deranjamente la stația de amplificare Arthur Ullrich a mers în minutele critice dintre orele 14 și 15 spre poarta principală pentru recunoaștere. Atunci a observat că S.S.-iștii au părăsit deja paza porții principale. Singurul său gînd a fost atunci întreruperea curentului electric din gard, bariera principală pentru o străpungere rapidă. Ca urmare, a fugit repede după un lăcătuș, care a deschis poarta principală, a pătruns în camera de gardă situată în afara lagărului și a întrerupt curentul electric.

La orele 15,40, cînd au trecut primele tancuri americane în zona cazărmilor S.S. și în zona comandamentului fără a se opri însă, lagărul și împrejurimile sale erau complet în mîinile deținuților răsculați. Lagărul s-a eliberat singur.

Fără îndoială că acțiunea a fost posibilă numai după ce avangărzile trupelor de tancuri americane au ajuns în apropierea lagărului. Însă acțiunilor de luptă surprinzătoare ale deținuților în spatele unităților S.S. au împiedicat acțiunile lor și au favorizat asaltul tancurilor americane. Pierderile americane de numai un rănit în lupta contra pozițiilor germane deja pregătite în jurul Buchenwaldului constituie o dovadă grăitoare.

Spre orele 16, grupele de luptă ale Organizației Militare Internaționale au înfrînt ultimele rezistențe în tot lagărul și în zona comandaturii și a cazărmilor, iar tancurile americane în zonele limitrofe lagărului.

Încă în timpul acțiunilor militare Comitetul ilegal internațional s-a întrunit. S-a constituit o conducere legală care și-a ales în unanimitate pe fostul președinte Walter Bartel ca președinte, iar pe fostul Lagerälterste Hans Eiden drept comandant al lagărului.

În numele I.L.K. prin toate megafoanele a fost lansat primul apel :

„Tovarăși, fasciștii au fugit. Un comitet internațional al lagărului a preluat puterea. El vă cere să păstrați liniște și ordine. Lagărul va fi păzit. Dacă nu faceți parte din unități de combatanți rămîneți pe locurile voastre. Lupta pentru lagărul de concentrare Buchenwald s-a desfășurat cu victoria noastră. Cu această ocazie 2 deținuți au fost uciși, 21 000 de deținuți au fost eliberați, printre care mai mulți s-au aflat în captivitate de la preluarea puterii de național-socialiștii, iar mii au căzut în acest infern Buchenwald de la începutul celui de-al doilea răz-

boi mondial. Aceasta atît de mult dorită — libertate, de mulți nemaiașteptată și cu mari sacrificii cucerită nu trebuie pusă în joc cu ușurință. Comitetul internațional al lagărului și conducerea I.M.O. își îndeplinesc în continuare cu multă răspundere datoria lor internaționalistă în interesul vieții foștilor deținuți. Avangarda trupelor de tancuri a depășit deja zona lagărului. Nu s-a ajuns pînă în prezent la luarea unei legături cu cadrele ofițerești americane cu răspunderi. Buchenwald se găsește încă înaintea adevăratului front. Nu s-a ajuns la lupta cu forțele importante fasciste în zona lagărului. Acestea n-au fost distruse ci numai silite să se retragă. Ca urmare, lagărul se află în continuare sub amenințare din partea dușmanului. La indicațiile comitetului internațional al lagărului conducerea I.M.O. a luat imediat măsuri pentru asigurarea securității lagărului. Ea a ordonat tuturor conducătorilor de sectoare să instruiască unitatea să adune grupele de luptă și să ia toate măsurile pentru regruparea forțelor. La ora 16,54 s-a ordonat regruparea și asigurarea securității lagărului după cum urmează.

Sectorul roșu ocupa aliniamentul de la turnul 11 peste rîpă pînă la bariera cu zona din dreapta șoselei spre Weimar de la poarta 1 pînă la barieră. Aici au fost trimise și forțele sectorului verde care au fost astfel subordonate sectorului roșu.

Sectorul albastru a fost trimis pe aliniamentul din nordul lagărului de turnul 11 pînă la turnul 19. Membri ai fostei grupe de pază a lagărului și de pompieri au primit misiunea de a se organiza ca o companie de pază și agenți. Ei aveau sarcina să asigure paza și securitatea comitetului internațional al lagărului și a comandamentului I.M.O., precum și ocuparea fostei comandaturi, a secției politice și a clădirii administrative.

Cu aceste măsuri I.M.O. a transpus în practică consecvent pînă în final învățătura leninistă „să nu te joci cu insurecția". Importanța eminentă a măsurilor Comitetului internațional al lagărului și a conducerii I.M.O. poate fi luată în considerație numai dacă se are în vedere că abia în noaptea de 12 spre 13 aprilie zona lagărului Buchenwald, a fost luată în stăpînire de trupele americane și că lagărul însuși a fost ocupat abia în dimineața de 13 aprilie de unități americane. Și Weimar-ul a fost cucerit de către tancurile americane abia în ziua de 12 aprilie.

Este demonstrat că lagărul de concentrare Buchenwald, cu excepția avangărzilor trupelor de tancuri, s-a aflat între fronturi și că abia după 40 de ore a fost preluat de americani. Acest lucru de importanță istorică s-a recunoscut de factori de răspundere oficiali ai armatei americane. În noaptea de 12 aprilie 1945 a apărut un ofițer american care a informat conducerea militară a lagărului asupra poziției frontului. Deoarece doar o avangardă a trupelor aliate de tancuri a depășit lagărul, a trebuit ca acesta să fie apărat cu forțe proprii în cazul că trupe inamice l-ar fi atacat. Ofițerul a stabilit un aliniament de apărare la circa 2 kilometri în jurul lagărului.

Ca urmare, conducerea I.M.O. a odonat întărirea posturilor de pază și o atenție deosebită. Toate grupele de luptă au participat, în schimburi, la asigurarea securității lagărului.

Ținînd seama de noua situație Comitetul internațional al lagărului a lansat un nou apel general pentru a aduce la cunoștință complexitatea situației militar-politice și pentru a cere păstrarea celei mai perfecte discipline, după cum urmează :

„Armatele naziste învinse s-au retras la est la Ettersberg. Bandiții lași, S.S.-iști au fugit cînd situația a devenit serioasă. Noi antifasciștii internați din Buchenwald am contribuit la eliberarea lagărului. S-a constituit o conducere internațională. Forța militară a lagărului de concentrare Buchenwald asigură securitatea lagărului. S-a luat legătura în sectorul respectiv cu forțele aliate. În momentul actual sarcinile noastre sînt :

1. Disciplina antifascistă pentru apărarea lagărului de bandiți și sabotori din interior.

2. Disciplina militară și lupta pentru apărarea lagărului de armatele fasciste în retragere.

Fiți pregătiți, lupta nu s-a sfîrșit încă."

Comuniștii din multe țări europene, care s-au aflat deja în ilegalitate în fruntea luptei antifasciste au preluat și acum sarcinile cele mai grele și cele mai periculoase cînd s-a pus problema asigurării securității lagărului și menținerea cu forțe proprii a disciplinei celor 21 000 de oameni.

Asupra rezolvării uneia din aceste sarcini, care în si-

tuația dată poate fi considerată ca tipică ne informează Herbert Thiele :

La 11.4.1945, în retragerea lor S.S.-iștii au distrus stația de pompare Tonndorf și prin aceasta aprovizionarea cu apă a lagărului punînd în pericol viața a mii de deținuți bolnavi prin lipsa apei. Împreună cu tovarășii Ernst Scheal, Erich Bauer și Heinz Gronau am rechiziționat o mașină și am plecat spre Tonndorf (40 kilometri depărtare) printr-o zonă în care încă aveau loc lupte și am repus în funcțiune printr-o muncă continuă de zi și noapte instalațiile de pompare, astfel încît după 48 de ore am putut din nou pompa apă spre Buchenwald. Am fost înarmați cu puști și am rămas acolo încă circa o lună de zile, am menținut în funcțiune stația de pompare, am luat parte în același timp la mai multe acțiuni de căutare a unor bandiți S.S. ascunși, din care am luat și unii prizonieri.

1. *Primele hotărîri după eliberare*

Citite la 11 aprilie 1945 de către fostul deținut german Hans Eiden, (Lagerälterste) șeful deținuților din lagăr.

„Atenție, atenție, vă vorbește conducătorul lagărului din însărcinarea comitetului lagărului constituit din toate naționalitățile :

1. S.S.-iștii au părăsit lagărul. 2. Reprezentanți din toate națiunile au constituit o conducere a lagărului. Deciziile acestui comitet trebuie executate fără șovăire. 3. Rămîneți în blocurile voastre. Zăvoriți-vă. 4. Toate proviziile și îmbrăcămintea sînt proprietatea celor din lagăr. Cine se abate de la această dispoziție va fi pedepsit pentru furt. 5. Toate organismele lagărului să rămînă la posturile lor, să-și execute sarcinile pentru asigurarea ordinei și aprovizionării lagărului.

2. *Comunicatul nr. 1 al lagărului*

Emis de Comitetul Internațional al lagărului la 11 aprilie 1945.

La ora 16,50 s-a reorganizat repartiția forțelor armate ale lagărului în vederea menținerii ordinei și pentru pregătirea în eventualitatea unui atac prin surprindere a forțelor răzlețite ale S.S.-ului. Comitetul lagărului, reprezentanți ai tuturor națiunilor din Buchenwald s-au întrunit către ora 17. Au fost prezenți Paul, Manhés și Thomas pentru francezi, Ciufoli pentru italieni, Neuman, Pranch și Pister pentru cehoslovaci, Kotov, Smirnov, Asorow,

Kjung şi Waltrchin pentru sovietici, Pieck pentru olandezi, Horn pentru austrieci, Supek pentru iugoslavi, Kuhn, Wolf, Bartel, Busse şi Hilpert pentru germani, Mikolajczak pentru polonezi, Friedmann * pentru unguri, Glinerir şi Hojanix pentru belgieni. S-a hotărît alcătuirea unui sfat al lagărului din reprezentanţii tuturor naţiunilor, considerînd ca normă de reprezentare 1 delegat pentru 1 000 de deţinuţi dintr-o naţiune. Fostul şef din lagăr preia funcţia de comandant al lagărului. Pentru executarea măsurilor imediate se constituie o conducere a lagărului din reprezentanţii tuturor naţiunilor. Această conducere este alcătuită din Kaltzchin (U.R.S.S.), Manhéz (Franţa), Bartel (Germania), Franck (R.S.C) şi Ciufoli pentru celelalte popoare romanice. În continuare s-a hotărît formarea următoarelor comisii : 1. pentru securitate ; 2. de aprovizionare ; 3. sanitară ; 4. pentru îmbrăcăminte ; 5. pentru administrarea lagărului ; 6. pentru serviciile de informaţii. Sarcinile comisiei sanitare au fost aproximativ acelea ale fostelor cadre medicale ale deţinuţilor.

Lagărul se află în mîinile foştilor deţinuţi. Funcţiile administrative ale lagărului sînt executate de organele noastre proprii. Lagărul trebuie apărat din exterior de S.S. iar din interior de elementele banditeşti. Cel mai important lucru este că faţă de aliaţi să apărem ca oameni liberi. Conform comunicărilor comitetului lagărului în ceea ce priveşte alimentaţia cu proviziile existente putem rezista cîteva zile. Comitetul restrîns al lagărului este în mod continuu în şedinţă. Hotărîrile sfatului internaţional al lagărului vor fi aduse la cunoştinţa foştilor deţinuţi în limbile naţionale.

3. *Preluarea lagărului Buchenwald eliberat, de către armata a III-a americană.*

După preluarea lagărului de concentrare Buchenwald la 13 aprilie 1945, comandantul american a luat imediat măsuri pentru asigurarea asistenţei medicale a bolnavilor. Nu s-a realizat o solidaritate strînsă între armata americană şi cei 21 000 de deţinuţi. Ajutorul uman s-a redus la strictul necesar. Ţinuta ofiţerilor americani cu răspundere a fost axată de la început pe destrămarea colabo-

* Era de fapt reprezentantul comuniştilor români. Însă după cartoteci toţi cei deportaţi de autorităţile maghiare figurau ca unguri.

rării internaționale a tuturor forțelor antifasciste din lagăr.

În două ordine ale comandantului lagărului s-a reliefat cu pregnanță această tendință : primul dezarmarea I.M.O. și al doilea interzicerea oricărei activități politice. Ambele ordine au fost emise de comandantul lagărului — una în ziua de 13 aprilie, ziua preluării conducerii lagărului. Deși comitetul internațional al lagărului și conducerea I.M.O. au sesizat imediat tendința politică a conducerii militare americane, nu au ezitat să-și dea acordul pentru dezarmarea forțelor proprii. Scopul militar politic pentru care s-a constituit I.M.O. — apărarea lagărului de trupele S.S. și oprirea masacrului de către S.S. fusese realizat. În înțelegere cu comitetul internațional al lagărului I.M.O. a ordonat la 13 aprilie 1945, ora 17, ca toate grupele de luptă să predea armele.

Datorită voinței conducerii lor militar-politice și urmînd indicațiile acestora și nu ca o supunere la ordinele comandantului militar din fostul lagăr de concentrare Buchenwald luptătorii s-au adunat pe Appellplatz în formațiuni naționale spre a preda armele.

După o paradă în fața conducerii I.M.O. ei au depus în mod disciplinat armele, pe care spre onoarea internaționalismului clasei muncitoare în lupta sa cu fascismul le folosiseră. Ernest Haberland arată :

A fost parada victoriei, dreptății asupra tiraniei celei mai îngrozitoare pe care a trăit-o omenirea. Soldații americani, oameni simpli, au luat parte cu bucurie și simpatie la parada noastră. Ofițerii însă ne-au privit cu priviri neprietenoase și rele și au arătat o bucurie neascunsă că am depus armele. Noi am știut însă că atunci cînd este vorba de a apăra libertatea vom găsi din nou calea spre arme.

4. *Starea deținuților din Buchenwald după eliberare. Dintr-un raport oficial al armatei americane din aprilie 1945.*

La 16 aprilie 1945 s-au găsit în lagăr în viață, după cum urmează : 2 900 francezi, 3 800 polonezi, 1 240 unguri *, 570 iugoslavi, 4 380 ruși, 324 olandezi, 620 belgieni, 550 austrieci, 242 italieni, 2 105 cehi, 1 800 germani, precum și 1 467 spanioli și alte naționalități, în total 20 000 prizonieri.

* Se înțelege majoritatea români și evrei din teritoriul răpit României prin Dictatul de la Viena.

5. *Lagărul de concentrare Buchenwald.* Din textul unui raport oficial dat în aprilie 1945 de comandantul suprem al armatelor aliate asupra lagărului de concentrare Buchenwald.

În dimineaţa zilei de 16.4.1945, comandantul de brigadă E. Wood, locotenent col. Charles Ott şi aspirantul locot. S.M. Dye au făcut o vizită în lagărul german de concentrare pentru deţinuţii politici Buchenwald, situat la nord de Weimar, după eliberarea acestuia de către trupele americane.

În afara unui aspirant locotenent american au luat parte la vizită şi comandantul René L'Hopital, care înainte de eliberarea lagărului a fost prizonier aici timp de 2 luni. (Comandantul L'Hopital, fost odinioară adjutantul mareşalului Foch, este ofiţer al legiunii de onoare şi un prieten personal al multor personalităţi americane printre care general maior Hanford, decedatul T.B. Jr., generalul locot. Frank Parkér, precum şi Fr. d'Olier şi amiralul Byrd). Înaintea eliberării sale greutatea lui L'Hopital a fost de 85 Pf, greutatea sa normală fiind de 160 Pf. Dat fiindcă el a fost deţinut în lagăr numai două luni, starea sănătăţii sale a fost cu mult mai bună decît a celorlalţi deţinuţi.

Istoricul lagărului : Lagărul de concentrare Buchenwald a fost înfiinţat de NSDAP în anul 1934 cînd acesta a ajuns la putere (în realitate lagărul a fost înfiinţat în 1937). De la această dată a fost continuu în funcţie. Cea mai mare parte din deţinuţi a ajuns în lagăr abia în perioada războiului. La 12 aprilie tancurile americane au străbătut zona în care se afla lagărul. Din seara zilei de 11 aprilie paza S.S. a părăsit lagărul. Un funcţionar administrativ american procura alimente şi a ajuns în lagăr deja la 13 aprilie. (Raportul nu este real referitor la autoeliberarea lagărului prin insurecţia armată a deţinuţilor din lagăr. Nici datele despre aprovizionarea cu alimente din partea americanilor nu corespund realităţii. Ea a fost rezolvată de către deţinuţi, din sarcina comitetului internaţional al lagărului). Lagărul a constituit o fabrică de distrugere a vieţilor oamenilor. Moartea simplă nu era suficientă împotriva antifasciştilor. Mijloacele folosite pentru distrugere au fost o muncă extrem de intensivă, înfometarea, tratamente neomeneşti, bătăi şi cazne, dormitoare supraaglomerate, boli.

6. *Munca comitetului internaţional al lagărului după autoeliberare.*

În decursul anilor dintre tovarăşii cei mai hotărîţi, neînfricaţi şi conştienţi s-a constituit acea colaborare internaţională care şi-a găsit încoronarea în constituirea comitetului lagărului. Cu luni înainte de criza finală a regimului nazist, reprezentanţii tuturor naţiunilor s-au preocupat de chestiunile care se vor ivi în situaţia înfrîngerii naziştilor.

În aceste planuri era şi posibilitatea preluării lagărului după alungarea S.S. Acest plan elaborat deja de multă vreme a fost transpus în practică la 11 aprilie 1945, aproape neschimbat în amănuntele sale. Imediat după alungarea S.S., de către deţinuţi, Comitetul internaţional al lagărului s-a întrunit în şedinţa de constituire a sa. Din comitetul lagărului s-a format o conducere cu delegaţi din cele cinci naţiuni majoritare în lagăr şi l-a ales în unanimitate comandant, pe fostul prim-responsabil al lagărului Eiden iar pe tovarăşul Bartel ca preşedinte al comitetului internaţional.

Comitetul internaţional a preluat lagărul într-un moment în care acolo nu se afla altă forţă armată decît cea a foştilor deţinuţi. *De facto* armata americană a preluat lagărul abia după 40 de ore de la alungarea S.S. În aceste momente sarcina comitetului internaţional al lagărului consta ca împreună cu organizaţia de siguranţă a comitetului internaţional să împiedice împrăştierea celor 21 000 de oameni. Era perfect clar pentru comitetul internaţional al lagărului că aglomerarea şoselelor va deranja mişcările armatei americane. Totodată trebuia asigurată hrana lagărului, precum şi să se împiedice jaful rezervelor de alimente, fapte iminente la această stare de foamete. O altă preocupare consta în asigurarea asistenţei medicale, care putea fi efectuată numai de cadre medicale din foştii deţinuţi din lagăr.

Comisia de aprovizionare instituită de comitetul internaţional al lagărului a considerat din prima zi că cea mai importantă sarcină a sa este luarea şi asigurarea legăturii cu furnizorii de pîine, cartofi, lapte şi alte alimente, precum şi asigurarea transportului alimentelor în lagăr. Autorizaţiile necesare pentru transportul auto cît şi cele pentru decontare au fost obţinute de comisie din partea comandantului. Cu toate dificultăţile, tovarăşii responsabili au reuşit nu numai să asigure cantităţile necesare, ci după cîteva zile să le şi sporească. Prin aceasta s-a creat

posibilitatea ca să se împartă foştilor deţinuţi din lagăr mai multă pîine şi carne.

Nici munca comisiei de îmbrăcăminte nu s-a desfăşurat cu mai puţine dificultăţi. Pentru 21 000 de oameni erau la dispoziţie abia 5 000 costume, lenjerie şi îmbrăcăminte. Era deosebit de clar că în primul rînd trebuiesc echipaţi mai cu seamă aceia care urmau să părăsească imediat lagărul. Comisia a reuşit să îşi formeze o privire de ansamblu asupra adevăratei stări lucru, să stabilească gradul de comportare degradantă a S.S. faţă de deţinuţi şi prin aceasta a fost posibil să se facă un raport concret asupra necesităţilor administraţiei americane, în special Crucii roşii.

După primele zile de la eliberare în tot lagărul s-a instalat o stare generală de oboseală. La aceasta s-au adăugat deranjamentele gastrice, care au condus la pericolul pierderii forţei de muncă, a stării de sănătate, ba chiar la pierderea vieţii. Ca urmare, repartizarea muncilor a fost predată de către comitetul internaţional al lagărului comitetelor naţionale. S-a creat o comisie specială internaţională pentru repartizarea muncii şi prin aceasta comitetele naţionale aveau obligaţia să-şi asume răspunderea nemijlocită pentru funcţionarea întregului mecanism din lagăr.

Secţiunile de informare şi presă constituite de către Comitetul internaţional al lagărului au considerat că sarcina lor de bază este informarea marelui număr de reprezentanţi ai presei din toate ţările care au vizitat lagărul. Concomitent, secţia de informare a preluat sarcina de informare a deţinuţilor ţinînd loc unui cotidian. Ea aducea la cunoştinţă foştilor deţinuţi, într-o formă corespunzătoare toate deciziile comandantului şi comitetului internaţional al lagărului. Prin comitetul internaţional al lagărului a avut loc la data de 12 aprilie, apelul eliberării. La 19 aprilie 1945, a avut loc un miting de doliu pentru toţi cei ucişi în Buchenwald şi în detaşamentele de muncă din afară, iar la 1 mai un miting. Răspunderea pentru desfăşurarea şi conţinutul acestor manifestări a fost încredinţată comisiei create de comitetul internaţional al lagărului. În acest mod caracterul internaţional al tuturor manifestărilor a constituit exprimarea colaborării tuturor naţiunilor în lupta contra barbariei naziste.

Din primele zile ale înfiinţării sale Comitetul internaţional al lagărului a fost de părere că trebuie să primească sarcina din partea grupelor naţionale, precum şi obligaţia

ca pînă la desființarea completă a lagărului să conlucreze împreună cu autoritățile americane. Aceasta se referea bineînțeles mai ales în privința tuturor măsurilor referitoare la plecarea în patrie a foștilor deținuți. Pentru Comitetul internațional al lagărului era deosebit de clar că toate aceste sarcini nu pot fi rezolvate decît prin colaborare în mod tovărășesc pentru a depăși toate dificultățile.

7. *Chemarea Comitetului internațional al lagărului cu ocazia primului apel după eliberare, citită de comandantul lagărului numit de I.L.K. la 12 aprilie 1945 tovarășul Hans Eiden.*

Armatele naziste distruse s-au retras la est de Ettersberg. Lașii bandiții S.S.-iști au fugit cînd situația a devenit serioasă. Noi, antifasciștii internaționali din Buchenwald, am procedat la eliberarea lagărului. S-a constituit o conducere internațională. Teroarea sîngeroasă a călăilor naziști a fost lichidată. Forța militară a foștilor deținuți din lagărul de concentrare Buchenwald a preluat securitatea lagărului. S-a luat legătura cu comandantul forțelor aliate care operează în această zonă. În momentul de față sarcinile noastre sînt :

1. Disciplina antifascistă pentru a asigura securitatea interioară a lagărului împotriva bandiților și sabotorilor.

2. Disciplina militară și lupta pentru a ne apăra de armatele fasciste în retragere.

3. Conducerea lagărului consideră că una din sarcinile principale este asigurarea hranei deținuților. Conducerea militară a forțelor aliate din sector a promis sprijin.

4. Ilegalitatea de sub domnia S.S. a luat sfîrșit. În lagăr domnește democrația antifascistă.

5. Solidaritatea internațională a tuturor antifasciștilor născută în ilegalitate trebuie să-și dovedească superioritatea și acum în libertate. Tovarăși din toate națiunile, lozinca noastră este libertatea !

Sarcina noastră este disciplina antifascistă în interior și exterior !

Fiți pregătiți ! Lupta noastră n-a luat sfîrșit !

8. *Primul ordin al comandantului american Major Schmuhl, la 13 aprilie 1945.*

La 13 aprilie 1945 comandantul trupelor de ocupație a chemat la el pe membri ai Comitetului internațional al lagărului și după ce a ascultat cu atenție raportul lor asupra situației lagărului a dat următoarele indicații :

1. Păstrarea unei complete ordini și liniști în lagăr.

2. Repartizarea foştilor deţinuţi după naţionalitate.

3. Buchenwald va fi aprovizionat în cel mai scurt timp cu alimente şi apă.

4. Comandantul a numit pe tovarăşul Hans Eiden ca responsabil al lagărului.

5. Toţi foştii deţinuţi ale căror ţări au fost eliberate de fascişti vor fi lăsaţi să plece în patrie în cel mai scurt timp.

6. Comandantul a ordonat ca pînă la ora 18,00 (13 aprilie 1945) să fie depuse toate armele.

8. *Afişul Comitetului internaţional al lagărului în aprilie 1945 afişat în toate blocurile asupra necesităţii reluării muncii.*

Comitetul internaţional al lagărului a luat hotărîrea pentru necesitatea efecturării muncii în fostul lagăr.

Comandantul american şi-a dat asentimentul ca muncile foarte grele şi neplăcute să fie efectuate de prizonierii S.S.-işti. Cu toate acestea toate muncile din bucătărie, curte, camere, cizmărie şi croitorie, rămîn bineînţeles sarcini ale foştilor deţinuţi.

Trebuie restaurată regula că nu numai o parte din foştii deţinuţi să muncească, la muncă trebuind să participe toate forţele capabile de muncă. Lozinca noastră trebuie să fie : Cine nu munceşte, nu mănîncă ! Comitetul lagărului vă propune următoarele reglementări :

1. În fiecare bloc să fie ales un împuternicit care reglementează efectuarea muncii. Locuitorii blocului din fiecare detaşament de muncă îşi aleg un responsabil. După terminarea lucrului acesta primeşte o dovadă cu numărul braţelor de muncă puse la dispoziţie de fiecare bloc.

2. Toţi foştii deţinuţi care nu fac parte din detaşamente de muncă şi nu au sarcini din partea comitetului rămîn în rezervă pentru eventuale alte sarcini. Aceste forţe vor fi comunicate numeric în fiecare seară comisiei internaţionale a muncii. Această comisie este alcătuită dintr-un reprezentant al comitetului cehilor, polonezilor, sovieticilor, germanilor şi ungurilor. Orice probleme privind munca în interiorul şi exteriorul lagărului vor fi adresate acestei comisii. Camarazi, menţinerea funcţionării pe întregul lagăr a asistenţei medicale pentru bolnavi şi slăbiţi este problema noastră proprie. Comitetul lagărului aşteaptă că la cerere toţi cei valizi să fie prezenţi ca să-şi

execute munca lor în interesul tuturor celor din lagăr. Comitetul Lagărului.

9. Comunicatul primarului din Weimar Erich Kloss, la 16 aprilie 1945, asupra vizitei la Buchenwald de către 1 000 locuitori.

Primarul oraşului Weimar comunica. Generalul comandant a ordonat că cel puţin 1 000 de locuitori ai oraşului, din care jumătate bărbaţi şi jumătate femei, să facă o vizită astăzi în lagărul Buchenwald şi aşezămintelor spitaliceşti din jur, pentru a lua cunoştinţă de starea de lucruri înainte ca acestea să fie modificate. La vizită vor participa bărbaţi şi femei în vîrstă de 18—45 de ani, în primul rînd foşti membri ai NSDAP dizolvat, din care 2/3 cu stare materială mai bună şi 1/3 în starea materială mai puţin bună. Participanţii trebuie să fie suficient de rezistenţi pentru a face faţă marşului şi vizitei (circa 6 ore şi marş 25 kilometri). Fiecare trebuie să-şi aducă hrană rece, care va fi consumată înainte de vizită. Securitatea participanţilor este garantată. Coloana de marş va fi însoţită de mijloace auto ale Crucii roşii germane şi de medici pentru a asigura primul ajutor celor care nu vor rezista marşului şi vizitei. Semnat Kloss, primar.

10. *Instrucţiuni pentru vizitatorii Buchenwaldului.*

Cînd te întorci *să-ţi aminteşti* ceea ce ai văzut în Buchenwald :

1. *Să-ţi aminteşti* de blocul în care oamenii au fost maltrataţi cu bastoane.

2. *Să-ţi aminteşti* de cuptoarele crematoriului în care au fost arşi zeci de mii de deţinuţi.

3. *Să-ţi aminteşti* de curtea crematoriului în care au fost stivuite grămezi de cadavre ale deţinuţilor suprimaţi.

4. *Să-ţi aminteşti* de pivniţele crematoriului unde au fost spînzuraţi luptători antifascişti printre care 34 piloţi canadieni şi englezi.

5. *Să-ţi aminteşti* de blocul 46 unde oamenii au fost folosiţi drept cobai fiind infectaţi cu tifos exantematic.

6. *Să-ţi aminteşti* de cariera de piatră unde mii de oameni au trebuit să care pietre foarte grele în pas alergător şi au fost loviţi, călcaţi în picioare şi spintecaţi.

7. *Să-ţi aminteşti* de „lagărul mic" în ale căror încăperi nenorocite au fost înghesuiţi pînă la 2 000 de oameni, printre care copii în vîrstă de 3—15 ani.

8. *Să-ţi aminteşti* de grajdul de cai unde 7 000 prizonieri sovietici au fost ucişi prin împuşcarea în ceafă.

9. *Să-ţi aminteşti* de spitalul lagărului unde printr-o muncă plină de sacrificii şi dăruire s-a creat o oază în pustiu şi s-a reuşit a salva un număr mare de bolnavi.

10. *Să-ţi aminteşti* că antifasciştii germani au fost primele victime ale lagărului de concentrare nazistă, că în colaborare internaţională cu antifascişti din toate ţările au luat parte activă la eliberare şi prin aceasta au pus bazele unei Germanii libere de nazişti, democratică.

11. *40 oameni mor zilnic în lagărul eliberat Buchenwald. Dintr-un articol de George Fyfe, din anul 1945.*

Numărul oamenilor morţi aici în infernalul lagăr de prizonieri nazişti este de 40 pe zi. Nici un ajutor medical nu-i poate salva. Epuizaţi fizic prin înfometare cu o rezistenţă complet redusă, cu orice tratament ei devin victime, deşi au fost salvaţi. Sînt prea slabi ca să poată trăi în continuare. Aruncăm o privire asupra unui aşa-zis om. El trăieşte poate prin nume sau îşi mai trage sufletul 2—3 săptămîni deplin conştient că este condamnat la moarte. Europa nu-şi poate închipui o situaţie mai tragică. Eu am parcurs o baracă lungă din lemn. Pe fiecare latură pe pereţi se înşirau rînduri de cuşete. Ele nu sînt altceva decît rafturi adînci, unul peste altul la distanţă de 6 picioare.

Pa marginea patului s-a aşezat un om sprijinindu-se în cot pentru a zîmbi frumos şi a lua parte la bucuria provocată prin apariţia unui corespondent de război în uniformă cachi. Cuşetele erau de 5—6 picioare şi naziştii sileau pe oameni ca în fiecare din acest iad, în întuneric, fără aer, să dormă împreună 16 oameni. Ei au putut face acest lucru întrucît erau înfiorători de slabi, însă trebuiau să se aşeze pe rînă (o parte). Puţin mai tîrziu am văzut un mare număr de civili nemţi ieşind din această baracă, bărbaţi, femei, tineri şi fete. Unele femei şi fete ieşeau plîngînd. Trebuiau să vadă noi fapte de samavolnicie înainte de a pleca acasă. Într-o clădire am văzut prin uşi deschise ale cuptoarelor resturi de făpturi omeneşti parţial incinerate, aşa cum le-au părăsit călăii nazişti ai închisorii. Din cei rămaşi în viaţă 5 000 sînt bolnavi. Cel puţin 2 500 sînt aşa de aproape de moarte încît nu este nici o speranţă pentru însănătoşirea lor. Totul ce poate fi făcut este uşurarea condiţiilor de viaţă în ultimele zile ale vieţii lor. În cazurile cele mai grele pacienţii erau scoşi din barăci şi duşi la spital. Un mare spital S.S. din apropiere a fost preluat şi amenajat în acest scop. În afară

de aceste 18 cazărmi ale naziștilor vor servi pentru cazarea celor eliberați care vor fi hrăniți cu alimente și pîine albă capturate de la germani și care vor fi îmbrăcați cu efecte germane.

Peste tot s-au văzut oameni înfometați care au fost exploatați pînă la limita maximă a puterilor omenești. Toți prezentau coaste ieșite în afară, picioare și brațe subțiri și obraji căzuți. Însă o priveliște și mai impresionantă erau cei 900 de copii sub 14 ani, de toate naționalitățile. Ei au ajuns în lagăr împreună cu tații lor care acum sînt fie morți, fie dați disponibili în urma dispersării lor în direcții necunoscute. Acești tineri arătau ca niște adulți și se comportau adesea ca aceștia. Ei prezentau o paloare a tenului sau o culoare galbenă a pielii precum și o înfățișare aflată sub tensiune, erau slabi, serioși și tăcuți.

Prizonierii mai în etate cu toate greutățile lor i-au ajutat pe tineri în timpul detențiunii lor. Astăzi o delegație s-a adresat comandamentului militar ca să nu-i separe pe tineri după naționalități, ci să-i lase împreună într-o grupă atît timp pînă cînd vor găsi drumul lor înapoi într-o viață normală.

12. *Raport asupra hotărîrii comisiei pentru pregătirea unui miting de doliu pe Appellplatz, joi, 19 aprilie 1945, ora 8 seara.*

Au fost invitați din toate națiunile.

Au fost prezenți Henri Pick, președintele comisiei, Leo Kok, secretar; Delegați din Austria, Erich Dabloja, Olanda; Henri Piek, Leo Kok, Ungaria; David Salomon *, Cehoslovacia; Zdenek Dlonhy. Colaboratori din Austria, Polonia și Cehoslovacia.

S-a hotărît acceptarea propunerii ca cehoslovacul Franz Husta să fie însărcinat ca să răspundă de desfășurarea mitingului acordîndu-i liberă inițiativă.

S-a încercat să se obțină acordul în unanimitate pentru ca aniversarea să aibă loc în amurgul zilei. S-a propus următorul program: 1. orchestra; 2. alocuțiunea unui fost deținut german, francez, rus și polonez; 3. traducerea în engleză, rusă și franceză; 4. cuvîntul comandantului lagărului sau al locțiitorului acestuia; 5. Traducerea cuvîntului comandantului în germană, rusă și franceză; 6. minut de reculegere în timp ce cîntă un cor rus; 7. părăsirea locului în marș tăcut. Cu realizarea programului a fost însărcinat tovarășul Leo Kok.

* A reprezentat și Grupul român din nordul Transilvaniei.

13. *Programul manifestării la 1 mai 1945.* Ora 8,00, deşteptarea (orchestra lagărului), 9,00, pregătirea pentru adunare ; 9,30 adunarea tuturor naţiunilor (orchestra lagărului). Bohema pantomimă a foştilor deţinuţi cehoslovaci. Alocuţiuni. Beethoven. Uvertura la Egmont (orchestra lagărului). Defilarea. De la ora 11 fiecare grupă naţională este liberă să-şi organizeze serbarea de 1 Mai. Pînă acum s-au anunţat : ora 11,00, spanioli (Baraca optică II), 14,00 ruşii (hala cinematografului), 14,00 austriecii (Baraca optică II), 16,00 germanii (curtea clădirii de efecte), 16,00 polonezii (hala cinematografului), deportaţi din Ungaria (Baraca optică II). Încă nu s-a precizat ora şi locul de desfăşurare a sărbătoririi de 1 Mai a cehilor, olandezilor şi iugoslavilor, 19,00 chermeză pe platoul de adunare. Participanţi : germani (program de amuzament, scenete), iugoslavi (cîntece populare şi muzică), olandezi, polonezi (cîntece populare, muzică, dans), austrieci (muzică, scheciuri) ruşi (cîntece, muzică, dans, acrobaţii), spanioli (cîntece populare şi muzică), cehi (cîntece, muzică, scene de circ).

14. *Sărbătorirea zilei de 1 Mai în fostul lagăr de concentrare Buchenwald. Dintr-un articol al fostului deţinut german Walter Bartel, din 1948.*

Cînd în orele dimineţii, ale lui 11 aprilie, au apărut primele tancuri americane în apropierea lagărului, conducerea grupelor de rezistenţă ilegale a ordonat atacul armat asupra porţii şi a gardului încărcat cu electricitate. Surpriza a reuşit, grupe ale S.S.-ului predîndu-se deţinuţilor înarmaţi. Două zile mai tîrziu trupele americane au preluat lagărul. Comitetul internaţional al lagărului alcătuit din reprezentanţii tuturor naţiunilor prezente a predat comandamentului american pe prizonierii S.S. Apoi lagărul s-a pregătit pentru sărbătorirea zilei de 1 Mai. Fiecare naţiune s-a străduit să-şi împodobească cît mai frumos blocul lor. S-au procurat ramuri de brad, drapele şi lozinci, artiştii au realizat portrete ale conducătorilor luptei de eliberare a tuturor popoarelor. În seara de 30 aprilie lagărul strălucea în luciul lămpilor electrice colorate. Apoi 1 Mai. Un vînt rece sufla peste platoul lagărului Însă cei din Buchenwald erau obişnuiţi cu acestea. La ora 8 dimineaţa au răsunat acordurile vesele realizate de orchestra lagărului. La ora 10,30 a început afluirea tuturor naţiunilor pe platoul de adunare. De la o înaltă tribună salutau portretele magnifice ale lui Stalin, Roosevelt

și Churchill. Fundalul tribunei era drapat cu drapelele tuturor națiunilor existente în lagăr. Națiunile s-au adunat în sunetul marșurilor naționale de eliberare. Cît de des s-a adunat pe acest platou deținuții cu stomacuri goale, ură în suflet și puțină speranță pentru eliberare. Deseori stăteau 20 000 de oameni ore întregi în furtună, ploaie, frig și zăpadă. Cei istoviți cădeau și nu se mai ridicau niciodată. În imediata apropiere se înălțau flăcări luminoase din coșurile crematoriului. Pe platou era odinioară fixată capra. Deținuții erau legați de capră și apoi bătuți de S.S.-iști cu ciomege groase. Aici era altă dată spînzurătoarea. Cît de mulți au fost spînzurați de către bestiile S.S.-ului în fața deținuților. Însă acum sîntem liberi. Pasul deținuților este sigur și apăsat, ochii strălucesc, cîntecele de eliberare răsună puternic. Sînt purtate panouri cu lozinci care cer să se continue lupta pînă la lichidarea completă a ciumii naziste. Spaniolii scandează, să se continue lupta pînă la înlăturarea regimului lui Franco, deoarece altfel nu există libertate. În toate limbile se exprimă dorința fierbinte : „Lăsați-ne liberi, noi vrem să ajutăm în lupta contra nazismului" ! În alocuțiuni rostite în rusă, cehă, franceză și germană se prezenta textul stabilit de Comitetul internațional al lagărului adresat deținuților : Acum 12 ani nazismul a proclamat anularea tuturor drepturilor cucerite de muncitori după mai multe decenii. Astăzi, 1 mai 1945, fascismul german este la pămînt, distrus. Noi, antifasciștii din Buchenwald, aparținînd la 33 de națiuni, salutăm luptătorii contra teroarei naziste. Noi avem numai o dorință de a lupta în libertate pînă la distrugerea completă a nazismului, să construim o lume nouă, în pace. La tribună a apărut un ofițer sovietic. Urale entuziaste îl salută. În mod spontan deținuții s-au încolonat pentru a defila în fața tribunei pentru a saluta pe reprezentantul armatei roșii.

Sărbătorirea zilei de 1 mai se încheie seara. Moralul este ridicat. Răsună muzică și cîntece. Deseori își strîng mîinile luptătorii diferitelor națiuni care ani mulți au dus o rezistență grea plină de sacrificii în lagăr contra nazismului. Ei își iau angajamentul ca în patria lor să continue lupta pînă cînd întreaga Europă și întreg pămîntul vor fi eliberate de barbaria nazistă. Ei vor să fie în lume pionierii în lupta pentru pace, libertate și progres.

Cu acest angajament s-a încheiat mitingul internațional pentru pace de 1 Mai în Buchenwald.

15. *Buchenwald și Weimar,* articol din „New Statesman and Nation", 1945.

Cînd l-am întrebat pe tînărul jurnalist olandez în Buchenwald dacă au omorît pe vreunul dintre S.S.-iști care trebuiau să păzească pe cei 20 000 de deținuți rămași în viață mi-a răspuns după un oarecare timp. Îmi pare rău că trebuie să spun că unul a fost ucis. Și apoi el a spus cu mîndrie. Dar 200 au fost înfrînți, dezarmați și predați americanilor. Unul dintre vizitatorii Buchenwaldului a rîs : De ce vă scuzați ? După toate cele întîmplate ! Răspunsul a fost : disciplina antifascistă. Noi trebuie să păstrăm disciplina dacă vrem să atingem ținta noastră. Am văzut și lozinca zugrăvită de-a lungul unei barăci : „Disciplina antifascistă". Disciplină și organizare a fost poate cea mai importantă metodă pentru a putea rămîne în viață. Ele s-au reliefat în mișcarea de rezistență din Buchenwald. În lagăr erau atît criminali și iscoade, o minoritate redusă, deși foarte periculoase, cît și oamenii sărmani, suferinzi care nu mai aveau nici un spirit de luptă, resturi omenești distruse prin teroarea *Gestapo*-ului. Ceilalți formau mișcarea lor proprie de rezistență. Ei s-au organizat în mici grupe și aveau diferite secții. Secțiile politice au fost alcătuite pe baza Comitetului Internațional Ilegal. Ele erau alcătuite din reprezentanții tuturor partidelor și credințelor religioase care aparțineau tuturor națiunilor. Apoi exista o secție cu sarcina de a organiza ca în fabricile în care deținuții lucrau pentru mașina de război a lui Hitler să se „lucreze încet". Și, în sfîrșit, era o secție militară. Aceasta a organizat, după criterii militare, grupe de luptă, pentru lupta cea mare. Înarmarea se făcea încet. De la uzinele Gustlow, uzine de armament care s-au construit lîngă lagăr, au fost aduse în mod clandestin piese componente de arme. Armele au fost păstrate în locuri tainice.

Conștiința, un sentiment înălțător. Nu exista om care să nu fi cunoscut greutățile suferinței și torturile din acest lagăr. Acești oameni trăiau în viitor. Ei așteptau ziua în care pot din nou să înceapă să lucreze. Ei au ales un comitet de lagăr în care au fost reprezentate toate naționalitățile. Ei au format tot felul de comitete de club, cluburi și societăți care au fost posibile. Scopul asupritorilor S.S.-iști a constat în transformarea acestora în masă lipsită de voință, care poate fi ținută unită numai prin frică și forță. Este de la sine înțeles că deținuții germani au

fost trupul şi sufletul acestei vieţi ilegale. Noi am început iniţial cu o mişcare de rezistenţă, am constituit forţa conducătoare a acestei mişcări. Ei reprezentau chiar 3 000 din cei 20 000 şi purtătorul lor de cuvînt era W. Bartel. Ei au constituit astăzi ca şi celelalte naţiuni comitetul lor propriu. În acest comitet sînt reprezentate toate partidele. Înaintea barăcii lor este o spînzurătoare de care este atîrnată o păpuşă asemănătoare lui Hitler.

Lozinca lor este : „Hitler trebuie să moară pentru ca Germania să trăiască". Alte lozinci scrise cu litere mari pe una din barăci arată : „Drumul spre libertate trece prin democraţia poporului" şi „Construiţi o Europă liberă democratică".

Jurnaliştii din Buchenwald au alcătuit un comitet, a cărui sarcină constă în a realiza un contact cu toţi foştii deţinuţi din lagărul de concentrare şi în a obţine informaţii asupra cruzimilor naziştilor. Ei doresc să ajute la edificarea unei ordini internaţionale libere, democratice, pentru a împiedica reînvierea nazismului. Ei au început prin difuzarea unei foi volante pe care o numesc „Îndrumător" şi care se adresează soldaţilor americani. În această foaie soldatul este rugat să-şi amintească de toate oraşele în care a văzut cum mii, mai bine zis mii şi mii de oameni au fost chinuiţi pînă la moarte şi împuşcaţi, dar totodată să-şi amintească că antifaseiştii germani au fost primele victime ale lagărelor de concentrare ale naziştilor, că ei au colaborat cu antifasciştii de toate naţionalităţile la eliberarea lagărului şi că prin aceasta au pus piatra de temelie pentru Germania democratică eliberată de nazism.

Hitler şi Himmler au presupus că fiecare individ sau fiecare grupă poate fi distrusă prin teroare. În Buchenwald există oameni care au anulat această teorie.

16. *Proces verbal despre ultima şedinţă a Comitetului internaţional al lagărului, din 2 mai 1945.*

Ordinea de zi : Dizolvarea Comitetului lagărului.

Au fost prezenţi delegaţi ai grupelor naţionale din : Spania, Austria, Cehoslovacia, Olanda, România, Italia, Ungaria, Uniunea Sovietică, Grecia şi Germania.

Walter Bartel aduce la cunoştinţă : Prin fostul deţinut Hans (Eiden), comandantul lagărului ne-a comunicat astăzi că pot fi considerate ca încheiate lucrările Comitetului internaţional al lagărului. Ca urmare legătura cu grupele

naţionale începînd de astăzi se va desfăşura după cum urmează.

1. În fiecare seară la orele 8,00—8,30, va avea loc o şedinţă la care vor participa ofiţerii de legătură ai guvernelor lor.

2. Dacă există grupe naţionale fără ofiţeri de legătură atunci vor participa împuterniciţii grupelor. Pînă în prezent ofiţerii de legătură au următoarele grupe naţionale: cehii, polonezii, olandezii, iugoslavii şi sovieticii (după cum s-a stabilit ulterior cel sovietic a părăsit lagărul). Ca urmare toate grupele naţionale trebuie să participe la aceste şedinţe printr-un delegat. Este de dorit că aceştia să capete o împuternicire scrisă din partea grupei lor. Tovarăşul Hans este însărcinat să vegheze asupra disciplinei din întregul lagăr şi să menţină legătura cu comandantul militar. Responsabilii de detaşamente trebuie să rămînă la postul lor pentru ca activitatea în lagăr să se poată desfăşura normal. Nu se discută asupra motivului dizolvării Comitetului.

Comandantul arăta că a fost complet mulţumit de munca Comitetului, apreciază în mod deosebit munca acestuia dar el trebuie să se conformeze unui ordin.

La sfîrşit Walter Bartel a menţionat: Noi trebuie să privim situaţia complet real. Comandantul nu va revoca ordinul său. Aceasta nu înseamnă că sîntem împiedicaţi de a protesta verbal sau în scris. Cu aceasta ne sîntem datori nouă înşine şi lagărului. Acum este vorba şi mai mult ca mai înainte de a privi lucrurile pe de o parte prin intermediul ofiţerilor de legătură, iar pe de alta în şedinţele serale să enumerăm toate dificultăţile, pe care pînă în prezent le-am depăşit prin însăşi munca noastră. Este evident că vor rezulta într-o formă sau alta noi modalităţi de colaborare. Noi am depăşit atît de multe greutăţi în lupta cu S.S.-ul şi am fost în faţa unor noi şi complexe probleme după eliberarea noastră, pe care le-am rezolvat, astfel încît am putut lua cele mai utile măsuri pentru şederea noastră (sperăm cît mai scurtă, aici), măsuri care erau în interesul camarazilor noştri. Chiar dacă Comitetul lagărului în forma de pînă acum nu mai fiinţează, munca internaţionalistă merge mai departe.

Redactor : LIVIU MARGHITAN
Tehnoredactor : FLORIAN SĂPUNĂRESCU

Format 16/54×84. Coli editură 9,02. Coli tipar 10
Bun de tipar 27 ianuarie 1987. Apărut februarie 1987

Comanda nr. 590/60405
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1,
București, Republica Socialistă România

EDITURA POLITICĂ

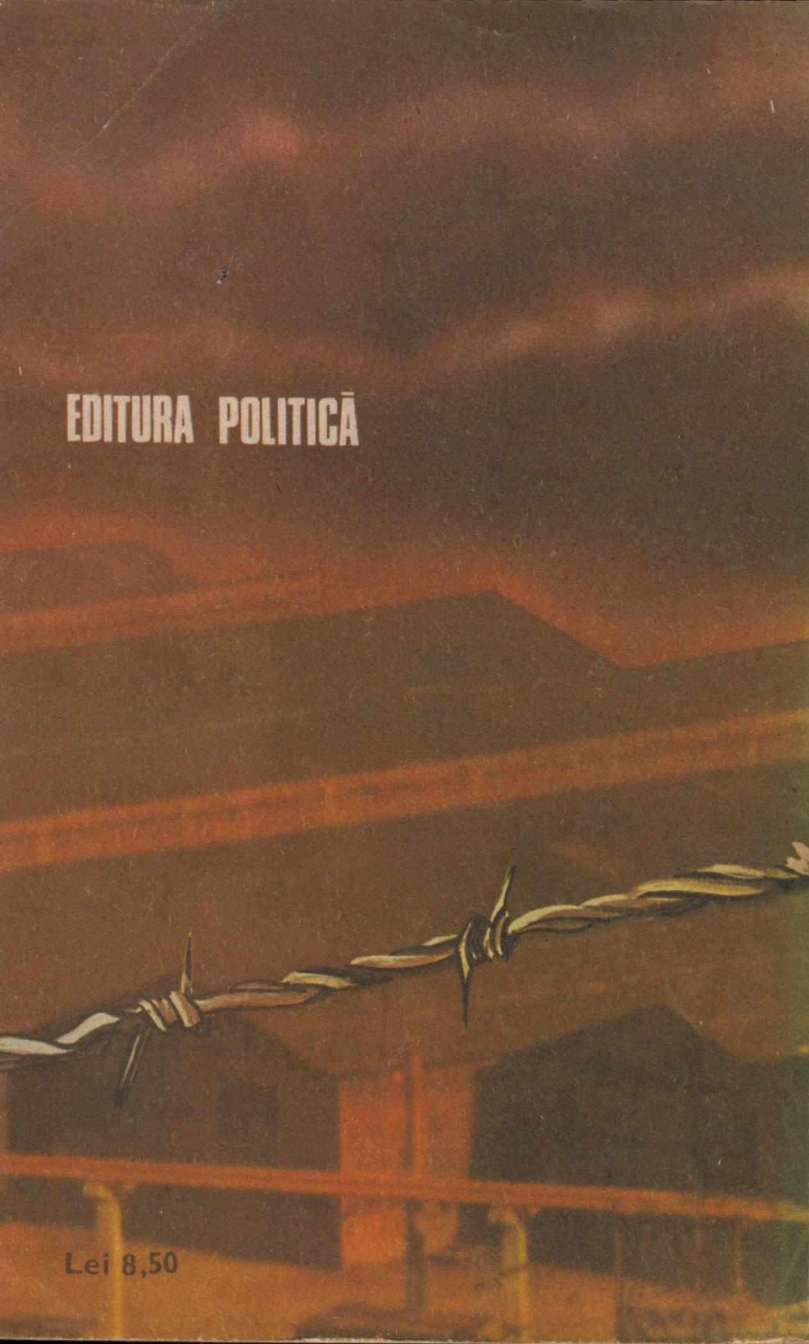

Lei 8,50